

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Petr Nosek

Východočeské panství Opočno v letech 1618 – 1638

The East-Bohemian Manor of Opočno in the Years 1618 – 1638

Hradec Králové 2009 vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaroslav Čechura DrSc.

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji touto cestou panu Prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi DrSc. za ochotu, se kterou se ujal vedení mé diplomové práce a za podporu, díky které se mi ji podařilo dovést ke zdárnému konci.

Petr Nosek

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Hradci Králové 14. 7. 2009

Petr Nosek

VÝCHODOČESKÉ PANSTVÍ OPOČNO V LETECH 1618 – 1638

Opočenské panství je v období raného novověku spojováno především s rytířským a později panským rodem Trčků z Lípy. Původní opočenské panství, které okolo roku 1495 zakoupil Mikuláš mladší Trčka z Lípy, bylo omezeno na bezprostřední okolí Opočna. Jeho zisk byl počátkem úspěšné expanze Trčků z Lípy v oblasti severovýchodních Čech. Mikuláš Trčka z Lípy systematicky skupuje drobné rytířské statky, části vesnic nebo jednotlivé platy. Už za jeho života se vytvořilo jádro trčkovských držav, které vykazovalo značnou územní stabilitu až do vymření rodu roku 1634 a následného rozkladu trčkovských statků během tzv. trčkovského procesu. Kromě opočenského panství se současně vytváří panství smiřické. Celistvost panství byla ohrožena v 70. – 80. letech, během sporu o trčkovské dědictví po smrti Viléma Trčky z Lípy roku 1569, který ve své závěti odkázal opočenské panství své sestře Veronice. Spor se částečně urovnal sňatkem Jaroslava Trčky z Lípy s jeho neteří Johankou ze Žerotína. Jeho synové Vilém a Kryštof Jaroslav zemřeli bezdětní během válek s Turky a panství přešlo na jejich strýce Jana Rudolfa. Jan Rudolf patřil k okruhu českých šlechticů, kteří si udržovali odstup od předbělohorských náboženských třenic. Udržoval styky jak s katolíky, tak s evangelíky a také během stavovského povstání se příliš politicky neangažoval. Po porážce stavovského povstání nicméně Trčkové čelili vyšetřování a postihu unikli především díky aktivitě manželky Jana Rudolfa Marie Magdaleny z Lobkovic, která následných konfiskací využila k rozšíření trčkovského majetku. Jednalo se především o panství Náchod a Nové Město nad Metují a řadu drobných statků v okolí. Obě panství – Náchod a Nové Město - Marie Magdalena prodala roku 1627 svému synovi Adamovi Erdmanovi, který byl v únoru 1634 zavražděn spolu s Albrechtem z Valdštejna v Chebu. Nedlouho po něm zemřel i jeho mladší bratr Vilém. Jan Rudolf Trčka z Lípy jako poslední mužský potomek rodu zemřel na podzim roku 1634. Přes jeho snahu byl rodinný majetek konfiskován a postoupen císařským generálům, kteří se podíleli na Valdštejnově likvidaci.

Centrem panství se stalo Opočno s pozdně gotickým hradem, který byl v šedesátých letech 16. století přestavěn na honosný renesanční zámek. Současně bylo vytvořeno hospodářské zázemí nezbytné pro chod rezidence soustředěné v předzámčí. Přeměna Opočna v rezidenci Trčků z Lípy vyvrcholila výstavbou zámeckého kostela s rodinnou hrobkou. V pozdějších letech areál doplnil letohrádek a míčovna. Ačkoliv Trčkové věnovali úpravám opočenského zámku velkou pozornost, nestalo se jejich trvalou rezidencí. Kromě Opočna pobývala rodina Jana Rudolfa často na svých dalších sídlech v Konicích, Ledči či Světlé nad Sázavou nebo ve svém domě v Praze. Vznik rezidence v Opočně neměl dlouhou dobu vliv na rozvoj přilehlého městečka, které doplácelo především na ekonomickou sílu nedaleké Dobrušky. Určitý vzestup zažilo až počátkem 17. století. Jan Rudolf Trčka z Lípy tehdy pro opočenské měšťany vymohl některé svobody, jako právo pořádání týdenních a výročních trhů, svobodu koupě a prodeje nemovitostí či svobodné právo kšaftu. Opočno nebylo pouze rezidencí rodiny, ale také správním centrem - sídlem vrchnostenských úřadů. V čele opočenského

panství stál hejtman, o chod vlastního hospodářství se staral purkrabí. Účty vedli dva písaři – důchodní a obroční. Další personál měl na starosti kuchyni, stáje či pivovar, který byl součástí předzámčí. Vlastní rodina byla obklopena úzkou skupinou sloužících, kteří zajišťovali její potřeby. Kromě komorníka, hofmistryně či lékaře mezi nimi najdeme také destilátora nebo preceptora, který se staral o výchovu mladšího ze synů Jana Rudolfa Viléma.

Opočenské panství můžeme zařadit mezi vyspělé režijní velkostatky. Většina výroby probíhala ve vrchnostenské režii. Roboty byly převedeny na platy a na většinu prací byli najímáni námezdní dělníci. Základem ekonomiky velkostatku byla zemědělská výroba soustředěná v panských dvorech. Hlavním výrobním odvětvím bylo obilnářství soustředěné v podhorských oblastech opočenského panství. Jeho úkolem bylo zajistit především dostatek obilí pro vrchnostenský pivovar. Vzhledem k tomu, že panské dvory hospodařily pouze na malé části hospodářské půdy, musela být produkce obilí ze dvorů doplňována nákupy od poddaných. Obilí bylo zpracováváno ve vrchnostenských mlýnech. Menší význam mělo dobytkářství, které zajišťovalo především potah pro panské dvory a maso pro zámeckou kuchyni a personál. Z nezemědělské výroby mělo stěžejní význam pivovarnictví a rybníkářství, zaměřené na chov kaprů a v podhorských oblastech pstruhů. Lesnictví bylo především zaměřeno na těžbu dřeva pro hospodářské provozy, rybníkářství a stavební práce. Vzhledem k rozsáhlým lesům měla velký význam myslivost. Úlovky byly vítaným doplňkem zásobování zámecké kuchyně. Kromě toho se na opočenském panství setkáváme se sklářskou a železářskou výrobou a ve sledovaném období také s počátky plátenictví. Chod ekonomiky velkostatku byl po roce 1618 ovlivněn válečnými událostmi, především přítomností a průtahy vojsk, které citelně zasáhly zejména zemědělskou výrobu. Lze předpokládat, že se do ekonomiky velkostatku promítla i měnová krize roku 1623.

OPOČNO MANOR IN EAST BOHEMIA IN 1618 – 1638

In the early Modern Age, the knightly and later baronial House of Trčka of Lípa played the predominant role in the history of Opočno Manor. The original manor, limited to the immediate vicinity of Opočno, was purchased by junior Mikuláš Trčka of Lípa around 1495. The purchase marked the beginning of a successful expansion of the House of Trčka of Lípa into North-East Bohemia. Mikuláš Trčka of Lípa systematically bought out minor knightly estates, parts of villages and even individual holdings. During his lifetime the core of Trčka estates was formed, which then remained fairly stable until the House of Trčka died out in 1634 and the estate consequently crumbled in what is known as the Trčka Process. Smiřice Manor was being created simultaneously. The 70s and 80s saw a threat to the unity of the manor during inheritance feud after Vilém Trčka of Lípa's death in 1569, as he had bequeathed Opočno Manor to his sister Veronika. The marriage of Jaroslav Trčka of Lípa with his niece Johanka of Žerotín partially settled the disputes. His sons Vilém and Kryštof Jaroslav died in wars against Turks and, as they left no heirs, the manor was assigned to their uncle Jan Rudolf. Jan Rudolf was an aristocrat who kept his distance from religious frictions preceding the Battle of Bílá Hora. He maintained contacts with both Catholic and Protestant camps and generally stayed away from politics during the revolt. Nevertheless, after the failed uprising the House of Trčka faced investigation and avoided penalty mainly thanks to interventions from Marie Magdalena of Lobkovice, Jan Rudolf's wife, who used confiscated estates to expand Trčka's property. The most important additions were Náchod and Nové Město nad Metují estates and several minor estates in their vicinity. Marie Magdalena sold both estates – Náchod and Nové Město – in 1627 to her son Adam Erdman, who was murdered together with Albrecht von Waldstein in Cheb in 1634. His younger brother Vilém died soon after that as well. Jan Rudolf Trčka of Lípa, the last living descendant of the house, died in autumn 1634. Despite all his efforts the family property was confiscated and ended up in hands of generals involved in Waldstein's murder.

Opočno with its late Gothic castle, rebuilt as a magnificent Renaissance chateau in the 1560s, became the heart of the estate. At the same time out-buildings necessary for smooth operation of the residence were established in the vicinity of the chateau. The process of transforming Opočno into the residence of the house of Trčka of Lípa culminated with construction of a chateau church with a family tomb. A summer palace and a ball-game hall were constructed on the grounds in the following years. Despite all the attention the Trčkas dedicated to adaptations of Opočno chateau, they never took permanent residence in it. Jan Rudolf's family frequently resided in their other estates in Konice, Ledec, Světlá nad Sázavou or in their palace in Prague. Neighbouring town for a prolonged period of time did not benefit from the establishment of the residence due to economic dominance of adjacent Dobruška. It experienced certain rise only in the early 17th century, when Jan Rudolf Trčka of Lípa secured certain privileges for burghers of Opočno, such as the right to hold weekly and annual fairs, purchase and sell real estates, and the right of testament. Opočno was not only a family residence, but

also a seat of authorities. The estate had a chief administrator; a burgrave managed operation of economic facilities. Two scribes held the books, one for revenues one for prebends. Other clerks managed the kitchen, stables, or brewery, which was a part of out-buildings. The family itself had a selected group of servants attending to their needs. There were a butler, a steward, a doctor, but also a distiller or a tutor responsible for education of Jan Rudolf's son Vilém.

Opočno Manor can be considered a developed production manor. Major part of production was managed by the family of the lord of the manor. Statutory labour was transformed into paid labour and most work was carried out by hired labour. Its economy was based upon farming concentrated in manorial estates. Farming principally focused on production of grain in hilly areas of Opočno Manor, which was then supplied to the brewery. As manorial estates only farmed a fraction of land, the remaining volume of grain was purchased from subjects. Grain was then processed in manorial mills. Cattle breeding was of lesser importance and provided draught animals for manorial estates and meat for manorial kitchen and personnel. Besides farming, brewing and fishing industry were of key importance, the latter focusing on carp and trout breeding. Forestry concentrated on production of wood supplied to other production facilities, fish-pond facilities and construction works. Due to large areas of forest, hunting played an important role, providing welcome catch to manorial kitchen. There was also glass and iron production as well as early phases of linen manufacturing in the period in question. After 1618 war significantly affected manorial economy, namely agriculture, as troops camped or passed through the manor. The financial crisis of 1623 presumably affected the estate's economy as well.

OBSAH

1. Úvod	strana 10
2. Územní vývoj trčkovských držav v severovýchodních Čechách	strana 13
2.1. Územní vývoj před rokem 1516	strana 13
2.2. Územní vývoj v letech 1516 – 1601	strana 16
2.3. Územní vývoj v letech 1601 – 1636	strana 20
3. Opočno – rezidence Trčků z Lípy	strana 24
3.1. Stavební vývoj zámeckého areálu	strana 24
3.2. Město Opočno	strana 27
3.3. Podoba opočenské rezidence v archivních pramenech	strana 29
3.4. Dvůr	strana 35
4. Ekonomické poměry velkostatku Opočno	strana 40
4.1. Šlechtický velkostatek v Čechách	strana 40
4.2. Zemědělská výroba	strana 41
4.2.1. Dvory	strana 41
4.2.2. Obilnářství	strana 44
4.2.3. Ovocnářství	strana 46
4.2.4. Dobytkářství	strana 47
4.2.5. Ovčín	strana 51
4.3. Nezemědělská výroba	strana 53
4.3.1. Lesnictví a myslivost	strana 53
4.3.2. Rybníkářství	strana 59
4.3.3. Pivovarnictví	strana 61
4.3.4. Vinopalna	strana 64
4.3.5. Mlýny	strana 65
4.3.6. Sklářství	strana 68
4.3.7. Železářství	strana 69
4.3.8. Plátenictví	strana 70
4.3.9. Ostatní hospodářské provozy	strana 71
4.4. Vlastní provoz velkostatku	strana 73
5. Závěr	strana 75
6. Použité prameny a literatura	strana 77
6.1. Vydané prameny	strana 77
6.2. Nevydané prameny	strana 77
6.3. Literatura	strana 78
7. „Inventář panství Opočenského a Smiřického“ – edice dokumentu	strana 82

SEZNAM ZKRATEK

AČ	Archiv český
ANM	Archiv Národního muzea
ČČH	Český časopis historický
ČČM	Časopis českého muzea
ČDK	Česká dvorská kancelář
ČDKM	Česká dvorská komora
DZP	Desky zemské pohořalé
DZV	Desky zemské větší
FHB	Folia historica Bohemica
NA	Národní archiv
SOA	Státní oblastní archiv
VS	Velkostatek

1. ÚVOD

25. 2. 1634 byl v Chebu zavražděn Adam Erdman Trčka z Lípy, jeden z posledních věrných důstojníků Albrechta z Valdštejna, vévody Frýdlantského, který byl tutéž noc a v témže městě (jen na jiném místě) rovněž připraven o život. Chebská vražda znamenala počátek pádu jednoho ze starobylých českých šlechtických rodů. V zákulisí vídeňského dvora již bylo připraveno obvinění ze zrady císaře a byla ustanovena vyšetřovací komise. O dva měsíce později umírá za nevyjasněných okolností Adamův bratr Vilém. Jejich otec Jan Rudolf Trčka z Lípy se rázem ocitl v roli posledního mužského potomka kdysi bohatě rozvětveného rodu. Jeho tragédii ještě umocnilo vyšetřování podílu Trčků na Valdštejnových zrádných plánech a reálná hrozba ztráty majetku. Již jednou Jan Rudolf stál před vyšetřovací komisí – roku 1621 musel vysvětlovat své postoje během stavovského povstání. Tehdy měl oporu ve své energické manželce Marii Magdaleně. Ta však byla nyní již dva roky mrtvá. Jan Rudolf učinil poslední zoufalý pokus o záchranu svého majetku – z větší části jej odkázal svým nejbližším přátelům, které zároveň jmenoval poručníky. Svým dcerám Alžbětě provdané Kinské (její manžel Vilém byl mezi zavražděnými v Chebu) a Johance provdané ze Švamberka a své snaše Maxmiliáně rozené z Harrachu odkázal pouze zlomek rozsáhlého trčkovského majetku. Na podzim roku 1634 umírá. O dva roky později je uzavřen trčkovský proces – Trčkové byli uznáni vinnými ze zrady císařských zájmů a jejich majetek zkonfiskován. Dcery Jana Rudolfa ani jeho snacha nezískaly ze svého dědictví nic.

Především díky tragickému osudu jméno Trčka z Lípy není české veřejnosti neznámé. Se jménem této původně vladyské rodiny se setkáváme v českých dějinách raného novověku poměrně často. Po téměř sto padesát let patřili Trčkové mezi nejbohatší příslušníky šlechtického stavu, zasahovali do politického dění, vedli soudní spory, rozšiřovali svůj majetek, udržovali společenské kontakty, budovali svá reprezentační sídla, půjčovali velké sumy peněz. Přesto jejich osudy patří k nejméně badatelsky zpracovaným, snad s výjimkou zmíněné poslední generace Trčků z Lípy reprezentované Janem Rudolfem, jeho manželkou Marií Magdalenou rozenou z Lobkovic a jejich starším synem Adamem Erdmanem. Ale i v jejich případě se s nimi na stránkách historických knih setkáváme spíše ve vedlejších rolích. Jako by snaha Marie Magdaleny držet svou rodinu v ústraní přetrvávala dodnes a zároveň jako by zasáhla i předchozí generace Trčků z Lípy.

Na vině může být poměrně malý počet písemných pramenů, navíc rozptýlených v nejrůznějších archivních fondech. V porovnání s rozsáhlými soubory archiválií pánů z Hradce, Rožmberků či Pernštejnů jsou v případě Trčků z Lípy badatelské možnosti značně omezené. Rodinný archiv Trčků jako takový se nedochoval, osobní korespondence se dochovalo pomálu. O důvodech můžeme pouze spekulovat. Jednou z možností je snaha Jana Rudolfa odstranit kompromitující písemnosti v době po chebské exekuci, část písemností jistě zabavila konfiskační komise, svou daň si zcela určitě vybraly válečné události.

Poměrně velký soubor písemností se dochoval v Národním archivu v Praze. Jedná se především o fond Desky zemské, který obsahuje především informace majetko-právního charakteru, jako jsou kšafy či kupní smlouvy, na jejichž základě se dá rekonstruovat růst trčkovských dominií. Další soubor písemností je uložen ve fondu Stará manipulace. Zde se nachází trčkovská korespondence s centrálními úřady, několik soukromých dopisů, písemnosti hospodářského charakteru i záležitosti trčkovských panství Opočno, Smiřice, Náchod a Nové Město. Dále je ve Staré manipulaci uložen rozsáhlý soubor písemností vzniklých během činnosti konfiskační komise, který obsahuje výslechy svědků, korespondenci s císařským dvorem či různé pohledávky věřitelů. Obdobně rozsáhlý soubor písemností z doby konfiskace majetku Trčků z Lípy je uložen ve fondu Česká dvorská komora. Zde se nalézají jak písemnosti k jednotlivým panstvím ve vlastnictví Trčků, tak i k jejich věřitelům, zbytky korespondence či písemností hospodářského charakteru. Menší počet písemností obsahuje fond Česká dvorská komora. Zajímavé informace obsahuje i pozůstalost Josefa Dostála, který se Trčky zabýval v období první republiky. V jeho pozůstalosti jsou i opisy písemností z některých vrchnostenských archivů.

Další velký soubor písemností obsahuje fond Velkostatek Opočno uložený ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Zde jsou uloženy především písemnosti hospodářského charakteru – urbáře, knihy počtů, gruntovní knihy či zlomek pasekářských register. Dále tento fond obsahuje zlomky korespondence. Část trčkovské registratury je uložen v nezpracovaném a tudíž nepřístupném fondu Rodinný archiv Colloredo – Mansfeld.

Nejmenší počet písemností je uložen v archivu Národního muzea ve fondu F; jedná se o zlomky korespondence různého stáří. Dále je zde uložena pozůstalost děkana Rojka, která obsahuje především informace regionálního charakteru.

Lze předpokládat, že řadu informací budou obsahovat písemnosti archivů měst, nalézajících se na území bývalých trčkovských panství, vzhledem k časové náročnosti jsem byl bohužel nucen od jejich výzkumu upustit.

Ani literatura s trčkovskou tematikou není příliš rozsáhlá. Navíc se jedná vesměs o zmínky v širěji pojatých publikacích. Samostatná monografie věnovaná Trčkům z Lípy zatím chybí. Zmínky o rodu Trčků z Lípy nalezneme především u Sedláčka¹, který také zpracoval heslo Trčkové z Lípy do Ottova slovníku.² Rozsáhlá práce věnovaná Opočensku od Antonína Flesara z roku 1895, je dnes jen obtížně dostupná.³ Nejčastěji jsou Trčkové zmiňováni v publikacích, které se zabývají obdobím třicetileté války a osobností Albrechta z Valdštejna⁴ a to především v souvislosti s ambiciózní

¹ SEDLÁČEK A.: Hradý, zámky a tvrže království českého.

² Ottův slovník naučný, díl 25, heslo Trčkové z Lípy.

³ FLESAR A.: Popis historicko-archeologicko-statistický okresu opočenského, Hradec Králové, 1895.

⁴ Z celé řady publikací věnované tomuto tématu vybírám PEKAŘ J.: Valdštejn, 1630 – 1634 (Dějiny valdštejnského spiknutí), Praha 1933 – 34; JANÁČEK J.: Valdštejn a jeho doba, Praha 1978.

politikou Marie Magdaleny Trčkové z Lípy, chebskou exekucí a následnou konfiskací trčkovského majetku. Marii Magdalenu zmiňuje Josef Janáček i ve své knize věnované problematice žen v období české renesance.⁵

Trčkům z Lípy je věnovaná také řada dílčích studií v časopisech a sbornících. Vzniku trčkovských statků na přelomu 15. a 16. století se věnoval Lenka Dvořáková.⁶ Již zmiňovaný Josef Dostál vydal několik článků věnovaných členům poslední generace Trčků z Lípy⁷ a konfiskaci jejich majetku.⁸ Z regionálních historiků věnuje Trčkům velkou pozornost Jaroslav Šůla.⁹ Tentýž autor se také zmiňuje o rodu Trčků ve svých pracích, ve kterých se věnoval historii hospodářských oborů v oblasti Orlických hor.¹⁰ Jaroslav Šůla je také autorem článků, ve kterých se zabývá některými z trčkovských úředníků.¹¹ Řada článků věnovaná hospodářským poměrům opočensku za Trčků z Lípy vyšla především ve sborníku Orlické hory a Podorlicko.¹² Většina těchto prací sleduje poměry na Opočensku v období posledních Trčků z Lípy, tedy v období, ke kterému je relativně dostatek pramenů.

⁵ JANÁČEK J.: Ženy české renesance. Praha 1996.

⁶ DVOŘÁKOVÁ L.: Trčkové z Lípy na přelomu 15. a 16. století, in. Proměny feudální třídy v Čechách pozdním feudalismu, Acta Universitas Carolinae 1976.

⁷ DOSTÁL J.: Sestra Adama Erdmana Trčky, Český časopis historický 43/1937; týž: Vilém Trčka v Paříži, Český časopis historický 42/1936.

⁸ DOSTÁL J.: Poslední boj, Sborník archivu Ministerstva vnitra Republiky Československé 9/1936; týž: Z historie trčkovských konfiskací, Český časopis historický 50/1947-1949.

⁹ ŠŮLA J.: Dva kšafty Jana Rudolfa Trčky z Lípy, Stopami dějin Náchodska 5.

¹⁰ ŠŮLA J.: Stručné dějiny a topografie skláren v Orlických horách v období feudalismu, Sborník prací východočeských archivů, Zámrsk 1984; týž: Pěstování a zpracování lnu a konopí v Orlických horách a Podorlicku, Deštné 1986.

¹¹ ŠŮLA J.: Mikuláš Jeremiáš Třebechovský, správce opočenského panství v letech 1628 – 1630 a humanistický básník, Východočeské listy historické 17 – 18/2001; týž: Andreáš Neuman z Ryglie a Löwensteina, hejtman opočenského panství (spolu s J. Ptáčkem), Sborník prací východočeských archivů 8/2000.

¹² Z těch kvalitnějších zmiňuji HORÁK K.: Lesní hospodářství na panství opočenském do 18. století, Orlické hory a Podorlicko 2/1969; týž: Z historie myslivosti na panství opočenském, Orlické hory a podorlicko 1/1968.

2. ÚZEMNÍ VÝVOJ TRČKOVSKÝCH DRŽAV V SEVEROVÝCHODNÍCH ČECHÁCH.

2.1. Územní vývoj před rokem 1516

Opočenské panství bylo po téměř sto padesát let součástí ohromného územního komplexu trčkovských držav rozkládajících se severně od Hradce Králové. Jeho územní vývoj nelze tedy sledovat odděleně od územního vývoje celé enklávy.¹³

Mapa severovýchodních Čech na přelomu 15. a 16. století představovala nepřehlednou tříšť drobných zemanských statků různé velikosti. Ekonomická situace jejich vlastníkům neumožňovala územní expanzi na úkor jejich sousedů, naopak nezdůvada docházelo k dalšímu štěpení majetku mezi mužské potomky a tím k dalšímu oslabování jejich ekonomické základny, kterému ještě napomáhaly četné soudní spory mezi jednotlivými vlastníky. Rozsah většiny těchto statků byl tak malý, že hospodářství ve vlastní režii sotva zajistilo obživu rodiny majitele. Možnosti zbožní výroby byly omezené, produkci rybníků, ovčínů či lesů limitovala omezená rozloha statku. Nebylo výjimkou, že jedna ves byla v držení i několika vlastníků.¹⁴

K postupnému scelování jednotlivých držav došlo po té, co se do oblasti severovýchodních Čech obrátil zájem Trčků z Lípy. Trčkové - patřící v době před husitskými válkami mezi bezvýznamné zemanské rodiny – dokázali využít sekularizace církevního majetku během husitských válek a neuvěřitelně zbohatnout. Od císaře Zikmunda Lucemburského získali do zástavy rozsáhlé církevní majetky, především v oblasti Českomoravské vrchoviny¹⁵.

Za zakladatele mocenského vzestupu Trčků z Lípy lze považovat Mikuláše Trčku, který se podobně jako řada dalších drobných zemanů přidal k husitům a během válek získal značný majetek a politický vliv. Poprvé se s ním setkáváme roku 1427, kdy spolu s Janem Holým (Holcem) z Nemošic zakoupil Náchod a hrad Homoli u Dušníku v Kladsku¹⁶. Ve svůj prospěch dokázal využít i neklidné doby po bitvě u Lipan, posílil svůj politický vliv a včasným příklonem na stranu Zikmunda Lucemburského (podpořenému finanční výpomocí) získal do zástavy rozsáhlý církevní majetek, jehož celková suma činila 5.004 kop grošů českých. Větší majetek získali pouze Mikuláš z Lobkovic, Kašpar Šlik, Jakoubek z Vřesovic, Hanuš z Polehska a Erkinger ze Seinsheimu¹⁷. V oblasti

¹³ Trčkovské statky se v době největšího rozmachu rozkládaly na území čtyř dnešních okresů: Hradec Králové, Náchod, Trutnov a Rychnov nad Kněžnou.

¹⁴ K majetkovým poměrům nižší šlechty na Hradecku ČÁŇOVÁ E.: Zanikání drobných statků na Hradecku; k postavení nižší šlechty MACEK J.: Jagellonský věk, 2. díl.

¹⁵ Viz MORAVEC M.: Zástavy Zikmunda Lucemburského v českých zemích z let 1420 – 1437, Folia Historica Bohemica (dále jen FHB) 9, Praha 1985.

¹⁶ Dnes na území Polska. SEDLÁČEK A.: Hradky V, str. 11.

¹⁷ MORAVEC M.: Zástavy, FHB 9, 1985.

severovýchodních Čech se jednalo o zástavu obcí pražské kapituly¹⁸ a během husitských válek zaniklého cisterciáckého kláštera Svaté pole¹⁹. Zástavu na tyto statky získal Mikuláš Trčka z Lípy patrně roku 1436, jejich držbu Trčkům potvrdil roku 1514 tehdejší český král Vladislav Jagellonský²⁰

V následujících letech se zájem Mikuláše Trčky z Lípy soustředil do Posázaví, kde se centrem trčkovských držav stal zastavený církevní majetek.²¹ Když roku 1453 zemřel, zanechal svým synům – Burianovi, Zdeňkovi a Mikulášovi – obrovský pozemkový majetek. Jeho centrem bylo vlašimské panství, na které navazovaly statky v okolí Německého (dnes Havlíčkova) Brodu, Želivi a Pelhřimova. Další državy vlastnili Trčkové v jihovýchodních, východních i severovýchodních Čechách. Synové Mikuláše Trčky z Lípy drželi svůj majetek v nedílu a v té době k žádnému rozšíření jejich držav nedošlo, svého majetku se totiž ujali v době, kdy byly revidovány starší zástavy a jejich revize se dotkla i trčkovského majetku.²² Patrně roku 1464 došlo k rozdělení majetku mezi Buriana a Mikuláše (jejich bratr Zdeněk mezitím zemřel) neboť roku 1466 již Burian vystupuje samostatně při koupi poplužního dvora v Lovčicích na Čáslavsku²³. Burian získal díl lipnický a věnoval se politické kariéře (zastával úřad královského podkomořího), Mikuláš (řečený starší) díl vlašimský. Ke spojení obou dílů došlo po smrti Buriana Trčky z Lípy roku 1468. Mikuláš starší Trčka z Lípy pak přikupuje v 80. letech velišské panství s Jičínem, k zásadnějšímu rozšíření trčkovských držav však nedošlo²⁴.

Změna nastala po roce 1479. Smlouvou z 11. září 1479 postoupil Mikuláš starší svým synovcům Mikulášovi mladšímu, Melchisedechovi, Jiříkovi a Burianovi všechny statky, nad kterými ho učinil poručníkem jejich otec Burian. Mikuláš mladší Trčka z Lípy roku 1489 získal hrad Lichtemburk (dnes Lichnice) a mohl se osamostatnit²⁵. Přibližně v téže době se jeho pozornost obrací do oblasti severovýchodních Čech. Kolem roku 1495 zakupuje od Jana z Janovic a Petršpurka za 20.000 uherských florénů²⁶ panství Opočno s hradem, dvěma městy, osmi vesnicemi a díly dvou dalších vesnic²⁷. Zisk opočenského panství byl počátkem úspěšné expanze rodu Trčků z Lípy v severovýchodních Čechách. Ještě roku 1495 zakupuje Mikuláš mladší Trčka z Lípy od Zbyňka Buchovce z Buchova za 2.200 kop grošů českých šestajovické zboží s částí zboží veselického²⁸. O rok

¹⁸ Jedná se o vsi Jasenná, Černilov a Mokrá, viz DVOŘÁKOVÁ L.: Trčkové z Lípy na přelomu 15. a 16. století, in Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu str. 115.

¹⁹ Jednalo se o Svaté pole (dnes obec Klášter nad Dědinou), Vysoký Újezd, Jílovice, Očelice. Městec, Libřice, Ostašovice, Lično, Kounov, Bačetín, Sudín, Dobré Hlinné, Osečnice a újezd neznámého rozsahu okolo kostela v Deštném. Klášter vznikl patrně jako soukromá šlechtická nadace v roce 1272 a jeho historie i stavební podoba je doposud nejasná. K historii kláštera CHARVÁTOVÁ K.: Dějiny cisterciáckého řádu II, str. 149 – 171.

²⁰ Národní archiv Praha (dále NA), fond Desky zemské větší (dále jen DZV) 6 H 18 – 19.

²¹ Podrobně viz DVOŘÁKOVÁ L.: Trčkové z Lípy, str. 115 – 116.

²² Tamtéž str. 117.

²³ NA Praha, DZV 6 G 21v.

²⁴ DVOŘÁKOVÁ L.: Trčkové z Lípy, str. 117.

²⁵ Tamtéž, str. 118.

²⁶ SEDLÁČEK A.: Hrady II, str. 47.

²⁷ Součástí panství byl hrad a město Opočno, město Dobruška, vesnice Pulice, Semechnice, Křovice, Kamenice, Milčany a Trnov, dnes patrně zaniklé vsi Příčno a Radlice a části vsí Domašín a Pohoř. Viz poznámka 11.

²⁸ Jednalo se o tvrz s poplužním dvorem v Šestajovicích, vsi Rychnov (dnes Rychnovek), Meziříčí, části vsi Zvole, Jesenice (dnes Velká Jesenice), Roztoky a Rohynice. Současně kupuje polovinu hradu Veselice

později zakupuje od knížete Jindřicha Minsterberského za 100 kop grošů českých manství na Skalce²⁹ a za dalších 100 kop grošů českých vsi Lazce, Křivinu a Pohoří³⁰. Kromě těchto dvou malých držav získává Mikuláš téhož roku rozlehlé panství třebechovické, které zakoupil od manželky svého strýce Mikuláše staršího Trčky z Lípy Johanky z Březovic za 5.000 kop grošů českých³¹. Ve stejné době zakoupil za 160 kop grošů českých ves Lípa od Jana Lipského z Lípy³². Roku 1467 zakupuje od Bořka z Dohalic za 412 ½ kopy grošů českých díly vsí Jesenice, Rychnov³³ a Rohynice a vsi Hlohov, Městec a Slavětín³⁴. Zbývající část Rychnova přikoupil následujícího roku od Petra ze Sloupna za 100 kop grošů českých³⁵. Ve stejném roce zakupuje panství Smiřice, které původní vlastník Hašek Strížek z Lužan odkázal před svou smrtí roku 1495 své manželce Lidmiboře z Valečova, která je ještě téhož roku zapsala svým sestrám Kateřině, Johance, Alžbětě a Lidmile z Valečova. Kateřina svůj díl roku 1496 prodala manželům svých sester Čeňkovi Míčánovi z Klinštejna, Janovi Rájeckému z Mírova a Zikmundovi Pětipeskému z Chys³⁶. Mikuláš mladší Trčka z Lípy v průběhu roku 1498 všechny podíly vykoupil za celkovou sumu 6.000 kop grošů českých, spojil v jeden celek a připojil k panství opočenskému³⁷. Panství tehdy zahrnovalo městečko Smiřice s tvrzí, šest vesnic a části osmi vsí s příslušenstvím³⁸. Roku 1499 byly za 117 ½ kopy grošů českých od Elišky z Doubravice přikoupeny vsi Lazce a Přepychy³⁹. A konečně roku 1500 zakupuje od Petra Adržbacha z Dubé vesnice Králova Lhota, Zdívec⁴⁰, Bukovinu, Lejšovku, Vlkov a Smržov⁴¹, respektive části některých z nich.

Z výše uvedeného vyplývá, že Mikuláš mladší Trčka z Lípy během pouhých pěti let vytvořil jádro trčkovských držav na Králověhradecku, které další generace Trčků již pouze zaokrouhlovaly dalšími nákupy. Na první pohled je zřejmá snaha systematicky budovat ucelenou doménu systematickým skupováním celých statků, částí vesnic nebo pouhých platů. Celá enkláva navíc vykazuje značnou územní stabilitu až rozpadu trčkovského majetku po roce 1634. O tom, že Mikuláš mladší Trčka z Lípy svou veškerou pozornost věnoval oblastí severovýchodních Čech, svědčí

s poplužním dvorem a poplužní dvůr zvaný Slavíkovský. Součástí trhu byly i mlýny ve Zvoli a Šestajovicích, podací kostelní ve Zvoli a v Jesenici a krčma v Šestajovicích. NA Praha DZV 4 C 22 – 24, text otištěn v Emlerově edici Desek zemských pohořalých (dále DZP) II, str. 476 – 478 a v Archivu českém (dále AČ) 5/555.

²⁹ Kromě tvrže Skalka s poplužním dvorem získal vsi Újezdec, Lhotku, Podbřezí a Kamenici. NA Praha DZV 3 H 28; Emler DZP II. str. 481. Z manství bylo propuštěno roku 1584, Sedláček Hrady II., str. 68 – 69.

³⁰ NA Praha DZV 6 F 24 – 25, EMLER J.: DZP II str. 479.

³¹ NA Praha, DZV 6 G 5, EMLER J.: DZP II str. 481; panství zahrnovalo městečko Třebechovice s okolními vesnicemi Blešno, Librantice, Jeníkovice, Nepasice, Krňovice, Štěnkov a Výrov, vesnicemi Lično a Petrovičky na Rychnovsku, Bělušice na Pardubicku a Holíšovice a Lozice na Chrudimsku.

³² NA Praha, DZV 6 E 24, EMLER J.: DZP II str. 492.

³³ Dnes Velká Jesenice a Rychnověk.

³⁴ NA Praha, DZV 6 E 25, EMLER J.: DZP II str. 492.

³⁵ NA Praha, DZV 6 E 24, EMLER J.: DZP II str. 498.

³⁶ SEDLÁČEK A.: Hrady II, str. 225.

³⁷ NA Praha, DZV 6 E 24 – 26; EMLER J.: DZP II, str. 500 – 502.

³⁸ Jednalo se o Smiřice, Holohlavy, Semonice, Čibuz, Skalici, Hubiles, Újezdec, Bukovinu, Vlkov, Lužany, Sovětice, Mezilčiči, Maršov, Černožice a Čáslavky.

³⁹ NA Praha, DZV 6 E 28; EMLER J.: DZP II, str. 507.

⁴⁰ Dnes Divec.

⁴¹ NA Praha, DZV 6 F 7 – 8; EMLER J.: DZP II, str. 528 – 529.

smlouva, kterou svému bratrovi Burianovi odprodává Střítež, Ždírec a Novou Ves v jihovýchodních Čechách. Jednak tím získal další prostředky na nákupy statků v severovýchodních Čechách, jednak se tím zbavil odlehlých a z jeho pohledu nepohodlných statků.⁴²

Po roce 1500 se obchodní aktivity Mikuláše mladšího Trčky z Lípy omezují na drobné nákupy, kterými doplnil stávající državy. Stejně cílevědomě postupuje i jako věřitel, využívá kritického postavení drobné šlechty a půjčkami si pojišťuje nároky na další jmění⁴³. Příkladem může být rozšíření smiřického panství o statek Sendražice, které Mikuláš Trčka z Lípy získal od zadluženého Zdeňka staršího Sendražského ze Sendražic za 4.000 kop grošů českých⁴⁴. Před svou smrtí – zemřel roku 1516 – ještě získal zápisné vsi Dobříkovec a Houdkovice⁴⁵ a patrně i statek České Meziříčí⁴⁶. Současně sceluje i své državy na Jičínsku. Protože jeho manželství s Kateřinou ze Šelmberka a Kostí zůstalo bezdětné⁴⁷, odkázal většinu svého majetku ovdovělé manželce svého strýce Mikuláše staršího Trčky z Lípy, která jej převedla ve fingoaném dluhu na své syny Zdeňka, Jana, Viléma a Mikuláše Trčky z Lípy⁴⁸.

2.2. Územní vývoj v letech 1516 – 1601

Dědicové Johanky Trčkové z Březovic žili zpočátku v nedílu, 1. září 1518 uzavřeli smlouvu, kterou Zdeněk získal Opočno se vším příslušenstvím a z opočenských důchodů měl ročně přispívat 500 kop grošů českých Vilémovi na chod vlašimského zámku, dokud budou bratři v nedílu. Vilém se měl stát vladařem a správcem trčkovského majetku „*vždy však s dotázáním a radou pana Zdeňka jako bratra staršího*“. Jeho sídlem měla být Vlašim a z výnosu panství měl svým bratrům Janovi a Mikulášovi dokud budou v nedílu vyplácet každému 800 kop grošů českých. Oba bratři měli sídlit na Vlašimi i se svou čeledí. Vilém měl také hájit zájmy rodu u pražských soudů, v tom mu měl být nápomocen jeho bratr Zdeněk.⁴⁹ Takové uspořádání však vedlo jen k dlouhotrvajícím sporům mezi oběma bratry, které neukončila ani Vilémova smrt.⁵⁰ Zbývající bratři Mikuláš a Zdeněk a jejich synovec, Vilémův syn Jan, zůstávali nadále v nedílu; Mikuláš spravoval panství vlašimské, Zdeněk

⁴² DVOŘÁKOVÁ L.: Trčkové z Lípy, str. 120.

⁴³ DVOŘÁKOVÁ L.: Trčkové z Lípy, str. 120.

⁴⁴ NA Praha, DZV 84 B 11 – 12. Se statkem získal tvrz a poplužní dvůr v Sendražicích, vsi Semonice, Čistěves a Popovice a části vsí Rodov, Lochenice, Černožice, Čáslavky a Smiřičky.

⁴⁵ NA Praha, DZV 45 C 7; DZV 6 F 12.

⁴⁶ Kdy přesně se tento statek stal majetkem Trčků z Lípy a kdo byl jeho kupcem nelze přesně zjistit, neboť vklad zapsaný do desek zemských obnovovaných po požáru Hradčan roku 1541 nebyl dokončen. NA Praha, DZV 6 F. 24; SEDLÁČEK A.: Hradý II, str. 73; MUSIL F. – SVOBODA L.: Hradý, zámky a tvrze, str. 38.

⁴⁷ Manželství skončilo aférou, podle Starých letopisů českých nechal svou manželku pro nevěru zazdít, jejího svůdce „*jakéhosi zemana Šanovce*“ nechal stít a služebnou, která se na celé záležitosti rovněž podílela, nechal zaživa zahrabat. SEDLÁČEK A.: Hradý II, str. 48; FRANCEK J.: Zločin a sex, str. 35 – 36; Událost zaznamenal také MIKULÁŠ DAČICKÝ Z HESLOVA: Paměti (ed. J. Janáček) str. 96, který uvádí, že se vše odehrálo na hradě Veliš v prosinci roku 1507.

⁴⁸ Johanka Trčková z Březovic zemřela pouhé tři měsíce po smrti Mikuláše mladšího z Lípy v červenci 1516, ve stejném roce zemřel i její syn Jindřich. Viz Dvořáková L.: Trčkové z Lípy, str. 123.

⁴⁹ Archiv Národního muzea (dále jen ANM), fond H, H 35 Trčka z Lípy, listiny.

⁵⁰ Zemřel roku 1521, téhož roku zemřel i další z bratrů Jan.

opočenské. Spory ohledně rozdělení trčkovského majetku pokračovaly až do roku 1533, kdy byl rozhodnutím zemského soudu Mikulášovi přiřčen díl velišský, Zdeňkovi vlašimský a nedospělému Janovi opočenský, jeho poručníkem byl ustanoven jeho strýc Mikuláš⁵¹.

Také Jan mladší Trčka z Lípy na Lichtmburku a Opočně pokračoval v rozšiřování opočenského panství. Největším územním ziskem bylo zakoupení obou polovin frymburského panství, které roku 1534 prodal za 250 kop grošů českých Achyles Anděl z Ronovce Janovi staršímu Trčkovi z Lípy a na Lipnici⁵². Na zakoupení frymburského panství se patrně finančně podílel i jeho strýc Zdeněk Trčka z Lípy a na Vlašimi, který držel část panství⁵³. Jan mladší Trčka z Lípy připojil frymburské panství k opočenskému roku 1638, po té co od svých strýců získal obě jeho části. Téhož roku zakoupil od Václava Šárovce ze Šárova za 1.700 kop grošů českých statek Ledec⁵⁴. Podobně jako jeho strýc Mikuláš mladší i Jan mladší půjčoval peníze na úvěr, mezi jeho dlužníky byl i císařský dvůr⁵⁵. Jan mladší se ocitl i v podobné situaci jako jeho strýc - se svou manželkou Markétou z Nestajova neměl žádné potomky. Proto převedl roku 1544 opočenské panství ve fingovaném dluhu 1.000 kop grošů českých na svého bratrance Viléma Trčku z Lípy, který se ujal svého dědictví po Janově smrti roku 1549.⁵⁶

Vilém Trčka z Lípy na Opočně a Veliši připojil k opočenskému panství statek Bolehošť, který vlastnil od roku 1542, kdy jej zakoupil za 3.250 kop grošů českých od bratrů Mikuláše a Čenka Dašických z Barchova⁵⁷. Současně scelil s opočenským panstvím panství smiřické, které zdědil po svém otci Mikulášovi Trčkovi z Lípy a na Veliši roku 1540⁵⁸ a ke kterému byly roku 1547 za 3.293

⁵¹ Jan mladší získal hrad Opočno s městem, město Dobrušku, vsi Semechnice, Trnov, Třebešov, Dobřínov, Lično, Pohoř, Pulice, Křovice, Val, Domašín, Kamenice, Mělčany, Podlazičice, Přepychy, Dobříkovec, Čánka, Mokrá, Meziříčím, Hradliště, Rohenice, Králova Lhota, Slavětín, Hlohov, Domkov, Městec, Jesenice, Roztoky, Zvole, Ples, Újezdec, Bukovina, pustý dvůr Úlišť, tvrz a městečko Třebechovice, vsi Stěnkov, Krňovice, Nepasice, Blešno, Jeníkovice, Librantice, Výrava, Holíšovice, Bělišovice, Lozice, Skupice, Janovice a Chrbokov; kromě toho zboží valdštejnské, pelhřimovské, Kumburk, Městec králové, Oheb a klášter Vilémovský. Od opočenského panství bylo odděleno panství Smiřické a zboží kláštera Svaté pole, které obdržel Mikuláš Trčka z Lípy. Viz SEDLÁČEK A.: Hradly II, str. 48 – 49.

⁵² NA Praha, DZV 5 C 11; součástí panství byl hrad Frymburk, městečka Volešnice, Hrádek a Kounov a vsi Běstovina, Sněžné, Tis, Bystré, Janov, Nedvězí, Dobřany, Vohnišov, Vanůvka, Bidlo, Slavoňov, Bohdašín, Rozkoš, Rovné, Provoz, Domašín, Myškov, Nová Ves, Hory, Lhota. Též SEDLÁČEK A.: Hradly II, str. 65.

⁵³ NA Praha, DZV 42 L 15 – 21; SEDLÁČEK A.: Hradly II, str. 65 – 66. Na hradě Frymburku byly ve společném užívání věže, kuchyně, hradby, brány, mosty, schody, cesty, dvory a konírny na předhradí, na dva díly byly rozděleny světnice, komory a sklepy. Ve společném držení zůstaly také pivovar, poplužní dvůr, hamr a železné rudy. Ke každému dílu připadla polovina všech městeček a vesnic, které byly součástí panství.

⁵⁴ NA Praha, DZV 1 J 18; trh zahrnoval tvrz Ledec s poplužním dvorem a vsí, ves Polánku a část vsi Přepychy.

⁵⁵ NA Praha, fond Stará manipulace (dále jen SM), T4/34 a T4/37 – 40. Jan mladší půjčil císařské komoře 5.000 kop grošů míšenských, které měl zapsané na statku Police, náležícím k broumovskému klášteru. O tuto sumu vedl spor s císařskou komorou Janův dědic Vilém Trčka z Lípy.

⁵⁶ SEDLÁČEK A.: Hradly II, str. 49.

⁵⁷ NA Praha, DZV 1 D 21; trh zahrnoval tvrz Bolehošť s poplužním dvorem, vsi křivice, Lhotku (dnes Bolehošťská Lhota) a Ujezdec (dnes součást katastrálního území obce Ledce) a části vsi přepychy, Vyhnánice a Ježkovice.

⁵⁸ Jednalo se o tvrz a městečko Smiřice, vsi Smiřičky, Holohlavy, Černožice, Čáslavky, Semonice, Rtyň, Sendražice, Rodov, Čistěves, Popovice, Sovětice, Lužany, Vlkovou, Lejšovku, Smržov, Čibuz, Skalici, Hubiles, Lípu, Brzice, Mezilčím, pustou ves Maršov, zboží kláštera Svaté Pole a zápisné vsi Černilov, Jasenné, Dubečno, Osek, Dvořiště a Chroustov.

kop grošů českých od Jana z Pernštejna přikoupeny vsi Máslojedy, Benátky, Račice a Habřinu⁵⁹. Roku 1549 přikoupil za 4.700 kop grošů českých statek Vranov od bratrů Vranovských z Vranova⁶⁰. Vilém Trčka z Lípy na Opočně a Veliši se spolu se svým strýcem Burianem Trčkou z Lípy na Lipnici a Světlé zúčastnil výpravy české šlechty do Itálie. Jejím cílem bylo přivítat a po té doprovodit českého krále Maxmiliána při jeho návratu ze Španělska⁶¹. Setkání s italskou kulturou a životním stylem vrcholné renesance udělalo na oba příslušníky rodu Trčků – stejně jako na ostatní účastníky výpravy – hluboký dojem a odrazilo se i v jejich stavebních aktivitách⁶² a v životním stylu. Také manželství Viléma Trčky z Lípy zůstalo bezdětné. Ve své závěti odkázal Opočno své sestře Veronice Trčkové ze Žerotína, Smiřice své manželce Barboře Trčkové z Biberštejna, Městec Králové Matyášovi Dobešovi z Olbramovic. Burianovi, Ferdinandovi, Jaroslavovi, Zdeňkovi a Mikulášovi Trčkům z Lípy – synům Jana staršího Trčky z Lípy a na Lipnici - odkázal kumburské panství s hrady Veliš a Kumburk a městy Jičínem a Pakou.⁶³

Vilém Trčka z Lípy na Opočně a Veliši zemřel roku 1569. Bezprostředně po jeho smrti vypukly ostré spory o trčkovský majetek. Trčkové Vilémovu závěť napadli v pěti bodech:

- V závěti se v rozporu s mocným listem nenařizuje „*aby se koho měl dožádati, aby pečet' svou na svědomí k tomu kšaftu přitisknouti neb přivěsiti měl*“, ale že pouze dožádal, aby svědci své pečeti „*sobě beze škody k tomu kšaftu přivěsiti dali*“.
- Svědci, jejichž pečeti jsou přivěšeny u závěti Viléma Trčky z Lípy, uvedli po jeho smrti, že nebyli žádáni „*aby pečeti své přivěsili*“ a netuší, jak se jejich pečeti ke kšaftu dostali.
- V závěti není doložen počet předmětů, které Vilém odkázal své manželce.
- Jelikož Veronika Žerotínská z Lípy zemřela dříve než Vilém⁶⁴, zůstal její díl nekšaftován a měl přejít na Trčky z Lípy „*jako nejbližší krevní strejce*“
- Matyáš Dobeš z Olbramovic „*jsa osoba řádu nízkého a rodič knížectva Opavského neučinil povinnosti králi českému a zemi zřízením zemským o Moravanech, Slezácích a Lužičanech vyměřené*“ nemohl se svého odkazu ujmout ani s ním podle svého nakládat.⁶⁵

Další spory vyvolala závěť Barbory Trčkové z Biberštejna, která se podruhé provdala za Jana Jetřicha ze Žerotína a kterému odkázala smiřické panství. Také proti této závěti vznesli Trčkové z Lípy odpor a sama Barbora nakonec rozhodla, že její majetkové odkazy vstoupí v platnost až ve

⁵⁹ AČ 20, str. 503, NA Praha, DZV 42 F 22. Později bylo smiřické panství rozšířeno dalšími nákupy o vsi Libníkovice, Hustířany, Neznášov a Rožnov, které uvádí jako jeho součást Sedláček, Hrady II, str. 227, odkazuje na urbář smiřického panství z roku 1588.

⁶⁰ NA Praha, DZV 9 B 23. Jednalo se o tvrz Vranov se vsí a dvěma poplužními dvory, dále ves Králova Lhota a části vsi Výrava, Rohenice, Tošov a zaniklé vsi Břekoš.

⁶¹ Podrobně se celé události věnoval PÁNEK J.: Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551 – 1552.

⁶² K stavebnímu vývoji opočenského zámku v době Trčků z Lípy viz kapitola 3 této práce.

⁶³ NA Praha, DZV 16 N 13 – 18: závěť Viléma Trčky z Lípy.

⁶⁴ Veronika Žerotínská z Lípy zemřela roku 1567.

⁶⁵ NA Praha, DZV 16 N 13 – 18.

chvíli, kdy bude rozhodnuto o potvrzení závěti Viléma Trčky z Lípy⁶⁶. Spory o trčkovské dědictví zaměstnávali zemský soud dlouhá léta. Částečně je vyřešil sňatek Jaroslava Trčky z Lípy a dcerou Veroniky Žerotínské z Lípy Johankou roku 1569⁶⁷, kterým Trčkové opět získali do svého vlastnictví opočenského panství a roku 1582 navíc vyplatili její bratry Jana Jetřicha, Kašpara Melichara a Jana Lukáše⁶⁸. Spor o smiřické panství se táhl až do roku 1589, kdy byla mezi Trčky a Žerotíny uzavřena smlouva, kterou bylo panství rozděleno na dva díly, které obě strany sporu měly buď společně užívat, nebo prodat. Smlouva byla roku 1590 změněna v tom smyslu, že oba podíly byly převedeny na poručníky dětí Jaroslava Trčky z Lípy, který roku 1588 zemřel. Jan Jetřich ze Žerotína, Burian Trčka z Lípy na Lipnici a Světlé a Mikuláš Trčka z Lípy na Veliši a Jeníkově za to od poručníků přijali sumu 80.000 kop grošů českých, která byla mezi ně rozdělena.⁶⁹

Jaroslav Trčka z Lípy na Větrném Jeníkově a Ledči nad Sázavou zemřel roku 1588. Svůj majetek odkázal nezletilým synům z manželství s Johankou ze Žerotína a za poručníky jim určil Viléma z Rožmberka a své bratry Ferdinanda, Zdeňka a Mikuláše Trčky z Lípy. Johance Trčkové ze Žerotína odkázal sumu 6.250 kop grošů českých, pokud by celou částku přenechala synům, měla možnost žít na některém z jeho zámků⁷⁰. Vilém a Kryštof Jaroslav se ujali svého dědictví patrně roku 1596, kdy potvrzují městu Dobruška výsady, udělené jejich otcem roku 1582. Oba bratři zkusili štěstí v císařské armádě a účastnili se bojů proti Turkům.

Vilém odtáhl do Uher jako císařský důstojník roku 1596. Vyznamenal se při dobytí pevnosti Hatvánu 3. 9. 1596 a po té při hájení pevnosti Jäger. 22. 9. 1596 byla obležena tureckým vojskem, které ji 13. 10. 1596 dobylo. Svůj podíl na pádu jágerské pevnosti měla demoralizace císařských žoldnéřů, kteří začali na vlastní pěst vyjednávat s Turky a za příslib svobodného odchodu vydali pevnost včetně obou velitelů – Pavla Nyáryho a Viléma Trčky z Lípy, který byl při tom těžce raněn a na následky zranění zemřel v tureckém zajetí⁷¹.

Bratr Viléma Trčky z Lípy Kryštof Jaroslav přikoupil roku 1597 k opočenskému panství statek Tošov⁷² a pokračoval v podpoře hospodářských provozů. Roku 1601 se rozhodl – podobně jako jeho bratr – zúčastnit tažení proti Turkům. Před odjezdem sepsal závěť, ve které určil svým dědicem svého strýce Jana Rudolfa Trčku z Lípy. Ten se měl ujmout majetku svého synovce v případě, že by Kryštof Jaroslav zemřel bez dědiců. Jan Rudolf je v závěti uveden jako „*strejc dskami zemskými nedílný a pravý společník*“. Kromě toho Kryštof Jaroslav učinil několik odkazů finanční hotovosti své

⁶⁶ SEDLÁČEK A.: Hradý II, str. 50 a 226 – 227; Edice závěti Král P.: Mezi životem a smrtí, str. 216 – 221.

⁶⁷ NA Praha, SM T 4/56 – dopis Jaroslava Trčky z Lípy, kterým oznamuje svým přátelům, že byl stanoven den „*k dodání svatému stavu manželskému panny Johanky ze Žerotína*“. Sňatek se konal v Kolíně.

⁶⁸ NA Praha DZV 16 N 13 – 18.

⁶⁹ NA Praha, DZV 168 N 8 – N 15; Sedláček, Hradý II, str. 226 – 227.

⁷⁰ NA Praha, DZV 24 E 7 – 16; edice závěti Král P.: Mezi životem a smrtí, str. 198 – 202.

⁷¹ SEDLÁČEK A.: Hradý II, str. 51; Janáček J.: Rudolf II a jeho doba, str. 324 – 325. Událost zaznamenaly i dobové prameny: DAČICKÝ Z HESLOVA M.:(ed. Janáček J.) Paměti, str. 150.

⁷² NA Praha, DZV 22 P 26.

sestře Veronice Valdštejské z Lípy a dalším příbuzným. Mezi nimi je uveden odkaz 1.200 kop grošů míšenských, které Kryštof Jaroslav určil na „*vychování pana Hendrycha Trčky z Lípy bratra mého dskami dílného*“ a o kterém rozhodl „*aby se na žádného jiného nevztahovalo než na něho pana Hendrycha Trčku z Lípy osobu samou a do smrti jeho toliko*“.⁷³ Polní tažení na Balkán se mu stalo osudným – při obléhání Stoličného Bělehradu byl raněn a roku 1601 zemřel. Veškerý jeho majetek přešel na Jana Rudolfa Trčku z Lípy. Ten se tak stal jedním z nejbohatších aristokratů Českého království.

2.3. Územní vývoj v letech 1601 – 1636

Jan Rudolf Trčka z Lípy a jeho manželka Marie Magdaléna Trčková z Lobkovic patřily v předbělohorské době k té části české šlechty, která se znepokojením sledovala narůstající náboženské třenic mezi katolíky a protestanty. Trčkové udržovali společenské kontakty jak s katolíky, tak s protestanty, jejich dům na Malé Straně⁷⁴ byl místem schůzek společenské elity tehdejší Prahy. Mezi nejlepší přátele Jana Rudolfa patřili obdobně smýšlející Adam mladší z Valdštejna a Štefan Jiří ze Šternberka. Marie Magdalena se snažila udržet svou rodinu co nejdál od politických třenic, na které doplatil její otec Ladislav.⁷⁵

Také po vypuknutí stavovského povstání se Trčkové snažili udržovat kontakty na obě strany konfliktu a nedávat příliš hlasitě najevo své politické smýšlení, což Janu Rudolfovi vyneslo řadu obvinění z kontaktů s císařskou stranou na zemském sněmu. Po porážce stavovského povstání se Trčkové ocitli na seznamu podezřelých a Marie Magdalena musela vynaložit hodně úsilí, aby přiměla rezignovaného manžela, zaskočeného domácím vězením, k boji o záchranu rodinného majetku, který byl velice pádným důvodem k Trčkovu postihu. Kontaktovala svého vlivného příbuzného Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic s prosbou o přímluvu u Ferdinanda II., kterou podpořila půjčkou 100.000

⁷³ NA Praha, DZV 130 M 14 -21, Hendrych Trčka z Lípy zemřel roku 1605 podle všeho značně zadlužený, neboť jeho strýc Jan Rudolf Trčka z Lípy po jeho smrti žádal císaře Rudolfa II. o povolení pohřbit mrtvého Hendrycha Trčku z Lípy, aniž by musel čelit požadavkům dlužníků zemřelého.

⁷⁴ Dnes součást velkorysého Valdštejského paláce.

⁷⁵ Ladislav starší z Lobkovic se na počátku 90. let 16. století zapletl do tzv. Lobkovické aféry. Jeho bratr Jiří z Lobkovic zastával v letech 1585 – 1594 úřad nejvyššího hofmistra. Ve své touze získat úřad nejvyššího purkrabího uvolněný smrtí Viléma z Rožmberka a posílit tak svůj společenský vliv se dostal do konfliktu s císařem Rudolfem II. Na sněmu v březnu a v dubnu 1593 za podpory svého bratra Ladislava zaranžoval projednávání stížného spisu, který z jejich popudu předložil jménem stavů Šebestián z Vřesovic. Sněm se odmítl zabývat panovnickovými požadavky dříve, než budou splněny body stížného dopisu a nakonec se rozešel bez jakéhokoliv závěru. Rudolf II. nechal celou záležitost vyšetřit a nakonec proti oběma Lobkovicům zahájil soudní řízení. Během něho vyšlo najevo, že stížný spis sepsal Ladislavův písař a Ladislav jej osobně odevzdal Vřesovcovi, aby spis předložil na sněmu. Ladislav z Lobkovic nakonec v říjnu 1593 uprchl ze země, Jiří byl nejprve odsouzen k trestu smrti, později změněný na doživotní žalář. Majetek obou byl konfiskován, v případě Ladislava z Lobkovic s rozpačitými výsledky, protože Ladislavova manželka Magdalena ze Salmu za pomoci svých dcer Marie Magdaleny Trčkové z Lobkovic a Griseldy Kolovratové z Lobkovic většinu majetku ukryla nebo rozprodala. JANÁČEK J.: Rudolf II a jeho doba, str. 301 – 310; TÝŽ.: Ženy české renesance, str. 47 – 62.

kop prostřednictvím Karla z Lichtenštejna.⁷⁶ Díky tomu se nakonec Trčkové dostali mimo nebezpečí konfiskace majetku, naopak mohli jej značně rozšířit.

Ještě před vypuknutím stavovského povstání roku 1602 přikoupil Jan Rudolf Trčka z Lípy od Jana Záruby z Hustiřan za 13.000 kop grošů míšenských výnosný statek Ples nedaleko Jaroměře. Součástí statku byla tvrz, poplužní dvůr, kostelní podací a mlýn⁷⁷. Někdy okolo roku 1615 získala Marie Magdaléna Trčková statek Černíkovice⁷⁸

Největší rozšíření trčkovských držav v severovýchodních Čechách spadá do období po Bílé hoře. Na rozdíl od předchozích let, kdy Trčkové skupovali systematicky jednotlivé vsi, platy či drobné statky, po Bílé hoře již skupují celá panství konfiskovaná účastníkům stavovského povstání. Roku 1622 získala Marie Magdaléna statek Žireč konfiskovaný Janu Zylvarovi ze Zylverštejna a Pilnikova⁷⁹. K největšímu rozšíření trčkovského majetku došlo roku 1623, zakoupení náchodsko – rýzmburského panství konfiskovaného Janovi Albrechtovi Smiřickému ze Smiřic zvětšilo opočenská dominium téměř na dvojnásobek. Panství odkoupila Marie Magdalena od císařské komory prostřednictvím Karla z Lichtenštejna za 205.000 zlatých rýnských⁸⁰. Zároveň zakupuje několik vsí na Trutnovsku z majetku konfiskovaného městu Trutnov za účast ve stavovském povstání⁸¹

K dalšímu velkému rozšíření trčkovských držav došlo roku 1624. Za blíže neuvedenou sumu odkupuje Marie Magdalena Trčková od Albrechta z Valdštejna panství Nové Město nad Metují⁸²,

⁷⁶ JANÁČEK J.: Valdštejn a jeho doba, str. 236 – 240; půjčka měla pojištěnu na komorních panstvích Lysá nad Labem a Přerov, MAUR E.: Český komorní velkostatek v 17. století.

⁷⁷ NA Praha, DZV 179 L 7 – 8; část plesského statku drželi Trčkové již dříve, neboť statek Ples je uváděn mezi trčkovskými državami v deskovém vkladu Zdeňka Trčky z Lípy z roku 1584 (NA Praha, DZV G 24 – 26), z textu však není zřejmé, zda se nejednalo o plat.

⁷⁸ SEDLÁČEK A.: Hrady II, str. 192 – 196; MUSIL F. – SVOBODA L: Hrady, Zámky a tvrze str. 34 – 37. Součástí panství byla tvrz v Černíkovcích a vsi Roudné, Újezd, Hroška, Byzhradec, Černíkovice a Domašín, za Trčků byla k panství připojena ves Třebešov, kterou Trčkové prokazatelně vlastnili roku 1533, kdy je uváděna jako součást podílu Jana mladšího Trčky z Lípy.

⁷⁹ Statek zahrnoval tvrz a ves Žireč, ves Zaloňov s poacím kostelním, ves Hříbojedy a část vsi Dubenec. Kromě toho získala Marie Magdalena i statky Domaslavice a Smidary, ležící již mimo sledovanou oblast.

⁸⁰ Panství zahrnovalo hrad v Náchodě, pusté hrady Rýzmburk a Vizmburk, města Náchod, Česká Skalice, Červený Kostelec, Hronov a Úpici, vsi Babí, Batňovice, Bohdašín, Bohuslavice, Borové, Bražec, Brná, Brusnice, Černínov, Červená Hora, Dobrošov, Dolní a Dolní Radochov, Dolní Dřevíč, Dolní Srbská, Dubno, Kry, Havlovice, Chlístov, Jistbice, Kyje, Kleny, pustou ves Kostelec, ves Kramolna, Křižanov, Lhota, Lhota pod Hoříčkami, Lhotka, Libnětov, Lipí, Machov, Machovská lhota, Malé Poříčí, Maršov, Mezilesí, Mstětín, Pavlišov, pustou ves Petrovice, ves Popluží, Přibyslav, Radeč, Ratibořice, Rokytník, Roudné, Rtyně, Rubínovice, pusté vsi Sedloňov a Sedmákovice, ves Sendraž, Skalka, Slavíkov, Slatina, Srbsko, Starkoč, Staré Město, Stolín, Studenec, Suchovršice, Svatoňovice, Trubějov, Velké Poříčí, Větrník, Víška, Volešnice, Všeliby, Vysokov, Zábrodí, Zajezd, Zbečnick, Zlič, Zličko, Žabokrký, Žernov, Žďáry. Karel z Lichtenštejna při prodeji vymínil císaři čtyři farní a osm filiálních kolatur. Rozsah panství BÍLEK T. V.: Dějiny konfiskací str. 524 – 549; kupní smlouva NA Praha, DZV 141 C 14 – 15, zejména v regionální literatuře se dodnes traduje, že náchodské panství koupili Trčkové od Albrechta z Valdštejna.

⁸¹ NA Praha DZV 194 M 22 – 24, vsi byly později připojeny k panství Žacléř, viz NA Praha, SM T 4/17 Popis rolí vorných na panstvích někdy Adama Erdmana Trčky z Lípy.

⁸² K panství patřil hrad a město Nové Město nad Metují, vsi Blažkov, Bohuslavice, Černčice, Dolsko, Domkov, Zákřaví, Chlístov, Jestřebí, Krčín, Lhota, Městec, Nahořany, Provodov, Spy, Spyta, Šeřeč, Veselice, Vrchoviny, Vršovka, díly vsí Doubravice, Hlohov, Jesenice, Mezilesí, Rychnov, Slavětín, Šonov a dvory Studénky, Vosiček a Vosno. Panství bylo konfiskováno Rudolfovi ze Štubenberka za účast ve stavovském povstání.

Heřmanice⁸³, Hradiště Heřmanovo⁸⁴, tvrz Vlčkovice a polovinu vsi⁸⁵, statky Dubenec⁸⁶, Žiželeva a Sadovou⁸⁷, panství Adržbách⁸⁸, Vamberk⁸⁹ a statek Libchavu⁹⁰. Téhož roku získává od Adama Škopka z Bílých Otradovic zadlužený statek Doubravice⁹¹.

Poslední doložené nákupy z roku 1627 již panství rozšířili pouze o drobné državy v bezprostředním okolí Hradce Králové. Jednalo se o vsi Rusek, Skaličku a Piletice⁹² s blíž nelokalizovaným poplužním dvorem a statek Slatina s tvrzí a poplužním dvorem, který zakoupil Adam Erdman Trčka z Lípy od Petra Hamzy Bořka ze Zábědovic za 15.000 zlatých rýnských⁹³.

V jarních měsících roku 1628 došlo na trčkovských panstvích k povstání poddaných, vyvolaném příjezdem rekatolizační komise⁹⁴. Po jeho potlačení prodala Marie Magdaléna Trčková panství Náchod a Nové Město nad Metují svému synovi Adamovi Erdmanovi za 200.000 kop grošů míšenských. Důvody tohoto prodeje nejsou uspokojivě objasněny⁹⁵. Adam Erdman v této době začíná vystupovat samostatně a kromě již zmiňovaného statku Slatina získává v dluhu statek Veselice s

BÍLEK T. V.: Dějin konfiskací; kupní smlouva NA Praha, DZV 141 M 14 – 15 a DZV 292 M 23 – 26. K historii Nového Města Sedláček, Hrady II, str. 148 – 156.

⁸³ Součástí panství byla tvrz Heřmanice, vsi Krabčice, Brod, Slotov, Zboží, Vyhánov a díl vsi Proruby; Bílek: Dějiny konfiskací, str. 401. K historii Heřmanic SEDLÁČEK A.: Hrady II, str. 84 – 86; kupní smlouva NA Praha DZV 141 M 14 – 15 a DZV 292 M 23 – 26.

⁸⁴ Dnes Choustníkovo Hradiště. K panství patřil hrad a ves Hradiště Heřmanovo, část vsi Vlčkovice, vsi Kohoutov, Kocbeře a Kladruby. BÍLEK T. V.: Dějiny konfiskací str.412. K historii SEDLÁČEK A.: Hrady II, str. 74 – 78; kupní smlouva NA Praha DZV 141 M 14 – 15 a DZV 292 M 23 – 26.

⁸⁵ BÍLEK T. V.: Dějiny konfiskací, str. 413; NA Praha DZV 141 M 14 – 15 a DZV 292 M 23 – 26.

⁸⁶ BÍLEK T. V.: Dějiny konfiskací, str. 836. Jako součást statku uvádí tvrz, dvůr a ves Dubenec s mlýnem, ves Záhliní s mlýnem a statek Třebihošť (ves Třebihošť s dvorem poplužním a mlýnem a ves Zvičina). K historii Dubence SEDLÁČEK A.: Hrady II, str. 87 – 88; NA Praha DZV 141 M 14 – 15 a DZV 292 M 23 – 26.

⁸⁷ Součástí statku Žiželeva byla tvrz s poplužním dvorem a vsí a ves Doubrava, kterou si ponechal Albrecht z Valdštejna. Ke statku Sadová příslušely vsi Sadová, Lhotka pod Stračovem, Rozběřice a Klenice. BÍLEK T.V.: Dějiny konfiskací str. 496. NA Praha DZV 141 M 14 – 15 a DZV 292 M 23 – 26.

⁸⁸ K historii panství SEDLÁČEK A.: Hrady V, str. 169 – 174; NA Praha DZV 141 M 14 – 15 a DZV 292 M 23 – 26.

⁸⁹ NA Praha DZV 141 M 14 – 15 a DZV 292 m 23 – 26; Sedláček uvádí, že Marie Magdaléna panství obratem prodala Kašparovi z Grambu, který je jako vlastník doložen roku 1627, SEDLÁČEK A.: Hrady II str. 262.

⁹⁰ NA Praha DZV 141 M 14 – 15 a DZV 292 M 23 – 26; SEDLÁČEK A.: Hrady II, str. 116 – 117.

⁹¹ NA Praha DZV 141 N 1 – 4. Hodnota statku byla odhadnuta na 1.040 kop grošů. Jeho součástí byla tvrz, dvůr a ves Doubravice nad Úpou a platy na lidech v Jesenici.

⁹² NA Praha DZV 142 P 20; jmenované obce byly konfiskovány městu Hradec králové za účast ve stavovském povstání. Vzhledem k nejasnostem ve vymezení hranic pozemků dostali se Trčkové do sporu s hradeckými měšťany po té, co jim roku 1628 byla vrácena část majetku. Tento spor byl údajně příčinou trestné akce, kterou podnikl v listopadu 1630 rytmistr Jan Jindřich Kapřík z popudu svého velitele Adama Erdmana Trčky. Kapřík si násilím vynutil otevření městské brány a rozložil své jezdce do domů hradeckých měšťanů, ačkoliv k takovému jednání neměl souhlas krajských komisařů. Viz MIKULKA J.: Dějiny Hradce Králové II/1, str. 16 – 17, autor neuvádí pramen této informace.

⁹³ NA Praha, SM T 4/14.

⁹⁴ Selské povstání a jeho potlačení Valdštejnovým vojskem se těšilo velké pozornosti historiků. Namátkou KOČÍ J.: Boje venkovského lidu v období temna, Praha 1953; ŠŮLA J.: Venkovský lid, Práce muzea v Hradci Králové 1971; ČÁŇOVÁ E.: K problematice povstání roku 1628, Orlické hory a Podorlicko (dále OHPo 6, str. 95 – 112); MATOUŠ V.: Úloha města Dobrušky v selském povstání roku 1628, OHPo 1.

⁹⁵ Sedláček uvádí, že se Marii Magdaléně panství znelíbila kvůli povstání. SEDLÁČEK A.: Hrady II, str. 153; Kupní smlouva NA Praha DZV 141 C 14 – 15 a DZV 144 A 13 – 14.

tvrzí⁹⁶. Tímto nákupem se v podstatě územní vývoj celého dominia uzavírá a zůstává beze změn až do 25. 2. 1634 kdy byl Adam Erdman Trčka z Lípy zavražděn v Chebu. Podle závěti Adama Erdmana se měl stát - v případě, že by zemřel bez mužských potomků – dědicem jeho statků⁹⁷ jeho otec Jan Rudolf Trčka z Lípy.⁹⁸

O několik týdnů později umírá za nejasných okolností i jeho mladší bratr Vilém. Ani on nezanechal legitimní potomky. Jan Rudolf Trčka z Lípy se musel vyrovnat se skutečností, že zemře bez mužských potomků, navíc v okamžiku, kdy se rozbíhá vyšetřování podílu Trčků z Lípy na Valdštejnově zradě. V této situaci učinil Jan Rudolf novou poslední vůlí⁹⁹ datovanou 2. června 1634. Svým dcerám Alžbětě Trčkové z Vchynic a Johaně Trčkové ze Švamberka a své vnučce Marii Isabele Trčkové z Lípy odkázal panství Smiřice, Opočno, Adržbach a Žacléř. Tato panství měla být rozdělena na tři stejné díly, svého dílu se měla Alžběta Trčková z Vchynic a Marie Isabela Trčková z Lípy ujmout ve chvíli, kdy budou katolického vyznání. Do té doby měli jejich podíl spravovat Janem Rudolfem ustanovení poručníci¹⁰⁰. Svě snaše Maxmiliáně Trčkové z Harrachu odkázal statek Černíkovice, ke kterému bylo připojeno sedm horských vsí, původně patřících k opočenskému panství¹⁰¹. Žireč odkázal Jindřichovi Strakovi z Nedabylic a Janovi Jezberovskému z Olivové Hory, kteří si jej měli rozdělit na dva stejné díly. Adamovi mladšímu z Valdštejna odkázal Konice, Čížkovice a Košťálov a tzv. Brunšvický dům v Praze na Hradčanech. Petr Vok Švihovský z Rýzmburka, Ladislav Burian z Valdštejna a Matyáš Ferdinand František Berka z Dubé se měli podělit o Lipnici, Světlou nad Sázavou, Studnice, Větrný Jeníkov a Žleby. Všichni dědicové měli být povinni ze zděděných statků zaplatit dluhy Jana Rudolfa. 29. 9. 1634 Jan Rudolf Trčka z Lípy umírá v Německém Brodě a byl patrně pohřben v rodové hrobce ve Světlé nad Sázavou.¹⁰²

⁹⁶ NA Praha DZV 143 J 6 – 7.

⁹⁷ Adam Erdman v té době vlastnil kromě panství Náchod a Nové město nad Metují, ještě další statky, které mu odkázala Marie Magdalena Trčková z Lípy (zemřela roku 1632). Jednalo se Černíkovice, Žacléř, Žiželeves a Sadvou. Adamovu bratru Vilémovi odkázala statky Konice, Nový Studenec, Chlum, Dobrovítov, Bohdaneč, a Krchleby. Z těchto statků měl Vilém Trčka vyplatit určitou sumu svým sestrám. Janu Rudolfovi odkázala vesnice na Časlavsku, Žireč s Choustníkovým Hradištěm, Dubencem, Heřmanicemi a Miskolezy, Čížkovice a Košťálov, Velký a Malý Nehvizdy, Hořiněves, Rodov, vesnice Rusek, Skaličku a Piletice a Větrný Jeníkov. Tyto informace jsou obsaženy v konceptu závěti Marie Magdaleny Trčkové, který je uložen v NA Praha fond Česká dvorská kancelář, (dále ČDK)IV M 3, karton 754.

⁹⁸ Koncept závěti je uložen v NA Praha, ČDK IV M 3, karton 753. Dokument není datován. Adamův syn Adam Albrecht (narozen v lednu 1631) zemřel v dětském věku, protože v závěti je uvedena pouze Adamova dcera Marie Isabela. V případě smrti Jana Rudolfa, měl Adamův majetek zdědit jeho bratr Vilém.

⁹⁹ První závět Jan Rudolf Trčka z Lípy učinil již v lednu 1617, je uložena v NA Praha, ČDK IV P 1, ič.1007, karton 783.

¹⁰⁰ Závěti byli jako poručníci ustanoveni Adam mladší z Valdštejna na Hrádku, Lovosicích a Židlochovicích, Petr Vok Švihovský z Rýzmburka a Švihova a na Příchovicích, Přešticích, Lounech a Nových Dvořích, Ladislav Burian hrabě z Valdštejna a na Žehušicích, Jindřich Straka z Nedabylic a na Vesci, Jan Jezberovský z Olivé Hory a na Chotči a Ferdinand Robmháp ze Suché a na Třemošnici.

¹⁰¹ Jednalo se o vsi: Dobré Hlinné, Rovné, Osečnice, Mnichová, Lomy a Deštné.

¹⁰² Kšaftům Jana Rudolfa Trčky z Lípy se věnoval ŠŮLA J.: Dva kšafy Jana Rudolfa Trčky z Lípy, Stopami dějin Náchodska, str. 159 – 169. Přesné místo uložení ostatků Jana Rudolfa Trčky z Lípy je dodnes neznámé.

3. OPOČNO – REZIDENCE TRČKŮ Z LÍPY

3.1. Stavební vývoj zámeckého areálu

Přirozeným správním centrem opočenského panství se již ve středověku stalo Opočno. V době, kdy jej zakoupili Trčkové z Lípy, mělo za sebou již čtyři století někdy i dosti bouřlivé minulosti.

První písemná zmínka o Opočnu je v Kosmově kronice k roku 1068. Tehdy je zde zmiňováno knížecí hradiště.¹⁰³ Na jeho místě vznikl na přelomu 13. a 14. století gotický hrad, vystavěný na opukovém ostrohu nad Zlatým potokem.¹⁰⁴ Není jisté, zda vznikl ještě v době, kdy bylo Opočno královskou državou či až po té, kdy se stalo majetkem pánů z Dobrušky. Prokazatelně byl roku 1359 vlastníkem Opočna Mutina z Dobrušky, neboť je k témuž roku uveden jako patron opočenského kostela. Roku 1361 učinil se svým synem Sezemou z Dobrušky nadání opočenskému kostelu listinou, datovanou na Opočně – lze tedy usuzovat, že v té době páni z Dobrušky využívali Opočno jako své sídlo.¹⁰⁵

K roku 1394 je jako majitel Opočna doložen Půta mladší z Častolovic, který toho roku vedl jednání ohledně kostelních nadací na opočensku. Jako místo jednání je uveden hrad Opočno¹⁰⁶. Jako další majitelé Opočna jsou uváděni Hynek Krušina z Lichtemburka (po roce 1400) a Jan Městecký z Opočna (1413), známý odpůrce husitství. To byl také patrně důvod, proč v průběhu husitských válek husité dvakrát Opočno obléhali. Poprvé neúspěšně roku 1421 pod vedením zemského správce Zikmunda Korybutoviče. Při druhém obležení roku 1425 hrad dobili a pobořili ořebité.¹⁰⁷

Koncem čtyřicátých let 15. století se Opočna zmocnil jeden ze stoupenců Jana Koldy mladšího ze Žampachu Svojsze ze Zahrádky. Po vojenském zásahu roku 1450 připadlo Opočno královské komoře, od které je jako odúmrt' získal Jiří z Poděbrad. Již roku 1455 postoupil Opočno Vaňkovi z Valečova.

Roku 1488 prodal Opočno Samuel Valečovský z Hrádku a Valečova Janovi z Janovic a Petršpurka od kterého je zakoupil okolo roku 1495 Mikuláš mladší Trčka z Lípy. V té době již byl hrad Opočno obnovený v pozdně gotickém stylu. Do dnešní doby se z něho dochovala tzv. Studniční věž ve východním svahu ostrohu.

¹⁰³ KOSMOVA Kronika česká: ed. Bláhová M. – Hrdina K., Paseka 2005; MUSIL F. – SVOBODA L.: Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou, str. 95; SEDLÁČEK A.: Hrady II, str.43 uvádí, že hradiště „obsahovalo prostor nynějšího zámku a města původního, jak je objímal příkop“.

¹⁰⁴ Podle tohoto opukového výchozu dostalo hradiště a později hrad s městem pojmenování Opočno (dříve Opočen) – Hrady, zámky a tvrze VI, východní Čechy, str. 343; SEDLÁČEK A.: Hrady II, str. 43.

¹⁰⁵ MUSIL F. – SVOBODA L.: Hrady, zámky, tvrze, str. 97; SEDLÁČEK A.: Hrady II, str. 44.

¹⁰⁶ MUSIL F. – SVOBODA A.: Hrady, zámky, tvrze na str. 97 uvádějí, že se jedná o první písemnou zmínku o hradu v Opočně. Sedláček naproti tomu za první písemnou zmínku o opočenském hradu považuje listinu Mutiny z Dobrušky z roku 1361. Viz SEDLÁČEK A.: Hrady II, str. 44.

¹⁰⁷ MUSIL F. – SVOBODA L.: Hrady, zámky, tvrze, str. 98; Hrady, zámky, tvrze VI, Východní Čechy str. 343.

Po té co roku 1527 získal Opočno Zdeněk Trčka z Lípy a na Vlašimi, byly zahájeny stavební úpravy, které původní gotický hrad postupně změnil na renesanční zámek. Zdeněk Trčka dostavěl jižní palác, který měl podobu patrové stavby se dvěma souběžnými střechami, patrně přestavěl západní křídlo budovy. Stavební úpravou prošla i tzv. Studniční věž. Pod jihozápadním nárožím dnešního zámku se dochoval osamocený sklep vytesaný do skály, který lze rovněž považovat za pozůstatek stavebních úprav z této doby.¹⁰⁸

Stavební činnost na Opočně patrně pokračovala i za Zdeňkova synovce Jana mladšího Trčky z Lípy, největší proměnu však opočenský hrad prodělal až za Janova bratrance Viléma Trčky z Lípy a na Veliši. Za jeho života se pozdně gotický hrad změnil na velkolepý renesanční zámek. Rozsáhlou přestavbu patrně inspirovala Vilémova návštěva Itálie. Roku 1551 se spolu se svým strýcem Burianem Trčkou z Lípy a na Lipnici zúčastnil poselstva české šlechty do Itálie. Cílem poselstva bylo přivítat českého krále (a budoucího císaře) Maxmiliána po návratu ze Španělska a poskytnout mu doprovod na cestě přes Alpy.¹⁰⁹

Protože se Maxmiliánova zpáteční cesta po Středozezemním moři protáhla, byla výprava nucena několik měsíců pobývat v Janově a její účastníci měli možnost seznámit se s uměním italské renesance a se životním stylem italské aristokracie. Po návratu do Čech řada z nich využila svých poznatků při úpravách svých dosavadních sídel.¹¹⁰ Stranou nezůstal ani Vilém Trčka z Lípy, který nechal po roce 1560 přestavět zámek Opočno. Během stavebních prací byly odstraněny poslední zbytky středověkého hradu, zasypan příkop, který hrad odděloval od předhradí, a o takto získanou plochu byla zvětšena zámecká budova. Přestavba byla natolik důkladná, že dnes můžeme jen obtížně lokalizovat původní umístění a rozsah hradního areálu.¹¹¹

Zámek získal obdélný půdorys, jeho plášť zdobilo sgrafito, budova byla ukončena renesančními štíty. Nad hlavním vchodem byla vztyčena věž s hodinami¹¹². Po obvodu nádvoří byly zbudovány třípatrové arkády. Podle posledních výzkumů vznikly v této době arkády pouze podél severního a západního křídla. Na jižní straně nádvoří byly dostavěny později, patrně až během 17. století.¹¹³ Na východní straně bylo nádvoří uzavřeno spojovacím traktem, sahajícím do úrovně prvního patra.

¹⁰⁸ MUSIL F. – SVOBODA L.: Hrady, zámky, tvrže, str. 99 – 100.

¹⁰⁹ Maxmilián - roku 1549 zvolený českým králem – pobýval od roku 1548 ve Španělsku. Oženil se zde se svou sestřenicí Marií, dcerou císaře Karla V. a až do roku 1551 zde působil jako místodržící. Podrobněji viz HAMMANOVÁ B.: Habsburkové, str. 334 – 335. K výpravě samotné viz PÁNEK J.: Výprava české šlechty do Itálie.

¹¹⁰ Např. Jaroslav Smiřický ze Smiřic buduje zámek v Kostelci nad Černými Lesy, Zachariáš z Hradce přestavuje zámek Telč či Vratislav z Pernštejna, který nechal postavit zámek Litomyšl. PÁNEK J.: Výprava, str. 94.

¹¹¹ MUSIL F. – SVOBODA L.: Hrady, zámky, tvrže, str. 101; Sedláček uvádí že „... půl zámku bylo pobořeno a stavěn větší o příkopy ...“, SEDLÁČEK A.: Hrady II, str. 50.

¹¹² Hrady, zámky, tvrže, díl VI, východní Čechy, str. 343.

¹¹³ MUSIL F. – SVOBODA L.: Hrady, zámky, tvrže, str. 101; KUČA K.: Města, str. 726; Eva Šamánková řadí Opočno spolu s Litomyšlí k moravskému typu arkádových zámků, s tím, že místo pro Moravu typických plných

Výstavbu Vilémovy opočenské rezidence završilo zbudování trojlodního kostela na západní straně ostrohu, který nahradil starou hradní kapli sv. Ondřej, poprvé písemně doloženou k roku 1405.¹¹⁴ Umístění této kaple v hradním areálu se doposud nepodařilo zjistit. Starší literatura uvádí, že kostel vznikl přebudováním původní hradní kaple¹¹⁵, která by se ovšem v takovém případě musela nalézat mimo předpokládaný hradní areál. Je pravděpodobnější, že se kaple během přestavby stala součástí zámecké budovy a sloužila jako privátní kaple zámeckého pána. V popisu opočenského panství z roku 1635¹¹⁶ je totiž v přízemí zámecké budovy uvedena „kaplička a před ní maličká síňka“¹¹⁷. V soupisu konfiskovaných mobilii je jako její vybavení uveden „oltář veliký 1, krucifix 1 a maličký oltáře 2“¹¹⁸. Zanikla patrně až v druhé polovině 17. století, v rámci stavebních úprav provedených po požáru zámecké budovy.

Kostel Nejsvětější Trojice je zaklenutý křížovou žebrovou klenbou nesenou deseti sloupy. Do kostela je podél jeho severní, západní a jižní strany vestavěna renesanční empora podepřená obloukovou arkádou o patnácti polích. Se zámkem byl kostel propojený krytou chodbou zbudovanou na bývalých hradbách – není ovšem známo zda již během stavby nebo zda se jedná o pozdější stavební úpravu. Proměna Opočna v rezidenci Trčků z Lípy vyvrcholila zřízením rodinné hrobky na jižní straně kostela.¹¹⁹

Jména stavitelů nejsou známá; předpokládá se, že je stavebník pozval přímo z Itálie nebo že k němu přešli z pernštejnských služeb.¹²⁰

Prostor mezi zámkem a zámeckým kostelem postupně vyplnily budovy hospodářských provozů jako pivovar, pekárna, sýpky, stáje s kovárnou v pozdější době doplněné o jízďárnu. Na počátku 17. století – patrně okolo roku 1602 - nechal Jan Rudolf Trčka z Lípy vybudovat letohrádek podle vzoru královského letohrádku v pražské Stromovce. Poblíž letohrádku byla na mohutné navážce zřízena „v tom zavření zahrada kořenná z dmi vůkol (a cihlami krytá) obehnaná“¹²¹ Stavební vývoj opočenského zámeckého areálu za Trčků z Lípy uzavřela výstavba míčovny poblíž letohrádku, která však v době konfiskace Opočna nebyla ještě dokončená. Obě budovy byly stejně jako kostel se zámkem propojeny krytou chodbou.¹²²

parapetů s reliéfní výzdobou jsou zde použity kuželkové balustrády. ŠAMÁNKOVÁ E.: Architektura české renesance, str. 47.

¹¹⁴ KUČA K.: Města, str. 725.

¹¹⁵ Např. MUSIL F. – SVOBODA L.: Hrad, zámek, tvrz, str. 102.

¹¹⁶ NA Praha, SM O 23/14, karton 1576.

¹¹⁷ NA Praha, SM O 23/14, karton 1576, folio 39.

¹¹⁸ NA Praha, SM O 23/14, folio 47.

¹¹⁹ MUSIL F. – SVOBODA L.: Hrad, zámek, tvrz, str. 101; Hrad, zámek a tvrz, díl VI., str. 343; KUČA K. Města a městečka, díl IV, str. 727.

¹²⁰ MUSIL F. – SVOBODA L.: Hrad, zámek, tvrz, str. 101; Hrad, zámek a tvrz, díl VI, str. 343.

¹²¹ SOA Zámek, Vs Opočno, Taxa panství Opočno, fol. 2; ŠAMÁNKOVÁ E.: Architektura české renesance uvádí, že byl letohrádek dostavěn roku 1602, což by znamenalo, že stavba započala již za Kryštofa Jaroslava Trčky a po jeho smrti v ní pokračoval jeho strýc Jan Rudolf.

¹²² MUSIL F. – SVOBODA L.: Hrad, zámek, tvrz, str. 103; Hrad, zámek a tvrz, díl VI, str. 343.

Přestože byl celý areál koncipován jako typicky renesanční rezidence, bylo ještě myšleno na případnou obranu. Od města byl zámek oddělen příkopem s padacím mostem, po kterém se branou s vrátnicí vstupovalo do předhradí. Brána byla zbořena v 18. století a nahrazena kovanými mřížovými vraty.

3.2. Město Opočno

Patrně v souvislosti s výstavbou hradu vzniklo v jeho bezprostřední blízkosti městečko. Archeologické nálezy dokládají lidskou přítomnost na ploše dnešního města od konce 13. století. Rozvoj městečka byl od počátku podvázán existencí ekonomicky silnější Dobrušky, vzdálené pouhé čtyři kilometry. Navíc bylo městečko poškozeno při dobytí hradu Orebity roku 1425.¹²³

Centrem města bylo malé náměstí, na jehož oba konce se napojovaly krátké uličky vedoucí k městským branám. Třetí ulička, nazývaná dnes Hradební, obíhala šijové opevnění města, tvořené místy až dvacet metrů širokým příkopem s palisádou.¹²⁴ O stísněnosti městského prostoru svědčí fakt, že opočenský farní kostel Nanebevzetí Panny Marie s farou a hřbitovem musel být vysunut mimo městské hradby na severovýchodní okraj městečka. Kostel byl dřevěný s kamennou věží¹²⁵ a teprve v první polovině 17. století nahrazen zděným. Za městské hradby se celý sakrální areál dostal za posledních Trčků z Lípy. V souvislosti se stavbou letohrádku a se zřízením k němu přiléhající okrasné zahrady byl počátkem 17. století zřízen nový pás opevnění od východního nároží zahrady až k ohrazení hřbitova.¹²⁶

Ve městě žili většinou řemeslníci zajišťující chod rezidence a zámecký personál, část obyvatel se živila zemědělstvím. Nízký počet obyvatel – 27 osedlých¹²⁷ - znemožnil vznik samostatných cechů, chyběla zde pochopitelně i kupecká vrstva. Trčkové sice přebudovali Opočno ve svoji rezidenci, mnohem více však podporovali rozvoj nedaleké Dobrušky¹²⁸ a vzdálenějších Třebechovic pod Orebem.¹²⁹

¹²³ KUČA K.: Města a městečka, díl IV., str. 728 – 729.

¹²⁴ Existence příkopu je poprvé písemně doložena roku 1361. KUČA K.: Města a městečka, díl IV., str. 729

¹²⁵ „*Za městem Opočnem jest kostel od dřeva a věže od kamene vystavěný*“; SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 10v.

¹²⁶ KUČA K.: Města a městečka, díl IV., str. 729.

¹²⁷ SOA Zámrsk, VS Opočno, urbář 1581 a 1598; K roku 1598 jsou v Opočně jako osedlí uváděni Blažek Městeckej, Falta Švec, Vondra Dobřanský, Eliáš Pilnej, Jakub Kovář, Václav Jičínský, Jiřík Žídek, Anna Vazička, Petr Švec, Kašpar Sládek, Vondra Hroznej, Jan Polesnej, Petr Němec, Mikuláš Špička, Matěj Bílek, Matouš Kramář, Valentin Falta, Michal Němec, Jan Mucha, Jan Rejsek, Vaněk Vodák, Pavel Řezník, Vávra Liška, Balcar Krejčí, Havel Pekař, Jiříček Kuchař, Václav Třebechovský, Petr Cihlář, viz SOA Zámrsk, VS Opočno, urbář 1598, folia 3v – 9v.

¹²⁸ HAAS A.: Soupis privilegií, sborník prací východočeských archivů 2, 1972, str. 138 – 139.

¹²⁹ Tamtéž, str.202.

Teprve počátkem 17. století si městská rada troufla oslovit tehdejšího majitele opočenského panství Jana Rudolfa Trčku z Lípy se žádostí o udělení privilegií na pořádání trhů.¹³⁰ Jan Rudolf se obrátil na císaře Rudolfa II. a písemně mu tlumočil obsah žádosti opočenských měšťanů.¹³¹ Rudolf II. postoupil celou záležitost krajským hejtmanům, kteří měli zjistit názor okolních měst a městeček. Celá záležitost nakonec vyzněla do ztracena a tak se roku 1605 opočenská městská rada znovu obrátila na Jana Rudolfa Trčku z Lípy s novou žádostí. Tentokrát již byla městská rada náročnější.¹³²

Jan Rudolf opět městské radě vyšel vstříc a opět požádal Rudolfa II., aby udělil opočenským trhy a jarmarky v jimi požadovaných termínech. Znovu se opakovala administrativní procedura, během které krajští hejtmani Fridrich z Operštorfu na Dubu a Frýdštejně a Kryštof Bukovský z Hustiřan oslovili městské rady okolních měst.¹³³ Z oslovených měst měla výhrady pouze Solnice a Hradec Králové, kterým vadila žádost opočenských o povolení sobotních trhů. Shromážděné podklady byly zaslány zpět císařské kanceláři, kde úředníci celý spis prostudovali a opatřili poznámkou „*Oznámiti služebníkově p. Trčky, aby sobě opočenští jinej den, totižto středu, k trhům obrali, kdy se to stane, bude jim majestát na jarmarky a trhy týhodní dán.*“¹³⁴

Následovala delší korespondence Jana Rudolfa a opočenských měšťanů, kterým středa jako termín pravidelných trhů nevyhovovala. Nakonec se Jan Rudolf pokusil využít svého postavení u císařského dvora a dopisem z 12. 2. 1607 se pokusil prosadit sobotní termín trhů. Jeho snaha byla marná, nicméně jednání patrně pokračovala a nakonec vyústila v kompromis: na čísi radu opočenští požádali o udělení privilegia na pořádání trhů a jarmarků v pátek.¹³⁵ Další požadavky už směřovali přímo na svou vrchnost: zrušení „*pojezdův a choděcích robot, aby to městečko Opočen bylo sproštěno*“, svobodu koupě a prodeje nemovitého majetku a záznam majetkových transakcí v purkrechních knihách a konečně právo svobody kšaftování. Také tentokrát vyšel Jan Rudolf Trčka svým poddaným vstříc a znovu proběhla administrativní procedura, během které krajští hejtmani Jan Kryštof z Valdštejna na Hostinném a Rochově a Vilém Miřkovský ze Stropčic a na Vrchlábí znovu zjišťovali reakci okolních měst. Proti byla pouze rada města Hradce Králové. Tentokrát však již dokázal Jan Rudolf Trčka zužítkovat svůj vliv u císařského dvora (od roku 1608 byl komorníkem

¹³⁰ NA Praha, SM P 106/ O 8; Udělením privilegií Opočnu se zabýval ŠŮLA J.: První dvě privilegia města Opočna in: Sborník prací východočeských archivů 9, 2004, str. 89 - 102

¹³¹ Požadavky opočenských byly poměrně skromné: dva roční jarmarky na vlnu, třetí „všední, každou sobotu. Viz poznámka 28

¹³² Tentokrát žádali dva „*jarmarkové svobodní*“ na sv. Filipa a Jakuba (1. 5.) a sv. Mikuláše (6. 12.), hlavní trhy na vlnu v sobotu před sv. Jiří (před 24. 4.) a před památkou stětí sv. Jana (před 29. 8.); trhy „*na hříbata a jiný dobytky*“ na den obrácení Sv. Pavla (25. 1.), ve středu po sv. Řehoři (po 2. 3.) a na sv. Petra a Pavla (29. 6.). Kromě toho ještě týdenní trhy „*obilí, omastky a jiné věci*“ po celý rok vždy v sobotu. Viz poznámka 28

¹³³ Jednalo se o Nové Město nad Metují, Náchod, Polici nad Metují, Trutnov, Dvůr Králové nad Labem, Jaroměř, Hořice, Nový Bydžov, Chlumeck nad Cidlinou, Hradec Králové, Třebechovice pod Orebem, Týniště nad Orlicí, Kostelec nad Orlicí, Rychnov nad Kněžnou, Solnici, Dobrušku. Viz poznámka 28

¹³⁴ Viz poznámka 28

¹³⁵ Jarmarky žádali na sv. Marka (25. 4.) a sv. Mikuláše (6. 12.), trhy „*na dobytek koňský*“ na den obrácení sv. Pavla (25. 1.), sv. Řehoře (12. 3.) a na sv. Petra a Pavla (29. 6.), trhy na vlnu v pátek před sv. Jiří (před 24. 4.) a stětím sv. Jana (před 29. 8.). Dále žádali pravidelné týdenní trhy každý pátek. Viz poznámka 28

Rudolfa II.) a 29. 11. 1608 udělil Rudolf II. Opočno privilegium na trhy a jarmarky, které Jan Rudolf potvrdil 9. 5. 1610¹³⁶. O tři roky později – 24. 6. 1613 - rozšířil Jan Rudolf Trčka z Lípy právo svobodného kšaftování na všechny obyvatele opočenského panství.

3.3 Podoba opočenské rezidence v archivních pramenech

V archivních – bohužel značně torzovitých¹³⁷ - pramenech, se dochovaly celkem tři popisy opočenské rezidence.

Nejstarší záznam je v urbáři z roku 1598, kde je Opočno popisováno jako zámek „ ...od kamene dosti pěkně sklepy doleními pro víno i pivo i jinými vrchními pro všeliké potřeby chování, kuchyní, spižírnu, světnicemi, komorami, se vším dostatkem pokojů i kašnou, kteráž vprostřed zámku jest a voda se do ní po trubách žene vystavěny. Z kteréhožto zámku jdouce jest věž okrouhlá a v ní pokoj a komora pěkně zpravený, v kterémžto pokoji úředník bývá. A pod tímto pokojem jest také sklep sirotčí a pod ním vězení.“¹³⁸

Podobně stručný je popis z 9. 1. 1636, který je součástí taxy opočenského panství propadlého císařskému fisku, uložený v SOA Zámorsk.¹³⁹ Zámek byl tehdy ohodnocen na 2.000 kop míšenských.

Nejobsáhlejší dochovaný popis nejen opočenského zámku, ale i celého panství, pochází rovněž z roku 1636 a je uložen v Národním archivu v Praze¹⁴⁰. Dokument vznikl v průběhu vyšetřování podílu Trčků z Lípy na tzv. valdštejské zradě¹⁴¹ a za pomoci dalších archivních materiálů – především knih počtů – lze podle něho rekonstruovat alespoň v hrubých rysech podobu opočenského zámku. Za vypracování inventáře odpovídal Linhart Korkyně Cholomský z Korkyně. Kromě něho se na zpracování inventáře podíleli trčkovští úředníci Matěj Klupp, Jan Rašín z Ryzmburka a Heinrich Kindler.¹⁴² Už při zběžném prolistování je patrné, že opočenskému panství byla věnována mnohem

¹³⁶ ŠŮLA J.: Dvě první privilegia, str. 97; Haas A.: Soupis privilegií, str. 138 - 139

¹³⁷ Relevantní prameny se nalézají v NA Praha, fondy Stará manipulace, Česká dvorská komora a Česká dvorská kancelář a v SOA Zámorsk, fond VS Opočno

¹³⁸ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 1

¹³⁹ „Od kamene z gruntu na skále pevně a bytelně ozdobně vystavěny. V němž sklep pod zemí svrchní suchý i s světnicemi, komorami, kašnou, sumou se vším, jakž ve svém Quadrati zavřený jest, dle obyčeje království českého pokládá se ve 2.000 kop míšenských.“ SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa panství Opočno v létu 1636, bez signatury, folio 2

¹⁴⁰ „Inventář panství Opočenského a Smiřického, všelijakých mobilí, dobytka, obilí a jiných hospodářských nábytkův jako také od ujetí těch panství rozličných důchodův 1635“ NA Praha, SM O 23/14, karton 1576, opočenskému panství jsou věnována folia 36 – 47v, z toho folia 37 – 41v obsahují inventář samotného opočenského zámku.

¹⁴¹ Další písemnosti vzniklé v průběhu vyšetřování jsou uloženy v NA Praha, fond SM C 215 T 13 karton 501 – 506; ČDK IV M 3 karton 753 – 762; ČDKM IV 295

¹⁴² Největší část inventáře sepsal Linhart Korkyně – inventář smiřického zámku, dvorů, dobytka a zásob smiřického panství (folia 7 – 28v). Inventář mlýnů na smiřickém panství sepsal Matěj Klupp, hejtman panství smiřického (folio 31 – 35). Inventář opočenského zámku (folio 37 – 41v), dvorů (folio 43 – 43v) a mlýnů (folio 45 – 46) na opočenském panství a „Poznamenání všelijakých svrškův na zámku opočenském“ (folio 46v – 47v) pořídil Heinrich Kindler. Inventář dobytka a zásob na opočenském panství pořídil Jan Rašín z Ryzmburka (folia 42 – 42v a 44). S výjimkou Linharta Korkyně všichni ostatní členové komise svou část inventáře opatřili

menší pozornost, než panství smiřickému. Domnívám se, že důvodem byla poloha smiřického panství, které leželo mezi Hradcem Králové a Jaroměří, kde se soustřeďovala císařská vojska. Smiřické panství bylo tudíž vystaveno větší ekonomické zátěži a drancování¹⁴³. Zatímco popis smiřického zámku je velmi podrobný a zabíhá do takových detailů, jako jsou rozbitá okna, roztlučená kachlová kamna, vypáčené dveře či různým způsobem poškozený nábytek, popis opočenského zámku se v podstatě omezuje na prostý výčet místností, síní a komor, který ztěžuje určení původní dispozice místností a jejich funkce¹⁴⁴. Přesto lze soudit, že - tak jako na jiných soudobých aristokratických sídlech - byly pokoje sloužící k reprezentačním účelům a k ubytování panstva v prvním patře. Pokoje čeledí, sklady, kuchyně a další technické zázemí byly situovány do přízemí.

Nejhonosnější místností opočenského zámku a jednou z mála, u které lze lokalizovat její polohu v zámecké budově je „*tafelstuben*“ neboli hodovní síň¹⁴⁵. Nalézala se v jižním křídle budovy „*vokny k oboře patřící*“. Její strop byl „*táflovaný a fládrem vykládaný*“. Stěny zdobily obrazy „*na velkém plátně Jeho Milosti Císaře Ferdinanda I. na koni sedící*“ a „*obraz toho času císaře tureckého též na koni sedící*“, které doplňoval obraz, na kterém byl zpodobněn „*kůň bílý na velkém plátně vymalovaného, který slavné a vzácné paměti císař Rudolf nebožtíku Janovi Rudolfovi Trčkovi darovati ráčil. Na týmž koni deset obrazů malovaných císařův římských*“. Na dalším obraze byl namalovaný „*kůň vrany na velkém plátně vymalovaný*“. Vybavení tvořily dvě skříně ve zdi, označené v inventáři jako „*almara zazděná*“, které patrně sloužily k uložení předmětů používaných při stolování.¹⁴⁶ Dále se zde nalézal stůl „*rozkládací okrouhlý vokovaný*“, třicet sedm stoliček nebo seslí a jeden „*šenkys*“¹⁴⁷. Podlaha hodovní síně je v inventáři označena jako „*půda z vápna hladká litá*“¹⁴⁸. V inventáři je na opočenském zámku zmiňovaná ještě jedna „*tafelstuben*“, avšak bez dalších podrobností, které by umožnili tuto místnost lokalizovat.¹⁴⁹

podpisem. Jeho rukopis lze identifikovat srovnáním s příloženým dopisem dvorské komoře, který Linhart Korkyně podepsal.

¹⁴³ Inventář obou panství vznikl v době, kdy vrcholil proces proti Trčkům z Lípy, a obě panství měla být převedena na nové majitele. Jedná se tedy ani ne o inventář v pravém slova smyslu, jako spíše o popis momentálního stavu zámeckých budov, jejich inventáře a hospodářského zázemí. Za doklad tohoto tvrzení můžeme považovat samostatný soupis mobiliáře opočenského zámku (folio 46v – 47) či skutečnost, že inventář uvádí v hodovní síni a přílehlých místnostech celkem 26 postelí (folio 37v – 38; „*ve všech těch pokojích nachází se sumovně loží lipových 18, loží vořechový 3, prostých loží 5*“), což nasvědčuje tomu, že při pořizování inventáře byla většina mobiliáře sestěhována na jedno místo.

¹⁴⁴ Ani v jednom případě nejsou pokoje číslovány a až na výjimky nejsou zaznamenány názvy místností.

¹⁴⁵ NA Praha, SM O 23/14, folio 37 – 37v.

¹⁴⁶ „*v jedné z nich tafeldecker svý věci mívá*“, NA Praha, SM O23/14, folio 37 – 37v.

¹⁴⁷ Patrně příborník (kredenc) sloužící k závěrečné úpravě jídel nebo k vystavení různých předmětů.

¹⁴⁸ Viz poznámka 43.

¹⁴⁹ NA Praha, SM O 23/14, folio 38v; K výzdobě a funkci tabulnic a způsobu stolování podrobně HRDLIČKA J.: Hodovní stůl a dvorská společnost, České Budějovice 2000, str. 140 – 175.

V sousedství velké tabulnice se nalézala síň, ve které byl jeden „*šenkys, tabule malovaná let věku člověka od mladosti do starosti a strop pěkněj s puhlami a fládrem vykládaněj*“. V síni byla kamna „*veliká pěkná dílem mramorovým*“¹⁵⁰

U většiny ostatních místností není uveden název, který by umožňoval určit účel místnosti, většinou jsou označovány pouze jako „*pokoj*“, „*světnice*“, „*světnička*“, „*komora*“ nebo „*komůrka*“¹⁵¹. Výjimkou je „*pokoj Lazaur*“ a „*Zlatý pokoj*“, ale ani z těchto názvů není zřejmý jejich účel.¹⁵²

V inventáři opočenského zámku není zmiňován ani fraucimor – v období raného novověku nezbytná součást šlechtické domácnosti. Jednalo se o prostor, ve kterém se shromažďovala ženská část šlechtické domácnosti, která se zde věnovala ručním pracím a dalším aktivitám. Většinou se jednalo o neprovdané dívky ze spřízněných či klientských rodin, které se pod dohledem domácí paní měly připravit na vstup do raně novověké aristokratické společnosti. S tím také souvisel výběr vhodného životního partnera.¹⁵³ O existenci fraucimoru na Opočnu máme nepřímé doklady v dochovaném účetním materiálu¹⁵⁴, jeho zánik lze dát do souvislosti s úmrtím Marie Magdalény Trčkové roku 1632. Zdá se, že byl po té – patrně ve zredukované podobě - přesunut na smiřický zámek¹⁵⁵.

Inventář obsahuje i řadu informací technického charakteru. Okna panských pokojů byla zasklena skleněnými kotoučky spojovanými olovem¹⁵⁶, okna v pokojích vyhrazených personálu nebo sloužící jako technické zázemí byla zasklena jednoduchými skleněnými tabulemi nebo kotoučky¹⁵⁷. Sklo na zasklívání dodávala sklárna v Deštném, o údržbu se starali sklenáři z okolí.¹⁵⁸ Okna v přízemí zámku byla zabezpečena železnými mřížemi, někde i okenicemi.

Místnosti opočenského zámku byly vytápěny kachlovými kamny, obsluhovanými zvenčí – z arkád – nebo z přilehlých komůrek. Zda a jak byla kamna zdobena, se z dochovaných pramenů

¹⁵⁰ NA Praha, SM O 23/14, folio 37v.

¹⁵¹ Místnosti označované jako pokoje nebo světnice byly zpravidla vytápěné a určené k obývání, komory a komůrky většinou sloužily jako spojovací nebo skladovací prostory a vytápěné nebyly.

¹⁵² Podobná situace je i u smiřického zámku. Také zde se setkáváme pouze s označením „*pokoj, světnice či komora*“. Výjimkou je opět „*tafelstuben*“, dále Zelený pokoj a „*pokoj starého pána*“, kterým je patrně míněn Jan Rudolf Trčka z Lípy. Viz NA Praha SM O 23/14, folio 7 – 17v.

¹⁵³ K problematice fraucimoru Janáček J.: *Ženy české renesance*, str. 77 – 85; Existenci fraucimoru na dvoře Trčků z Lípy zmiňuje KOLDINSKÁ M.: *Každodennost renesančního aristokrata*, str. 35, Praha – Litomyšl 2001.

¹⁵⁴ V účtech z roku 1617 je na folio 21v zmiňována „*Mandaléna švadla z fraucimoru Její Milosti Paní na Ledeč vypravené s jedním děvčetem z fraucimoru*“ spolu s dalším doprovodem. V účtech z let 1623/24 jsou zmiňovány stavební práce ve fraucimoru. Účty jsou uloženy v SOA Zámrsrk, VS Opočno.

¹⁵⁵ V inventáři smiřického zámku je zmiňován „*veliký fraucimor*“ (NA Praha, SM O 23/14, folio 8v). Přítomnost fraucimoru na Smiřicích dokládají také tři „*rámcce na krumplování kolter*“ (NA Praha, SM O 23/14, folio 7) a tři kolovraty (tamtéž, folio 12) zmiňované v inventáři smiřického zámku.

¹⁵⁶ V inventáři jsou zmiňována jako „*vokna veliká ookovaná s prohlídacími kotouči*“ či „*vokna prohlídací dvojnásobný*“.

¹⁵⁷ „*vokna nevelká prostá, vokno s prostými kotoučky*“.

¹⁵⁸ V letech 1617 (folio 27), 1622 (folio 39v) a 1623/24 (folio 25v – 26) je uváděn sklenář Jan Sejkora z Dobrušky. Kromě něho je zmiňován roku 1622 (folio 39v) „*sklenář podchlumskej*“.

nedozvídáme.¹⁵⁹ Pouze v síni vedle hodovní síně jsou zmíněna kamna „*veliká pěkná dílem mramorovým*“.¹⁶⁰ Pouze výjimečně byla místnost vytápěna krbem, označovaným jako „*komín vlašský*“¹⁶¹. Kachlová kamna nalezneme nejen v pokojích vyhrazených šlechtické společnosti, ale i v místnostech určených pro personál, v dílnách a kanceláři¹⁶². Barva kamen nebyla v inventáři zaznamenána; v účtech za rok 1617 nalezneme vydání 6 grošů za červenou barvu k barvení kamen na zámku¹⁶³.

Při pořizování inventáře opočenského zámku nebyl – s výjimkou „*tafelstuben*“ – uveden soupis mobiliáře po jednotlivých místnostech, nýbrž jako zvláštní příloha¹⁶⁴. Mezi nábytkem převládají stoly, sesle a stoličky, různé truhly včetně jedné železné, patrně k uložení peněz. Stěny zdobil blíže neurčený počet obrazů různé velikosti. K osvětlení místností sloužily mosazné a cínové svícný, z nich některé byly upevněny do zdí¹⁶⁵. K vyřizování korespondence sloužilo několik „*šrejbyšů*“ neboli psacích stolů. Ke stolování bylo používáno cínové nádobí – různě veliké mísy, talíře, misky, konvice na pivo a víno a podobně. Mezi mobiliářem jsou zmíněny i tři koberce k pokrývání stolů, jedna kůže k témuž účelu a několik kusů „*tapecejrů*“. Je samozřejmě otázkou, nakolik je tento soupis úplný, vzhledem k tomu, že vznikl téměř rok po té, co Opočno přestalo být vrchnostenským sídlem.

Jednotlivá podlaží opočenského zámku spojovalo točité schodiště, označované jako „*šnek*“; klasické schodiště známé z jiných renesančních zámků v inventáři není zmíněno. Přístup do jednotlivých pokojů umožňovaly arkády.

Do přízemí zámku bylo situováno hospodářské zázemí. Nacházely se zde místnosti k ubytování sloužících¹⁶⁶ a především nejrůznější sklepy a sklípky k uskladňování zásob a hospodářské produkce¹⁶⁷ částečně vysekané v opukové skále, na které zámek stojí. Část sklepů byla při přestavbě zámku zbudovaná na místě bývalého hradního příkopu. Jejich účel byl různý – od

¹⁵⁹ Zajímavou zmínku máme ze smiřického zámku. V tamním Zeleném pokoji jsou zmiňována „*kamna pěkná zelená na nichž jest pana Trčky erb*“ (NA Praha, SM O 23/14, folio 7v).

¹⁶⁰ NA Praha, SM O 23/14, folio 37v.

¹⁶¹ NA Praha, SM O 23/14, folio 41.

¹⁶² Roku 1617 byla hrncíři ze Solnice vyplacena 1 kopa 15 grošů za opravu deseti kamen; roku 1622 Jan hrncíř z Dobrušky opravoval kamna v kanceláři a Jan z Hlinného zhotovil kamna v bečvárně, ve mlýně, vinopalně a také v zámku „*v pokojích Jeho Milosti Pána*“ a „*v pacholčí světnici*“. Viz SOA Zámorsk, VS Opočno, knihy počtů za rok 1617 (folio 28v) a 1622 (folio 42v).

¹⁶³ SOA Zámorsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, folio 33.

¹⁶⁴ NA Praha, SM O 23/14, folia 46v – 47 podnázvem „*Poznamenání všelijakých svrškův na zámku Opočenském*“

¹⁶⁵ Svíce byly odebírány od mydlářů z Hradce Králové a z Dobrušky. SOA Zámorsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, 1622, 1623/24.

¹⁶⁶ „*světnice pro čeládku, do nich se z plácku jde, dvě, jedna veliká a druhá menší*“, „*světnice, kdež hofmistryně s děvečkami zůstává*“, NA Praha, SM O 23/14, folia 51 a 52.

¹⁶⁷ Pojmeme sklep je v inventáři označován klenutý prostor, který sloužil k uskladnění nejen potravin, ale i různých dalších předmětů a který se zároveň nemusel nalézat v suterénu budovy, tak jak jej chápeme v dnešní době. Dokladem mohou být prostory vedle kanceláře nad vjezdem do zámeckého areálu v Opočnu – „*vedle té světničky jsou sklepy dvě pro potřeby rozličné*“, NA Praha, SM O23/14, folio 40v.

sklípku „v němž se máslo chová“ přes sklep „v němž purkrabové od všelijakého hospodářství do něho shromáždí“ až po sklepy, které sloužily k uskladnění sudů s vínem. Ty jsou v inventáři uváděny čtyři a do největšího z nich se vešlo 40 sudů vína¹⁶⁸. Jeden ze sklepů využíval kuchmistr jako spižírnu¹⁶⁹.

S uchováváním potravin úzce souvisí lednice – prostory zcela pod úrovní terénu, do kterých se v zimním období ukládal led získávaný na rybnících a řekách. Tím došlo k podchlazení těchto prostor a led obkládaný slámou v nich vydržel i v nejparnějším létě. Takové lednice jsou v inventáři opočenského zámku zmiňovány dvě, u jedné z nich je poznámka, že „v ní led nechce trvat“¹⁷⁰.

V přízemí zámku byla umístěna i kuchyně. Byla to prostorná klenutá místnost se čtyřmi okny, ke které přiléhala ještě jedna světnice. Obě místnosti měly podlahu pokrytou dlaždicemi. Mezi kuchyňským vybavením nechybí ohniště, pícka na dorty, kozy na obracení pečeně, dřez na mytí nádobí či stůl na zpracování těsta. Mezi nádobím používaným k vaření najdeme různé typy většinou kovového nádobí. Je zde zmiňován i hrnec „měděný hrubý v kterémž se čeledi maso vaří“ a „mosazný, v kterém se vody pro mytí nádob hřeje“¹⁷¹. Opravy kovového nádobí zajišťoval Martin Kotlář z Hradce Králové, u hradeckého sítkáře byly zakupována žíněná sítká. Hliněné nádobí bylo kupované na jarmarku v Opočně, v Kladsku nebo Rychnově.¹⁷²

Potraviny pro kuchyni byly dodávány z panských dvorů v Opočně a v Pulici, dále byly získávány nákupy od poddaných a luxusnější zboží od obchodníků v Dobrušce, Třebechovicích či Hradce Králové. Mezi nakupovanými potravinami se setkáváme s různými druhy drůbeže (slepice, kuřata, kachny, husy, krůty), s říčními rybami i drobným ptactvem (kvíčaly). Herinky pro kuchyni zakupovali v Dobrušce. Z Dobrušky kuchyně odebírala i ocet¹⁷³. Mezi kupeckým zbožím kromě koření nalezneme i olivy, limouny, mandle, řecké víno, „olej dřevěný“ či vinný ocet vesměs odebírané od kupce Nikodéma z Hradce Králové nebo Jakuba Kupky z Nového Města.¹⁷⁴

¹⁶⁸ NA Praha, SM O 23/14, folio 39 - 39v.

¹⁶⁹ NA Praha, SM O 23/14, folio 39 – 39v.

¹⁷⁰ Jedna lednice byla poblíž kuchyně (tamtéž, folio 39v), druhá je uvedena jako „lednice v zámku k ledu shromáždění“ (tamtéž, folio 41). Lednice je doložena i na Smiřicích, byla patrně umístěna pod valy (NA Praha, SM O 23/14, folio 13).

¹⁷¹ Ke kuchyním a kuchyňskému personálu obecně HRDLÍČKA J.: *Hodovní stůl a dvorská společnost*, Č. Budějovice 2000, str. 82 – 126; Kuchyní na opočenském zámku se zabývala PASTYŘÍKOVÁ K.: *Kuchyně Trčků z Lípy na zámku Opočno v roce 1635*, in: *Východočeské listy historické* 2003/04, str. 335 – 340. Popis opočenského kuchyně NA Praha, SM O 23/14, folio 39v – 40, mezi mobiliářem opočenského zámku je zmiňován jeden kotel na vaření ryb, jedno „vohřívadlo dlouhé kryté“, jedna forma k „vyndtlychu dělání“ a jeden mlýnek na koření, které můžeme rovněž považovat za součást vybavení kuchyně (NA Praha, SM O 23/14, folio 47).

¹⁷² SOA Zámorsk, VS Opočno, knihy počtů 1617 (folia 59 – 59v) a 1623/24 (folio 45v).

¹⁷³ SOA Zámorsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, folio 60 – ocet odebírán od Potůčka z Dobrušky.

¹⁷⁴ SOA Zámorsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, folio 58; 1623/24, folio 44.

Zásobování zámeckého areálu i přilehlého městečka vodou zajišťovalo mechanické zařízení, umístěné v údolí pod zámek. Toto zařízení je zmiňováno již v urbáři z roku 1598¹⁷⁵. Voda byla dřevěným potrubím hnána do dvou kašen v předzámčí¹⁷⁶, odkud ji odebírala nejen kuchyně, ale i další hospodářská zařízení na zámku, a odkud vodu odebíralo i městečko pod zámek¹⁷⁷.

Hospodářská zařízení byla soustředěna do předzámčí¹⁷⁸. Nejdůležitějším z nich byl pivovar se sladovnou, zmiňovaný již v urbáři z roku 1598¹⁷⁹. Lze ale předpokládat, že vznikl mnohem dříve, nejspíš v době přestavby zámku v šedesátých letech 16. století¹⁸⁰. V budově pivovaru byla ještě pekárna, ve které se pekl chléb pro zámek a zámecký personál. Skládala se z vlastní pekárny a sousední „*komůrky k chování chleba a mouky*“. Z vybavení pekárny je v inventáři zmiňována pouze skříň a truhla na mouku¹⁸¹.

Velkou část předzámčí zabíraly maštale. Zpravidla byly oddělené pro koně využívané k tahu („*dělní koně*“) a k jízdě. Na Opočnu byly celkem čtyři maštale různé velikosti – do největší „*jež slove veliká*“ se vešlo 24 koní, do nejmenší pouze pět. Zbývající dvě maštale byly pro deset a dvanáct koní. K maštalím přiléhaly dvě kovárny s potřebným vybavením a světnice pro čeládku.¹⁸² Později byla k maštalím přistavěna jízdarňa – „*tumplac*“¹⁸³. Nad maštallemi se táhly sýpky, další sýpky byly zbudovány vedle letohrádku¹⁸⁴.

Letohrádek „*pěkně a mistrovsky vystavěný s vížkou plechem pobitou*“ obsahoval dvě světnice. V jedné z nich bylo umístěno „*laboratorium pro destilování vod*“. V sousedství letohrádku byla zřízena „*zahrada kořenná, štípím rozličným vysazená a zdí vohrazená*“¹⁸⁵. Další zahrada se nalézala mimo městské hradby poblíž farního kostela¹⁸⁶.

¹⁷⁵ Je popisováno jako „*stroj, kterýmž se na zámek voda k velikému pohodlí zámku i města žene*“. Dostatek vody zajišťoval rybníček na Zlatém potoce v údolí pod zámek. SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 11; také taxa z roku 1636 zmiňuje v oboře „*stroj slove vodárna, po kterém se voda do zámku i jinam žene*“, SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa 1636, folio 2v.

¹⁷⁶ Dřevěné potrubí je zmiňováno v urbáři z roku 1598: „*ode mlejna [podopočenského] vede se voda po trubách do kuchyně, dvoru pod Opočnem*“. Ve stejné době bylo dřevěné potrubí používáno např. na Českém Krumlově, viz KRÁL P.: Český Krumlov za habsburské komorní správy, Opera historica 5/1996 str. 415.

¹⁷⁷ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 3.

¹⁷⁸ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 1v; Tamtéž, Taxa 1636, folio 2.

¹⁷⁹ SOA Zámorsk, Urbář 1598, folio 1.

¹⁸⁰ K pivovaru podrobněji v následující kapitole, oddíl pivovarnictví.

¹⁸¹ NA Praha, SM O 23/14, folio 41.

¹⁸² NA Praha, SM O 23/14, folio 41.

¹⁸³ V urbáři z roku 1598 jízdarňa ještě není zmiňována. V inventáři z roku 1635 je jízdarňa popsána jako „*tumplac v zámku k bráně se schylující jest v nově nákladně vystavený, jest v něm voken bez skel 13, v kterémž nyní žlabové pro dobytek sdělané jsou*“ (NA Praha, SM O 23/14, folio 41). Stručná zmínka o jízdarňe je i v taxě z roku 1635: „*tumplac od kamene dosti široký a obydlný*“ (SOA Zámorsk, VS Opočno, taxa 1635, folio 2).

¹⁸⁴ „*Vedle kanceláře táhnou se obilnice nad maštallemi ke kovárně*“ (NA Praha, SM O 23/14, folio 40v); „*nad těmi maštallemi veliké obilnice k sejpání všelikého obilí zdělané*“ (SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 2)

¹⁸⁵ NA Praha, SM O 23/14, folio 41v.

¹⁸⁶ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 13v – 14.

Celý rozlehlý areál potřeboval pravidelnou údržbu, v dochovaných účetních knihách se proto setkáváme s platy příslušníkům nejrůznějších profesí, kteří v případě nutnosti odstraňovali nejrůznější poškození. Tito řemeslníci vesměs pocházeli z blízkého okolí Opočna, některé práce byly svěřovány řemeslníkům i z dosti vzdálených míst¹⁸⁷. Velká pozornost byla věnována hodinám, které byly umístěny ve věži nad vstupem do zámku¹⁸⁸. O jejich pravidelnou údržbu pečoval vždy někdo ze zámeckého personálu, pouze složitější opravy zajišťovali řemeslníci z okolí¹⁸⁹.

Z dochovaných pramenů je zřejmé, že Trčkové věnovali své opočenské rezidenci velkou pozornost, ačkoliv se za posledních příslušníků rodu nestala jejich stálou rezidencí. Jak často na Opočnu pobývali, se nepodařilo zjistit¹⁹⁰. Opočenská rezidence byla přesto zařízena tak, aby umožňovala pobyt v kteroukoliv roční dobu. Dokladem toho jsou křtiny syna Adama Erdmana Trčky z Lípy, které se na Opočnu odehrály v únoru 1631.¹⁹¹

3.4. Dvůr

Trčkové z Lípy splňovali již v polovině 16. století všechny předpoklady ke vzniku aristokratického dvora. Měli dostatečný majetek, vlastnili několik reprezentativních sídel a někteří členové rodu byli i dostatečně politicky aktivní. Bohužel, vzhledem k nedostatku písemných pramenů jsme po celé 16. století odkázáni na spíše nahodilé zmínky. O něco lépe jsme informováni o skladbě dvora poslední generace Trčků z Lípy, kterou reprezentuje Jan Rudolf a jeho rodina.

Po té, co Jan Rudolf Trčka z Lípy zdědil statky v severovýchodních Čechách, patřil na počátku 17. století mezi největší pozemkové vlastníky v Českém království. Do určité míry se účastnil i politického života, byť v ne tak aktivní formě jako příslušníci jiných aristokratických rodů.

Jádrem dvora byla rodina Jana Rudolfa – tedy jeho manželka Marie Magdalena z Lobkovic (se kterou se oženil roku 1588), jeho synové Adam Erdman¹⁹² a Vilém¹⁹³ a do doby než se provdaly i obě dcery Alžběta a Johanka¹⁹⁴.

O pohodlí rodiny se staralo osobní služebnictvo, ze kterého známe jménem pouze dlouholetého komorníka Jana Rudolfa Josefa Menzla z Bernfelsu¹⁹⁵. O dalším osobním personálu

¹⁸⁷ V účtech se setkáme s truhlářem z Dušníku, hrnčářem ze Solnice nebo kominíkem z Kostelce, který několikrát do roka čistil komíny zámku i hospodářských provozů.

¹⁸⁸ „*Hodiny na půl orloje nad krovu zámku*“, NA Praha, SM O 23/14, folio 41v.

¹⁸⁹ Roku 1617 měl údržbu hodin na starost Bartáček, roku 1622 Jan Hendrych a roku 1623 Jan Hendrych a Marna. Roku 1622 opravoval hodiny kovář z Černíkovice „*že nechtěli bít*“. SOA Zámorsk, VS Opočno, knihy počtů 1617, 1622, 1623/24.

¹⁹⁰ Kromě Opočna rodina často pobývala také ve Světlé nad Sázavou, Ledči, Konicích a ve svém domě v Praze.

¹⁹¹ Koldinská M. – Mařa P.: *Deník rudolfinského dvořana*, str. 304 a 378.

¹⁹² V účetních knihách nazývaný „*mladý pán*“.

¹⁹³ V účetních knihách nazývaný jako „*pan Vilémek*“.

¹⁹⁴ Alžběta se provdala za Viléma Kinského z Vchynic, Johanka za Jana Viléma ze Švamberka. Existence dalších potomků je doložena pouze z náznaků, patrně se nedožili plnoletosti (např. Janáček uvádí, že se Jindřich Matyáš Thurn ucházel o předčasně zemřelou dceru Marie Magdalény. Janáček J.: *Valdštejn a jeho doba*, str. 385)

členů rodiny máme pouze nahodilé zmínky v účetních knihách¹⁹⁶. V bezprostřední blízkosti rodiny se pohybovala pážata – synové ze šlechtických rodin, kteří si měli osvojit základy dvorské etikety a současně měli dělat společnost nedospělým synům pána domu. U Trčků je takto jmenovitě zmiňován „*pan Aukvic*“¹⁹⁷. O výchovu malého Viléma Trčky a jeho společníků pečoval domácí učitel – preceptor¹⁹⁸.

Opočenský zámek nebyl pouze rezidencí šlechtické rodiny, ale také ekonomicko-správním centrem celého panství. V čele panství stál hejtman, v pramenech nazývaný také „*pan ouředník*“, který měl na starost vrchní dozor nad vrchnostenskou kanceláří a nad poddanými ve všech záležitostech, ve kterých byly podřízeni vrchnosti¹⁹⁹. Tuto funkci obvykle zastával příslušník nižší šlechty, jsou ale známy i hejtmani měšťanského původu. Za posledních Trčků z Lípy spravoval opočenské panství v letech 1600 – 1628 Andeáš Neyman z Ryglic, v letech 1628 – 1629 Václav Kaňka Náchodský a Mikuláš Jeremiáš Třebechovský a od roku 1630 jako hejtman působil Jan Petr Rašín z Rýzmburka. Vedle nich působili jako regenti Samuel z Nejepína (1624) a Jindřich Kustoš mladší ze Zubří (1625 – 1629). V letech 1630 – 1634 byl vrchním regentem Jindřich Straka z Nedabylic.²⁰⁰

Funkce hejtmána jako nejdůležitější osoby správního aparátu se u nás poprvé objevila roku 1420 na rožmberských panstvích. Hejtman prováděl vrchní dozor nad úřadováním vrchnostenské kanceláře a jejím prostřednictvím na hospodaření velkostatku. Funkce regenta se objevuje v 16. století v souvislosti s vytvořením centrálního správního systému dominií skládajících se z více prosperujících panství (např. u Rožmberků nebo pánů z Hradce, u Smiřických to byl vrchní hejtman). Běžným se stal centrální dohled až v pobělohorské době.²⁰¹

Dalšími důležitými úředníky, které máme doloženy na opočenském panství, jsou důchodní a obroční písař, jejich jména však bohužel neznáme.

¹⁹⁵ K jeho osobě Dostál J.: Z historie trčkovských konfiskací, ČČH 50/1947-49, str. 165 – 184. Jan Rudolf mu odkázal zlatý řetěz. Je možné, že další osoby s podobně úzkými vazbami na rodinu Trčků bude možné identifikovat na základě rozboru konfiskačních protokolů uložených v Národním archivu v Praze.

¹⁹⁶ V knize počtů za rok 1617 je zmiňován „*mysliveček Jeho Milosti mladého pána*“. V knize počtů za rok 1623/24 je zmiňován Jan „*felčar Jeho Milosti Pána*“ (folio 34v), Tobiáš Svoboda „*prokurátor jorgeltní Jeho Milosti Pána*“ (folio 40v) a Matěj „*kuchař s Jeho Milostí Pánem jezdic*“ (folio 49). Svou vlastní kuchařku měla i Marie Magdalena (folio 45). O panskou tabuli pečoval „*tafeldecker*“, zmiňovaný v inventáři opočenského zámku: „... *almara v níž tafeldecker své věci mívá*“, NA Praha, SM O 23/14, folio 37.

¹⁹⁷ Patrně se jednalo o příslušníka rodu Haugviců, SOA Zámorsk, VS Opočno, kniha počtů 1623/24.

¹⁹⁸ V knize počtů 1617 je zmiňován „*domácí rektor*“ Samuel Chotěbořský (folio 41v). Další zmínka je v knize počtů 1623/24 – preceptor obdržel k svatbě sud piva, další dostal „*od pana Vilímka*“ (folio 47 – 48v).

¹⁹⁹ Rameš V.: Slovník pro historiky a návštěvníky archivů, str. 85.

²⁰⁰ Sedláček A.: Hradý II, str. 52. K osobě Mikuláše Jeremiáše Třebechovského ŠŮLA J.: Mikuláš Jeremiáš Třebechovský, správce Opočenského panství v letech 1628 – 1630 a humanistický básník, Východočeské listy historické 2001 str. 141 – 161. K osobě Andreáše Neymana z Ryglic PTÁČEK J. – ŠŮLA J.: Andreáš Neyman z Ryglic a Löwensteina, hejtman opočenského panství, Sborník prací východočeských archivů 8/2000, str. 100 – 116.

²⁰¹ Blíže rekonstruovat správní systém trčkovských panství neumožňuje torzovitost písemných pramenů. Zlomek trčkovské registratury je uložen v SOA Zámorsk, Rodový archiv Colloredo – Mansfeld. Vzhledem k neuspořádanosti je tento fond běžně nepřístupný. K vrchnostenské správě JANÁK J. – HLEDÍKOVÁ Z. – DOBEŠ J.: Dějiny správy českých zemí str. 231 an.; ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 40 – 101.

Důchodní písař měl za úkol vybírat všechny důchody z panství různé daně, nájmy, pokuty, shromažďoval peníze stržené z prodeje produkce velkostatku. Zároveň vydával peníze na platy úředníků, služebníků a řemeslníků na nákup potravin a nejrůznějšího materiálu. Veškeré příjmy a výdaje evidoval v týdenních cedulích. Druhým písařem byl obroční, jehož úkolem bylo evidovat produkci obilí, kontrolovat jeho stav na polích a na sýpkách. O žních řídil práce a dbal, aby obilí bylo včas sklizeno a suché svezeno. Dohlížel na výmlat a řádné uložení vyláčeného zrna²⁰².

Potřebám jejich úřadu sloužila kancelář umístěná v prvním patře vstupní brány²⁰³. Vybavení kanceláře tvořily dvě „*almary pro registra*“ a tři almány²⁰⁴. Lze předpokládat další vybavení jako stoly, židle nebo truhly na uložení peněz²⁰⁵. Papír pro kancelář byl odebírán z Dušníku v Kladsku. V kanceláři byl používán papír obyčejný, pro „*potřeby Jeho Milosti Pána brán papír pěknější*“. Pečetní vosk byl zakupován v Hradci Králové nebo vyráběn destilátorem²⁰⁶. K ruce měli dvě pacholata: Tateru a Piksu²⁰⁷.

Zatímco tedy jména obou zmíněných písařů neznáme, jméno dalšího důležitého úředníka – purkrabího – je v knihách počtů uvedeno. K roku 1617 je zmiňován jako purkrabí Jan Lusk, v dalších letech je jmenován jako Jan purkrabí²⁰⁸. Purkrabí měl odpovědnost za správu nemovitého majetku (zámků, dvorů atd.), byl odpovědný za inventář a především zodpovídal za živočišnou a rostlinnou výrobu. Svou funkci vykonával osobním dohledem nad pomocným služebnictvem (šafáři, správci, dvorskou čeledí atd.)²⁰⁹.

Informace a pokyny od úředníků k jejich podřízeným byly zasílány prostřednictvím posílů: Na větší vzdálenosti jízdních, na kratší vzdálenosti v rámci panství pěších²¹⁰.

O samotný chod rezidence pečovala řada sloužících, kteří byli svou působností přímo vázáni na její areál. Některé z nich můžeme zařadit mezi úředníky – dovolil bych si je označit jako nižší úřednictvo. V případě opočenské rezidence mezi ně patří například kuchmistr, štolmistr, jakrmistr, fišmistr nebo destilátor. Jejich funkce u dvora byla přesně vymezená, vedli vlastní „*rejstřík*“ do

²⁰² ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 61 – 62, pro trčkovské statky se žádná hospodářská instrukce nedochovala, lze však předpokládat, že povinnosti úředníků byly podobné, jako na jiných panstvích.

²⁰³ „... *nad klenutím, kudy se do zámku jede jest světnička kancelářská ...*“, NA Praha, SM O 23/14, folio 40v.

²⁰⁴ NA Praha, SM O 23/14, folio 40v.

²⁰⁵ Analogii můžeme najít v inventáři smiřického zámku z téže doby. Tamní kancelář byla vybavena šesti skříněmi, třemi stoly a osmi židlemi. Ve vybavení najdeme železnou truhlu, která patrně sloužila k uložení peněz. Ve světnici vedle kanceláře byla velká skříň na uložení písemností. NA Praha, SM O 23/14, folio 16v – 17.

²⁰⁶ SOA Zámrsk, VS Opočno, knihy počtů: 1617, folio 51v – 52; 1622, folio 60v – 61; 1623/24, folio 41v – 42.

²⁰⁷ SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, folio 52; na folio 19 je zmiňován Jakub německý písař, z textu ale není zřejmé, zda patřil ke kancelářskému personálu.

²⁰⁸ SOA Zámrsk, VS Opočno, folio 21v. Současně je roku 1617 zmiňován Matěj mladší purkrabí (folio 48).

²⁰⁹ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 60 – 61; JANÁK J. – HLEDÍKOVÁ Z. – DOBEŠ J.: Dějiny správy v českých zemích, str. 232.

²¹⁰ Například SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1623/24, folia 35 – 37v.

kterého zaznamenávali příjmy a výdaje v oblasti své působnosti a které předkládali ke kontrole důchodnímu písaři²¹¹. Někteří sloužící zastávali i více funkcí najednou²¹².

O soukromé pokoje zámeckého pána se staral komorník, který měl k ruce obvykle několik lokajů. Jejich počet v případě opočenské rezidence není znám, v účtech je zmiňován pouze jakýsi lokaj Myška²¹³. Oděv a obuv pro rodinu zajišťovali krejčí a ševci z Opočna, Dobrušky a Třebechovic pod Orebem a to včetně oprav. Podobně bylo zajištěno oblečení a obuv pro zámecký personál. Praní prádla zajišťovala hofmistryně Zuzana, která měla na pomoc dvě pradelny.²¹⁴ Prádelna byla umístěna v přízemí zámecké budovy²¹⁵.

Kuchyňskému personálu byl nadřizen kuchmistr Hanuchna²¹⁶, který měl na starost i zásobování potravinami. Ke kuchyňskému personálu dále patřili kuchaři Skřivánek, Bíba, Matěj a Michal Novotný²¹⁷, pekař Jan Kalivoda s pomocníkem v účtech označovaným jako pekárek²¹⁸ a řezník²¹⁹. Ovoce a zeleninu dodávala zámecká zahrada²²⁰. Dodávky vody zajišťovalo mechanické zařízení v oboře, o které se staral vodák Bělohávek²²¹.

Početný personál spadal pod pravomoc štolmistra²²². Jednalo se o dva kováře²²³, pacholka Jírku s pohůnkem²²⁴, uzdaře a sedláře²²⁵ a kočího.

Mezi personálem zmiňovaným v knihách počtů nalezneme ještě vrátného, dva hlásné – Kryštofa a Vlčka, dva holomky – Janka a Chromého, dva malíře – Václava Špičku a Martina a školního správce Václava Koklese²²⁶. Další personál pečoval o pivovar, lesy a rybníky²²⁷.

²¹¹ Časté zmínky o těchto „*rejstřících*“ viz SOA Zámrsk, VS Opočno, knihy počtů 1617, 1622, 1623/24.

²¹² Například kuchmistr Hanuchna působil současně jako klíčník, SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1617.

²¹³ SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, folio 36.

²¹⁴ SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, folio 29 a 31; 1622, folio 43v a 45; 1623/24, folio 28 a 30.

²¹⁵ NA Praha, SM O 23/14, folio 40. V soupisu mobiliáře je uveden „*kotel pro šaty vaření veliký*“ a mandl k mandlování šatů. Prádelna je doložena i na smiřickém zámku (folio 14).

²¹⁶ SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, folio 38v.

²¹⁷ SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, folio 38v, v dalších letech je již uváděn pouze Michal Novotný.

²¹⁸ SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1623/24, folio 38v.

²¹⁹ SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, folio 38v uvádí řezníka Václava; kniha počtů 1623/24, folio 38v jmenuje řezníka Štěpána.

²²⁰ SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, na foliu 64 jsou jmenováni dva zahradníci starší Marek a mladší Jan Kožíšek, který nastoupil na místo staršího zahradníka po Markově smrti v polovině roku 1617. V knize počtů 1622 je na foliu 28 zmiňován zahradník Kalášek a na foliu 76 zahradníci Jan Kožíšek a Simeon Němec, který roku 1623 odstoupil ze služby (kniha počtů 1623, folio 49v). Kromě nich je v knihách počtů ještě zmiňován „*zahradník pulickej*“.

²²¹ SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, folio 38v; 1622, folio 37; 1623/24, folio 38v.

²²² SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, folio 26 zmiňuje štolmistra „*pana Jobsta*“; v knize počtů 1623/24, folio 41 je jako „*štolmistr Jeho Milosti Páně*“ zmiňován „*Arnošt Šoffkoč*“. Patrně se jedná o člena rodu Schaffgotschů.

²²³ SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1622, folio 57 jmenuje staršího kováře Jakuba a mladšího Matěje.

²²⁴ SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1623/24, folio 38v.

²²⁵ SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1622, folia 44 a 59 uvádí uzdaře Jana a Adama a sedláře Tobiáše a Jiříka mladšího; kniha počtů 1623/24, folio 40v uvádí uzdaře Jana a sedláře Jírku.

²²⁶ SOA Zámrsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, folio 38v; 1622, folio 57; 1623/24, folio 38v.

Z řad svého personálu Trčkové vytvořili „muziku“, kterou máme doloženou v knihách počtů z let 1617, 1622 i 1623/24. Mezi sloužícími, kteří v ní působili, jsou uvedeni Barták, Jan Písecký, Hanuchna a Marna. V souvislosti s „muzikou“ je také zmiňován „rektor domácí“ Samuel Chotěbořský, jeho roli se však nepodařilo zjistit. Zdá se, že „muziku“ Trčkové založili roku 1617, neboť z tohoto roku máme doložen nákup látek na oblečení členů „muziky“ a nákup strun. Bohužel není známo, při jakých příležitostech „muzika“ vystupovala²²⁸.

V knihách počtů z let 1622 a 1623/24 se můžeme setkat s novou složkou trčkovského dvora – s mušketyry. Jejich úkolem bylo zajistit bezpečnost nejen samotné rezidence, ale především poskytnout ochranu trčkovským sloužícím při jejich cestách, přepravě zboží, peněz a dokonce i při zemědělských pracích jako je setí nebo sklizeň obilí. Z dochovaných pramenů nelze určit, zda se jednalo o trčkovské poddané či najaté žoldnéře, ani jejich počet.²²⁹

²²⁷ O tomto personálu se zmíním v rámci jednotlivých oddílů následující kapitoly, věnované vlastnímu velkostatku.

²²⁸ SOA Zámorsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, folio 41v – 42; 1622, folio 60; 1623/24, folio 41. Trčkové nebyli jediní, kdo ze svého personálu vytvořil hudební těleso, podobná „muzika“ je doložena například u Redernů. Svoboda M.: Rezidence pánů z Redernu na přelomu 16. a 17. století, in *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku. Opera historica 7*, str. 214.

²²⁹ SOA Zámorsk, VS Opočno, kniha počtů 1622, folio 35v – 36; 1623/24, folio 52 – 55v.

4. EKONOMICKÉ POMĚRY VELKOSTATKU OPOČNO

4.1. Šlechtický velkostatek v Čechách

Náběhy ke vzniku uzavřených územních celků ovládaných předáky formujících se šlechtických rodů můžeme pozorovat už v dobách vlády Přemyslovců. Příslušníci bývalé knížecí družiny se spolu s růstem svého politického vlivu osamostatňují a jejich hlavním zájmem se stává vlastní politická kariéra podpořená budováním soukromého pozemkového vlastnictví. Jeho základem se staly různé výsluhy, dvorské či hradské úřady propůjčené panovníkem, které si jejich držitelé časem pomocí více či méně legálních postupů nárokovali jako dědičné. Tato zárodečná podoba šlechtických dominií nebyla ještě ani územně celistvá (výjimku tvoří dominium Rožmberků) ani hospodářsky stabilní. Navíc značná část pozemkového majetku přecházela formou nejružnějších donací do majetku církevních institucí, zejména klášterů, které se tak postupně staly překážkou dalšího územního scelování feudálních dominií.²³⁰

Přesuny velkého pozemkového majetku v husitské době, spojené se sekularizací církevního majetku, na němž se podíleli i katoličtí velmoži a královská města, umožnily mocenský vzestup celé řady šlechtických rodin, vesměs z rytířského stavu. Velkou část církevního majetku udělil jako zástavu císař Zikmund Lucemburský²³¹ ve snaze získat na svou stranu příslušníky české šlechty nebo je odměnit za prokázané služby. Nezřídka se jednalo o legalizaci násilných záborů církevního majetku v husitských dobách. Podobným způsobem však Zikmund Lucemburský legalizoval i rozchvácení královského majetku, což vedlo k dalšímu oslabení postavení panovníka v Českém království a naopak k dalšímu posílení moci šlechty. Rozvrat mocenského systému v dobách po husitské revoluci provázely neustálé konflikty mezi příslušníky tzv. válečnické aristokracie, ve kterých se ne jeden nově nabytý majetek rozplynul v ustavičných půtkách a šarvátkách. Válečnická aristokracie žila z prostředků, které vedle válečné kořisti, získávala hlavně z hromadění feudální renty. Tyto prostředky však vynakládala především na zvýšení mocenské prestiže jednotlivců, vojenské potlačení odpůrců a naopak získání spojenců a to především štědrými finančními dary v podobě poskytnutí úvěru nebo záruky na něj. Ve chvíli ztráty vlivu a mocenského postavení dochází velmi rychle k rozprodeji feudálních držav a někdy i k ekonomickému ohrožení mocenských spojenců.²³²

V 80. letech 15. století se objevuje nový typ šlechtice, který staví na vlastním podnikání v rámci režijního velkostatku, který rozšiřuje systematickými nákupy nových panství, jejichž vlastníky byla drobná šlechta, která nedokázala čelit ekonomickému tlaku velkostatku a pro něj bylo výhodnější žít z renty, úvěrového podnikání nebo vstoupit do služeb velmožů jako správci jejich majetku. Mezi

²³⁰ Podrobněji ŽEMLIČKA J.: Čechy v době knížecí; týž: Počátky Čech královských.

²³¹ Viz MORAVEC M.: Zástavy Zikmunda Lucemburského, FHB 9, Praha 1985.

²³² Asi nejznámějším bankrotem byl pád Zdeňka Lva z Rožmitálu a s ním související ekonomický úpadek Švihovských z Rýzberka. Podrobněji MACEK J.: Jagellonský věk II.; BŮŽEK V.: Úvěrové podnikání.

hlavní podnikatelské obory patřilo rybníkářství, pivovarnictví a lesnictví – tedy obory umožňující stabilní zisky při minimálních nákladech. Průvodním jevem bylo rušení poplužních dvorů na nově získaných statcích. Ani režijní podnikání však neodvrátilo nebezpečí hospodářské nestability velkých dominií. Stoupající podíl úvěru v ekonomice některých velkostatků spolu s jejich uzavíráním (jako ekonomické jednotky) vůči okolnímu světu a z toho plynoucí orientace na vnitřní spotřebu současně s rostoucím fiskálním tlakem státu zejména v souvislosti s náklady na centralizaci státní správy a na vojenské zajištění uhersko – turecké hranice vedlo k předlužení velkostatků a k jejich postupnému rozprodeji věřitelům. Mezi nejznámější případy bankrotů patří úpadky pánů z Hradce, Pernštejnů a Rožmberků.²³³

Ve druhé polovině 16. století se řada mladých aristokratů během svých kavalírských cest seznamuje s efektivnějšími hospodářskými postupy, které se pokouší zavádět na svých statcích. Nejznámějším příkladem jsou Smiřičtí ze Smiřic; v době největšího rozmachu jejich panství hospodařila prakticky bez významnějších ekonomických ztrát.²³⁴ Zároveň se řada – především rytířských – rodů snaží doplnit příjmy z vlastního hospodaření pomocí úroků z peněžních půjček. S tímto modelem se po roce 1600 setkáváme u Smiřických, Viléma Slavaty, Oldřicha Felixe z Lobkovic či Karla staršího ze Žerotína, pravděpodobný je ale také například u Redernů, Berků z Dubé a lze jej předpokládat také u Trčků z Lípy²³⁵.

4.2. Zemědělská výroba

4.2.1. Dvory

Základní složkou ekonomiky šlechtického velkostatku byla zemědělská výroba a zpracování její produkce. Soustředěna byla do panských dvorů, s jejichž masivním zakládáním se setkáváme především na přelomu 16. a 17. století. Od selských statků se lišily výstavností, rozlohou i kapacitou výroby a způsobem její organizace. Nejčastěji měli podobu stavebně uzavřeného celku s centrálním dvorem, kolem kterého byla soustředěna jak obytná tak hospodářská část. Obytnou část tvořilo obydlí správce dvora – šafáře – a ratejna, která sloužila k ubytování a shromažďování čeledě. V ratejně obvykle spaly děvečky, pacholci obvykle přespávali v maštálích nebo chlévech.²³⁶ V opočenském urbáři z roku 1598 se nicméně dozvídáme, že součástí panských dvorů na opočenském panství byly ratejny pro pacholky i děvečky.²³⁷ V hospodářské části se nalézaly chlévy, maštale, stodoly a obilnice.

²³³ BŮŽEK V.: Úvěrové podnikání; LEDVINKA V.: Úvěr a zadlužení šlechtického velkostatku; VOREL P.: Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna, in Pernštejnové v českých dějinách.

²³⁴ ČECHURA J.: Dominium Smiřických, Český časopis historický (dále ČČH) 90/1992 str. 507 – 535; týž: Hospodaření posledních Smiřických, Časopis českého muzea (dále ČČM) 162/1993, str. 74 – 85.

²³⁵ LEDVINKA V.: Rozmach feudálního velkostatku, FHB 11/1987, str. 103 – 126.

²³⁶ PETRÁŇ J.: Dějiny hmotné kultury II/1, str. 376.

²³⁷ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 12v – 13, 32v - 33, 49 – 50, 406.

Jaký byl počet dvorů na opočenském panství v druhé polovině 16. století lze určit pouze obtížně. Ve starším z obou dochovaných urbářů jsou zmiňovány dvory Běstviny a Frymburk.²³⁸ V urbáři z roku 1598 jsou již uvedeny čtyři dvory a to včetně jejich popisu.²³⁹ Dozvídáme se z něj, že dvory byly vystavěny většinou ze dřeva, pouze podopočenský dvůr byl částečně zděný. Součástí vranovského dvora byla tvrz.²⁴⁰

Dalším pramenem, ze kterého se dozvídáme informace o dvorech na Opočenském panství je jeho popis z roku 1635.²⁴¹ Součástí opočenského panství tehdy byly dvory ve Vranově, Pulici, Ledcích, Jeníkovcích, Libníkovcích, Tošově a Opočně. Seznam je zřejmě neúplný, protože v něm chybí tři dvory ve výše položených oblastech panství a to dvůr v Dlouhém, Bidle a Olešnici (zvaný Hamerský), které jsou uvedeny v Taxe opočenského panství z roku 1636.²⁴²

Rozloha všech dvorů je uvedena pouze Taxe opočenského panství²⁴³, urbář z roku 1598 uvádí pouze přibližné údaje v případě dvora podopočenského a vranovského.²⁴⁴ Podle výměry dvorů uvedené v taxe z roku 1636 byly největšími dvory Vranovský s výměrou 14 lánů a Pulický s výměrou 13 lánů 56 korců. Většina dvorů byla spíše střední velikosti: ledecký 9 lánů 45 korců 2 provazce, opočenský 9 lánů 4 korce 3 provazce, tošovský 8 lánů 33 korců 2 provazce a jeníkovský 7 lánů 56 korců 3 ½ provazce. Rozlohou nejmenší dvory byly horské: dlouzský 5 lánů 3 korce, bidelský 2 lány 6 korců a hamerský 2 lány 15 korců. K nim se rozlohou 3 lány 39 korců řadí dvůr libníkovský na pomezí opočenského a smiřického panství.²⁴⁵

V čele dvora stál šafář, který měl zároveň na starost mužskou čeleď. Zodpovídal za technický stav dvora a hospodářského náčiní, zajišťoval drobné opravy, na větší poškození upozorňoval purkrabího. Rozděloval práci na poli, určoval druh polních kultur a dohlížel, aby všechny polní práce proběhly včas a v řádné kvalitě. Dohlížel také na bezpečnost, především na opatření proti ohni a proti krádežím.²⁴⁶

Šafářka měla dohled nad děvečkami (obvykle jednu na deset kusů dobytka), měla na starosti poklizení ve chlévech, dojení krav a zpracování mléka, krmení prasat a drůbeže. Musela také zajistit stravování pro personál dvora (na opočenském panství měly šafářky k ruce kuchařky), na dvorech,

²³⁸ SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1581, folio 218 a 493.

²³⁹ SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1598. Zmiňovány jsou dvory podopočenský (folio 12v – 13), pulický (folio 32v – 33), vranovský (folio 49 – 50) a Běstviny (folio 406).

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ NA Praha, SM O 23/14, karton 1536, folio 43 – 43v.

²⁴² SOA Zámrsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 6v – 9v. V knihách počtů opočenského panství z let 1617, 1622 a 1623/24 je ještě uváděn dvůr Lhotský.

²⁴³ SOA Zámrsk, VS opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 6v – 9v.

²⁴⁴ K podopočenskému dvoru urbář uvádí „rolí vorních přinejmenším 8 lánův“, ke dvoru vranovskému „jest rolí vorních a dobře vypravených přes 12 lánů“. SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 12v – 13 a 49 – 50.

²⁴⁵ SOA Zámrsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 6v – 9v; O libníkovský dvůr se po konfiskaci trčkovského majetku rozhořel spor mezi novou vrchností opočenského a smiřického panství, materiály ke sporu jsou uloženy v NA Praha, SM S 205.

²⁴⁶ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 101 – 102.

které nebyly zásobovány ze zámecké pekárny šafářky pekly chléb. Pokud nebyla práce ve chlévě, musela šafářka zajistit práci pro děvečky – v létě chodily na trávu ke krmení, v zimě předly nebo draly peří.²⁴⁷

Mezi čeledí nalezneme na trčkovských dvorech (kromě již zmiňovaných děveček nebo kuchařky) nádvorníky, pacholky a pohůnky a dále čeledíny pečující o dobytek – hříbky, skotáky a sviňáky. Jejich počet se liší podle velikosti dvora. Čeled' byla najímána na stravu a plat, smlouva platila obvykle rok a nejčastěji byla obnovována ke sv. Martinu.²⁴⁸ Mzda byla vyplácena jednou za čtvrt léta.²⁴⁹ Dobu, po kterou čeled' zůstávala ve službě, většinou neznáme.²⁵⁰ Čeled' se obvykle stravovala společně. Stravu nejčastěji tvořil chléb a „*vařivo*“ – tedy zelenina pěstovaná při dvorech v „*zahradách pro vaření*“. Nejčastěji se jednalo o mrkev, řepu a zelí. Maso dostávala čeládka v hodnotě 1 groše na týden.²⁵¹

V hospodářském inventáři dvorů na opočenském panství najdeme nejrůznější typy náčiní. K přepravě sloužily vozy, o které se starali nádvorníci, v zimním období byly k přepravě používány saně. K obdělávání půdy sloužily pluhy (vyráběné zámeckým kolářem nebo kupované od pluhaře v Solnici), radlice a brány. Na dvorech najdeme různé typy vidlí²⁵², sekery, lopaty, pilky či kosíře nakupované v Dobrušce od Jana Tesaře a v Dušněku, srpy byly rovněž nakupovány v Dobrušce. Provozy, popruhy a podobně dodával do dvorů podle požadavků purkrabího Jan Provozník z Opočna. Hliněné nádoby bylo nakupováno na jarmarcích. Sůl byla nakupována příležitostně, v dochovaných účtech není zmiňován stálý dodavatel.

Údržbu dvorů zajišťovali řemeslníci z opočenského panství. Na dvorech pracovali zedníci z Dobrušky, kamnáři z Třebechovic, čištění komínů zajišťoval kominík z Kostelce. Tesařské práce obvykle zajišťovali panští mlynáři.²⁵³

Po vypuknutí třicetileté války se panské dvory ukázaly jako velice zranitelná složka ekonomiky velkostatku. Vzhledem k velkému soustředění zásob na jednom místě a značné odlehlosti od centra panství, se panské dvory staly terčem útoků vojáků.²⁵⁴ Správa velkostatku se snažila situaci

²⁴⁷ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 102.

²⁴⁸ V opočenských knihách počtů máme tyto údaje o platu dvorského personálu: šafář 1 kopa 7 ½ groše, šafářka 30 grošů, nádvorník, pacholek a pohůnek 45 grošů, hříbek, kuchařka a děvečky 30 grošů, skoták a sviňák 30 grošů. V některých případech se služné u některých dvorů lišilo. Viz SOA Zámrsrk, VS Opočno, knihy počtů 1617, 1622 a 1623/24. K čeledi ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 104 – 105.

²⁴⁹ SOA Zámrsrk, VS Opočno, knihy počtů 1617, 1622, 1623/24.

²⁵⁰ V knize počtů 1617 je na foliu 33v záznam o vydání 50 grošů „*od pohřbu Doroty dievky sněženské, kteráž přes patnácte let ve dvořích sloužila*“. SOA Zámrsrk, VS Opočno, Kniha počtů 1617.

²⁵¹ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 104 – 105; SOA Zámrsrk, VS Opočno, Kniha počtů 1622.

²⁵² „*vidle senný, vidle hnojny*“, NA Praha, SM O 23/14, karton 1536, folio 43.

²⁵³ Například SOA Zámrsrk, VS Opočno, Kniha počtů 1623/24, folio 61v – 65. Vranovský mlynář obdržel 2 kopy 19 grošů „*od díla krovu na chlívčích*“.

²⁵⁴ SOA Zámrsrk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 121 a 123 v, postiženými dvory byly dlouzskéj a hamerskéj; Tamtéž, Taxa panství Opočno 1636, folio 9 uvádí jako vojáky zpustošený dvůr libníkovský.

řešit pomocí zámeckých mušketyrů, kteří dohlíželi na bezpečnost při zemědělských pracích (zejména při setí obilí a sklizni) a při převozu zásob mezi jednotlivými místy.²⁵⁵

4.2.2. Obilnářství

Velmi důležitou složkou zemědělské výroby bylo obilnářství. Na přelomu 16. a 17. století se na Opočensku pěstovali všechny hlavní, v té době známé druhy obilí: žito, pšenice, ječmen a oves. Žito bylo základní surovinou pro výrobu chleba. Vzhledem k nízkým nárokům na půdu a podnebí, mělo velký význam jak pro úrodné nížinné oblasti, tak pro méně úrodné podhůří. Obvykle se vysévalo na podzim, protože mělo za normálních okolností lepší sklizeň, v podhorských oblastech však hrozilo v případě nepříznivé zimy nebezpečí poškození osení, které se pak muselo na jaře dosívat. Kvalitu žita zhoršovaly různé rostlinné příměsi (koukol, námel), které při nekvalitním čištění zrna mohly způsobit otravu chlebem.²⁵⁶ Pšenice má ze všech v tomto období pěstovaných druhů obilí největší nároky na půdu i na podnebí, proto byla zcela nevhodná pro pěstování v podhorských oblastech. V 16. - 17. století byla ještě velmi důležitou plodinou k výrobě sladu a škrobu. Význam pšenice jako sladovnické suroviny vedl k velké pozornosti při výběru osiva ve dvorech, které zásobovaly pivovary. Podobně jako u žita i u pšenice převažoval podzimní osev.²⁵⁷ Také třetí pěstovaný druh obilí – ječmen - se vyséval na podzim, na rozdíl od předchozích dvou druhů však méně, častější byly v jeho případě jarní výsevy. Ozimní ječmen byl pěstován hlavně pro potřeby pivovarnictví. Jeho výhodou byla větší nenáročnost v požadavcích na půdu a podnebí než u pšenice, díky čemuž byly jeho výnosy často vyšší než pšeničné.²⁵⁸ Nejméně náročnou a přitom nejdůležitější krmnou obilninou byl oves. Pěstoval se na nejméně úrodných a nehnojených polích nejen v podhůří, ale i v nížinách. Také úroveň jeho pěstování bývala nejmenší. Obvykle se vyséval na pole, na kterém se předtím pěstovalo žito a na poli, na kterém byl vyset oves, v následujícím roce následoval úhor. V podhorských oblastech, kde se nedařilo žitu, byl oves důležitou složkou stravy.²⁵⁹ Ačkoliv řada z výše uvedených obilovin byla v Čechách v 16. – 17. století známa ve více odrůdách, není z dochovaných archivních materiálů zřejmé, které z nich se na Opočensku pěstovaly. Z dalších obilnin známých v 16. – 17. století jsou v knihách počtů opočenského panství doloženy ještě semenec a proso.

Vedle obilovin byl důležitou plodinou hrách, využívaný jednak jako doplněk stravy, jednak jako vydatná píče pro dobytek, zvláště pro ovce. Hrách byl ze všech kultur nejvíce rozšířen.²⁶⁰

Obilí na šlechtickém velkostatku bylo pěstováno především pro vlastní spotřebu. Nejnovější výzkumy však ukazují, že produkce obilí z panských dvorů – především sladové pšenice – byla nižší než spotřeba samotného velkostatku. Plocha panských dvorů totiž tvořila pouze zlomek celkové

²⁵⁵ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 52 – 55v.

²⁵⁶ PETRÁŇ J.: Zemědělská výroba v Čechách, str. 55 – 56.

²⁵⁷ Tamtéž, str. 59.

²⁵⁸ Tamtéž, str. 59 – 60.

²⁵⁹ Tamtéž, str. 61.

²⁶⁰ Tamtéž, str. 63.

rozlohy velkostatku. Většinu půdy obhospodařovali sedláci, od kterých správa velkostatku obilí nakupovala.²⁶¹

Z dochovaných písemných pramenů vyplývá, že na opočenském panství byla pole obdělávána trojhonným způsobem (jař – ozim – úhor). Tento systém obdělávání je prokazatelně uveden v urbářích z roku 1598 jako součást popisu panských dvorů. Pole, která ležela úhorem, byla využívána jako pastviště.²⁶²

Velká péče byla věnována všem pracím spojeným s pěstováním obilí – od setby až po sklizeň. V dobových hospodářských instrukcích se setkáváme s požadavky, aby se selo dobrým zrnem, aby se na jednom poli nesela více let po sobě stejná odrůda obilí či aby byla vytvořena dostatečná zásoba obilí k setí. Úměrně s nízkými agrotechnickými znalostmi se setkáváme s nejrůznějšími pověrečnými praktikami, zvláště o vlivu měsíce na setbu. Silo se ručně a všeobecně platilo, že se nejdříve mají osívat méně kvalitní pole, na kterých obilí hůře vzchází. Značná pozornost byla věnována kontrole při vydávání obilí ze sýpky i při vlastním setí. Zaseté pole bylo zavlaženo bránami. Dozrálé obilí bylo sekáno srpem, později koseno obilní kosou, kterou sekáč dokázal posekat – podle dobových odhadů – třikrát až čtyřikrát více obilí než srpem. Obilní kosa byla delší než travní (110 – 140 cm) a její zavedení změnilo kosení obilí v trvale mužskou práci. Riziku větších ztrát při kosení se předcházelo časnější sklizní, po které se obilí dosoušelo v mandelích po patnácti snopech. Mandel se také stal početní jednotkou při evidenci sklizeného obilí, kterou prováděl obroční písař. Sklizené obilí bylo za sucha převezeno do stodol, které se připravovaly nejméně měsíc přede žněmi – stodoly se musely vyvětrat, vymést a těsně před navezením obilí se podlaha posypala čerstvým chvojnám, slámou a olšovým listím proti myším. Odvážení obilí z pole opět podléhalo přísné kontrole.²⁶³

Pokud bylo ve stodolách málo místa, skládalo se obilí do stohů. Byly zpravidla okrouhlé, a jestliže byly dobře postavené, bylo v nich často obilí lépe uskladněné nežli v samotné stodole.²⁶⁴ Přesto se dbalo na to, aby bylo obilí ze stohů rychle vymláčeno, zejména pokud nastalo deštivé počasí. Mláčení obilí trvalo celou zimu a někdy se protáhlo až do pozdního jara, mlátilo se ručně pomocí cepů. Vymláčené obilí se čistilo pomocí říčice – dřevěného rámu, ve kterém bylo síto z řídkého loubkového pletiva nebo hustšího pletiva ze strun (v inventářích nazývaná „*říčice struněná*“) pomocí

²⁶¹ ČECHURA J.: České země v letech 1526 – 1583/I, str. 181 – 182; v opočenských knihách počtů můžeme najít nákup žita a ova, které správa velkostatku vykupovala od lidí místo pšenice. Viz SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 83 a 1623/24, folio 35v.

²⁶² SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 12v – 13, 32v – 33, 49 – 50.

²⁶³ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 144 – 150; PETRÁŇ J.: Dějiny hmotné kultury II/1 str. 389 – 390.

Pro samotné opočenské panství se žádná hospodářská instrukce nezachovala.

²⁶⁴ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 151; o uskladnění obilí ve stozích máme zmínky v opočenských knihách počtů: viz SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 87v a 95.

kterého se oddělovalo kvalitní zrno od odpadu.²⁶⁵ Prodej obilí z vrchnostenských dvorů není v dochovaných pramenech pro opočenské panství doložen.²⁶⁶

Vymláčené obilí bylo uskladněno v sýpkách, které byly jednak součástí jednotlivých dvorů, jednak byly situovány v areálu předzámčí opočenského zámku. Obroční písař musel dohlédnout, aby obilí nepoškodila vlhkost, hmyz nebo myši, proto také muselo být obilí pravidelně přesíváno, zejména pokud se sýpky nacházely nad maštalemi.²⁶⁷

4.2.3. Ovocnářství

Pěstování ovoce se stalo součástí ekonomiky šlechtického velkostatku v průběhu 16. století. V písemných pramenech z této doby se velmi často objevují zmínky o panských štěpnicích, ovocné zahrady se objevují na předměstích a své štěpnice měli i sedláci. V této době již byly známy prakticky všechny dnešní druhy ovoce a ovoce z Čech bylo pro svou kvalitu vyhledáváno i v sousedních zemích.²⁶⁸

Také Trčkové z Lípy si poblíž své opočenské rezidence zřídili zahradu „*velikou, zdmi obehnanou a rozličnými rouby a dobrými vyštěpovanou*.“ Nalézala se za městem, poblíž farního kostela a je zmiňovaná již v urbáři z roku 1598.²⁶⁹ Úroda byla využívána především pro zásobování rezidence, přebytky byly prodávány a bylo za ně možno utržit přes 10 kop grošů.²⁷⁰

Počátkem 17. století byla v souvislosti s výstavbou letohrádku založena „*zahrada kořenná*“ ve které se mimo jiné nalézalo také několik štěpů „*mladistvých spanilých jabloňových, hruškových a jiných*.“²⁷¹ V dalších letech byly ovocné zahrady zřízeny ještě při dvoře v Pulici²⁷² a na „*ostrově v oboře*“²⁷³. Do ovocných zahrad byla zakupována „*plánata k rozsazování*“²⁷⁴.

²⁶⁵ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 151 – 153; KOLEKTIV: Lidová kultura II, str. 875 – heslo řešeto.

²⁶⁶ SOA Zámorsk, VS Opočno, Knihy počtů 1617, 1622 a 1623/24. Zde jsou také u jednotlivých dvorů uvedeny týdenní platby za výmlat obilí. Souhrn obilní produkce u jednotlivých dvorů přináší i Taxa panství Opočno z roku 1636 uložená v SOA Zámorsk, VS Opočno.

²⁶⁷ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce str. 155.

²⁶⁸ PETRÁŇ J.: Zemědělská výroba v Čechách, str. 74 – 75.

²⁶⁹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 13v – 14.

²⁷⁰ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 13v – 14.

²⁷¹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa panství Opočno 1636, folio 2.

²⁷² Roku 1622 vynesl prodej ovoce z této zahrady 54 kop, roku 1623 50 kop. Viz SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622(folio 26) a 1623/24 (folio 11).

²⁷³ Roku 1622 vynesl prodej ovoce 6 kop. Viz tamtéž.

²⁷⁴ Nákup je doložen k roku 1617, kdy bylo zakoupeno celkem 307 pláňat. Viz SOA Zámorsk, VS Opočno, kniha počtů 1617, folio 65; Na štěpování byl najmut štěpař Pavlíček, který za šest dní práce „*na ostrově a v Pulicích*“ obdržel 18 grošů, Tamtéž, folio 64v.

Taxa z roku 1636 již uvádí dvě štěpnice u pulického dvora, jednu u dvora jeníkovského a jednu v „*v oboře na vostrově*“. Všechny byly osázeny „*pěkným a dobrým úrodným a mladistvým štípím*“. Přebytky úrody byly prodávány, v taxe je uveden příjem 600 kop.²⁷⁵

Kromě štěpnice byla součástí opočenského areálu také vinice. Je zmiňovaná již v urbáři z roku 1598, patrně v té době nebyla příliš kvalitní, neboť v urbáři je poznámka „*na kteroužto [vinici] více nákladů než užitku bývá*“ ale „*kdyby se dobře dělala a dobrými sadbami a vinařem správným opatřila, naděje jest, že by se roditi a k pohodlí dobře užívati mohlo*“²⁷⁶ Podobné stesky obsahuje i taxa z roku 1636²⁷⁷, zároveň uvádí, že vinice za úrodného léta urodila až 40 věder. Hodnotu vinice uvádí ve výši 300 kop.²⁷⁸

V knihách počtů opočenského panství je zmiňován Kryštof vinař, který měl vinici na starost. Je uveden i jeho plat 1 kopa 45 grošů čtvrtletně.²⁷⁹

4.2.4. Dobytkářství

Chov domácího užitkového zvířectva byl v ekonomice velkostatku důležitý především ze dvou důvodů: jednak pro pokrytí naturální spotřeby živočišných produktů, jednak podmiňoval rostlinnou výrobu, která by bez chlévské mrvy (v té době vlastně jediného hnojiva) nemohla přinést užitek. Kromě toho část dobytka – především tažní voli a koně – byla využívána při polních pracích.

Přední místo v živočišné výrobě zaujímal chov skotu. O jeho velikosti máme pro 16. - 17. století jen velmi málo písemných zmínek, stejně tak jsou prameny skoupé na informace o užitkovosti dobytka.²⁸⁰

Vlastní výnos z chovného dobytka spočíval v mase a v mléce. Maso bylo používáno především pro vlastní kuchyni. Spotřeba masa byla dosti velká a tak se v archivních pramenech

²⁷⁵ Tamtéž, Taxa panství Opočno 1636, folio 5v; Štěpnice se patrně nalézaly i na smiřickém panství. V popisu panství Opočno a Smiřice, je na smiřickém zámku zmiňována „*komora, kterou štěpař užívá*“ NA Praha. SM O 23/14, folio 14.

²⁷⁶ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 13v.

²⁷⁷ „*kdyby se dobrým vinařem, sadbou užitečnou opatřila, vysadila a hospodářsky důkladně z dělala, mnohem více by vynášela.*“ SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 5v.

²⁷⁸ SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 5v.

²⁷⁹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Knihy počtů 1617 (folio 116), 1622 (folio 136v – 137) a 1623/24 (folio 95 v).

²⁸⁰ Podle frýdlantské instrukce z roku 1628 se počítalo s ročním průměrem 450 pint (tedy 1.800 žejdlíků) od jedné krávy, což se rovná asi 780 litům mléka, přičemž dojivost v zimních měsících podstatně klesala. ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 187an.; PETRÁŇ J.: Zemědělská výroba v Čechách, str. 111 – 114.

setkáváme s nákupy od poddaných.²⁸¹ Existují i doklady, že v době nepřítomnosti pána, byl jatečný dobytek hnán na místo jeho pobytu.²⁸²

Tzv. „mlíčné“ nebo „mléčné“ označuje v dobových pramenech veškeré mléčné výrobky, které také tvořily největší zisk ze živočišné výroby. K evidenci příjmů z mléčného, sloužila na některých panstvích tzv. mléčná registra. O zpracování mléka se staraly šafářky, které měly stanoveno kolik másla a sýra musí odevzdat.²⁸³ Čerstvé mléko se obvykle neprodávalo a spotřebovalo se ho poměrně málo, obvykle se nechalo několik dní odstát v hliněných nebo měděných nádobách. Pak se z vrchu sebrala smetana pro výrobu másla a ze sbíraného mléka se vyráběl sýr. Máslo se stloukalo v máselnicích²⁸⁴, pak se několikrát vypralo ve vodě a nakonec se důkladně prosolilo, aby se uchránilo před zkázou. Prodávalo se v dřevěných soudcích – tunách.²⁸⁵ K uchovávání másla sloužil na opočenském zámku zvláštní sklípek.²⁸⁶

Sražené sbírané mléko se nejprve lisovalo, získaný tvaroh se hnětl, solil a pěchoval do tvořítek, sušil a nechal uzrát ve zvláštních komorách – sýrnících.²⁸⁷ Sýry se balily do hadrů a prodávaly v bochnících různé velikosti.²⁸⁸ Zhotovené výrobky odváděla šafářka purkrabímu, máslo jednou týdně, sýry jednou za čtyři týdny „dobře vysušené a vypravené“.²⁸⁹

Plemenitba skotu se většinou prováděla odchovem plemenných býků z vlastních stád - jeden býk obvykle na dvacet, maximálně třicet krav. Dvorská stáda se nezřídka doplňovala nákupem dobytka od poddaných, na některých panstvích se již v době předbělohorské pro oživení chovu nakupoval dobytek ze Švýcarska.²⁹⁰ Na stav počtu dobytka i kvalitu chovu měly bezesporu negativní vliv válečné události po roce 1618.

Pro opočenské panství máme první údaje o počtu skotu v panských dvorech v urbáři z roku 1598. V podopočenském dvoře se tehdy mohlo chovat 12 tažných volů, 40 dojných a 30 jalových krav,²⁹¹ ve dvoře pulickém 40 dojných a 40 jalových krav²⁹² a ve dvoře vranovském rovněž 40

²⁸¹ SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617 (folio 52v - 55), 1622 (folio 62 - 66v) a 1623/24 (folio 42v an.). Například v roce 1623/24 bylo pro zámeckou kuchyni nakoupeno hovězího dobytka za 147 kop 6 grošů 3 denáry, telat za 16 kop 38 grošů, skopového za 71 kopu 55 ½ groše a drobů za 5 kop 38 ½ groše.

²⁸² SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 36v „Václav řezník Jeho Milosti Pána ženou na Konice pět volův“.

²⁸³ Průměrně to bylo 50 liber másla a 100 liber sýra. ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 192.

²⁸⁴ Máselnice jsou doloženy v inventáři dvorů smiřického panství, viz NA Praha, SM O 23/14, folio 20 - 27.

²⁸⁵ PETRÁŇ J.: Zemědělská výroba v Čechách, str. 114.

²⁸⁶ NA Praha, SM O 23/14, folio 39 - 39v.

²⁸⁷ Komora na výrobu sýrů je doložena v inventáři smiřického zámku. Z jejího vybavení je zmiňováno „koryto veliký jak se sejry solívají“, tři „standlíky, jak se mléko sbírá“ a několik „tvořidel jak se sejry dělají“. NA Praha, SM O 23/14, folio 13 - 13v.

²⁸⁸ PETRÁŇ J.: Zemědělská výroba v Čechách, str. 115.

²⁸⁹ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 195.

²⁹⁰ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 195.

²⁹¹ SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 13.

²⁹² SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 32v - 33.

dojných a 40 jalových krav²⁹³. Další údaje můžeme získat až z Popisu opočenského panství z roku 1635²⁹⁴, podle kterého se na opočenském panství nacházelo 208 dojných krav, dva čtyřletí, čtyři tříletí a pět dvouletých býků, dále čtyři čtyřleté, 13 tříletých, 34 dvouletých a 38 ročních jalovic a 50 telat „při kravách“.

Posledním pramenem, ze kterého se můžeme dozvědět počet hovězího dobytka na opočenském panství je Taxa z roku 1636²⁹⁵, údaje o počtu dobytka v jednotlivých dvorech obsahuje následující tabulka:

Dvůr	jalovic	dojnic	telat	volů
Opočenský	24 (7)	28 (8)		
Pulický	35	40	19	
Vranovský	do 60	40 (34)	12	8
Tošovský	16 (11)	25 (18)		10
Jeníkovský	32 (12)	30 (15)		9
Ledecký	30 (24)	27 (22)		7
Libníkovský	20	15		
Dlouzský	30 (11)	50 (27)		
Hamerský	15 (14)	30 (27)		
Bidelský	15 (6)	30		

Údaje v Taxe nám umožňují zároveň porovnat aktuální stav v roce 1636 (čísla v závorkách) se stavem, který byl s největší pravděpodobností považován za standardní.

Z dochovaných pramenů z období 16. – 17. století nelze rekonstruovat krmné dávky pro dojnice. Na některých dvorech se pro krávy vydávalo ze sýpek menší množství ječmene, obilí se ale častěji přidělovalo jako krmivo telatům a krmným volům. Zkrmován byl také odpad z vymláceného obilí a z některých hospodářských provozů (pivovar, vinopalna, mlýny). V zimě byla zkrmována především ječná a ovesná sláma, která se musela nařezat. K tomu sloužily řezačky – stolice, na kterých byla na kloubu připevněna kosa, kterou se sláma ručně řezala.²⁹⁶ Dávky sena závisely na velikosti a kvalitě luk a dále také na stavech koní a ovcí.²⁹⁷ Údajů o množství sklizeného sena pro opočenské panství máme opět poskrovnu. V urbáři z roku 1598 se dozvídáme, že nejvíce sena se sklídilo ve vranovském dvoře – sena 200 a otavy 100 vozů, v opočenském a pulickém dvoře se

²⁹³ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 49 – 50; pro běstvinský dvůr údaje chybí.

²⁹⁴ NA Praha, SM O 23/14, folio 42.

²⁹⁵ SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa panství Opočno v roce 1636, folio 6v – 9v.

²⁹⁶ Doložené jsou v inventářích dvorů jak na opočenském, tak na smičickém panství. NA Praha, SM O 23/14, folio 20 – 27 a 43 – 43v.

²⁹⁷ PETRÁŇ J.: Zemědělská výroba v Čechách, str. 119.

sklidilo přes 40 vozů sena a přes 20 vozů otavy.²⁹⁸ V taxe z roku 1636 se pak dozvídáme, že se v pulickém a dlouzském dvoře sklidilo 35 vozů sena a 15 otavy, ve vranovském 50 vozů sena a 25 otavy, v tošovském a jeníkovském 20 vozů sena a 12 vozů otavy, v ledeckém 20 vozů sena a 10 otavy, v libníkovském 22 vozů sena a 8 vozů otavy. Vzhledem k tomu, že neexistují doklady o spotřebě sena v zimním období, nelze ani konstatovat, nakolik byla sklizeň luk dostatečná.

Je tedy zřejmé, že v této době byla zvláště důležitá pastva. Pastevci se snažili prodloužit období pastvy na co nejdelší dobu. Dobytek na pastvu vyháněli již v době brzkého jara a pastvu se snažili udržet až do doby než napadl sníh. K pastvě dobytka nesloužily pouze pastviny, ale také úhor nebo lesy.²⁹⁹

Dalším hospodářským zvířetem, které mělo v zemědělství velký význam, byl kůň využívaný v zemědělství k tahu. Od 16. století se zvyšovaly nároky na chov koní. Nejčastěji se doporučovalo připouštět klisny od ledna do května s hřebci ve stáří od tří do šestnácti let. Velmi se dbalo na to, aby klisny nezabřezly ve stejnou dobu. Vzhledem k tomu, že se březí klisny šetřily při práci, hrozily by komplikace při práci s potahy. Velká péče se věnovala odstaveným hřibatům. K jejich krmení sloužil oves s řezaninou a kvalitním senem, v létě se pásala v ohradách³⁰⁰. K záprahu se využívaly koně od věku čtyř až pěti let. Kůň jako nepostradatelný pomocník člověka se těšil všestranné péči, dbalo se na čistotu pastvy, píče i nápoje. Množství veterinárních předpisů dokládá zvýšenou pozornost zdravotnímu stavu koní.³⁰¹ Zároveň byl chov koní velmi rizikový, neboť v případě válečného konfliktu stál kůň v popředí zájmu vojska a při jeho vpádu se koně stávali první kořistí. Z opočenského urbáře z roku 1598 se dozvídáme, že se tehdy koně chovali u dvora pulického³⁰² a vranovského³⁰³. Další údaje o počtu koní na opočenském panství obsahuje až popis panství z roku 1635³⁰⁴ a především taxa panství z roku 1636³⁰⁵. Podle taxy se nejvíce koní chovalo při dvoře v Pulici³⁰⁶ a Vranově³⁰⁷.

Také pro chov vepřového dobytka byly v rámci velkostatku vhodné podmínky. Od dnešních poměrů se lišily především v tom, že základním zdrojem výživy (mimo krmných kusů) byla pastva – a

²⁹⁸ SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 12v – 13, 32v – 33, 49 – 50.

²⁹⁹ PETRÁŇ J.: Zemědělská výroba v Čechách, str. 119 – 123; ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 200 – 206.

³⁰⁰ Ohrady k pasení klisen jsou doloženy u dvorů pulického (3), vranovského (4), tošovského, jeníkovského (4), ledeckého (4) a libníkovského (2); SOA Zámrsk, VS Opočno, Taxa panství Opočno 1636, folio 6v – 9v.

³⁰¹ PETRÁŇ J.: Zemědělská výroba v Čechách, str. 134 – 135; ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 209 – 213.

³⁰² SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 32v – 33 uvádí jednoho koně stádníka, 12 klisen a 6 hřibat.

³⁰³ SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 49 – 50 uvádí dva koně stádníky, 40 klisen a 20 hřibat.

³⁰⁴ NA Praha, SM O 23/14 folio 42. Podle tohoto pramenu bylo na opočenském panství 44 koní: dva koně stádní, čtyři koně tažní, jeden „*valach posílala*“, 15 klisen tažných, 15 hřebců „*k druhému lítu*“, čtyři „*třítly*“ a tři roční.

³⁰⁵ SOA Zámrsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 6v – 9v.

³⁰⁶ SOA Zámrsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 7. Při dvoře bylo 32 (11) klisen, 6 valachů, 1 stádní kůň, a 13 (8) hřebců a hřebců. Číslo v závorce uvádí aktuální stav v roce 1636.

³⁰⁷ Tamtéž, folio 7v. Při dvoře bylo 26 klisen, 1 kůň a 4 hřebce. U dvora tošovského taxa uvádí 12 koní, u jeníkovského 13 a ledeckého 15 (vždy včetně koně stádního), u dvora libníkovského osm klisen.

to především na pastvinách a strništích. K pastvě prasat se také využívaly lesy, především dubové a bukové, které poskytovaly vydatnou pastvu zejména na podzim, v době dostatku žaludů a bukvic.

Výhodou chovu vepřů byla možnost velkého brakování na podzim, kdy byly vepři prokrměny z podzimní pastvy. Stádo se postupně pobilo a přes zimu se chov snížil na plemenné prasnice a kance. Umožňovala to především krátká březost (průměrně 120 dní) a vysoká plodnost, svině se prasily i dvakrát do roka a vrhaly 6 – 12 selat.³⁰⁸ Chov prasat je na opočenském panství k roku 1598 doložen u tří ze čtyř panských dvorů: opočenského, pulického a vranovského.³⁰⁹ V popisu panství z roku 1635 je uveden celkem 91 kus „svinského“³¹⁰, počet prasat u jednotlivých dvorů uvádí taxa z roku 1636,³¹¹ podle které se nejvíce prasat chovalo při dvoře vranovském – 50, pulickém – 40 a opočenském – 30. U ostatních dvorů se počet prasat pohybuje od 6 do 24. U některých dvorů není chov prasat uveden vůbec.

Prasata se také chovala při některých hospodářských provozech jako například ve mlýnech nebo ve vinopalně. Jednalo se o prasata určená na výkrm, k čemuž se zužitkovával hospodářský odpad. Výkrm prasat byl většinou zakotven v nájemní smlouvě, především při pronájmu panských mlýnů.

4.2.5. Ovčín

Důležitou složkou zemědělské výroby šlechtického velkostatku se v 16. století stal chov ovcí. Zatímco u hovězího dobytka se plemenné otázky nevěnovalo mnoho pozornosti, u ovcí se jednalo o jednu z nejvýznamnějších otázek. V dobových zootechnických dílech se klade velký důraz na vlastnosti plemen, velikost zvířat, užitkovost, množství a jakost vlny. K chovu jsou doporučovány zejména černé a bílé ovce nebo ovce „rudé, přednorouné“. Jiné ovce měli ze stáda vyřazeny, aby se nekazil chov. Za nejkvalitnější chovné ovce byly považovány ty, které byly chovány v nížinách ve středu země, mimo jiné i na Hradecku v okolí Třebechovic.³¹²

Chov ovcí byl pro hospodaření velkostatku velmi výhodný. Ovce byly vlastně celoročně na pastvě, s výjimkou nejchladnějších měsíců v roce. Po skončení mrazů a odtání sněhu se ovce vyháněli na suché louky, pastviny a úhory. Od konce dubna se již obvykle páslo jen na pastvinách a úhorech a po žních také na strništích. V jarních a podzimních měsících byla doporučována pastva spíše na horách, na slunci a čistém vzduchu. Předpokladem rozšíření chovu ovcí je jednak nenáročnost na kvalitu pastvy, jednak poměrně vysoká plodnost a rychlý růst mláďat. Proto se mohla většina stáda

³⁰⁸ PETRÁŇ J.: Zemědělská výroba v Čechách, str. 130 – 131; ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 229 – 231.

³⁰⁹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 13, 32v – 33, 49 - 50. U dvora opočenského a vranovského je uvedeno 60 prasat, u dvora pulického 20.

³¹⁰ NA Praha, SM O 23/14, folio 42.

³¹¹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa panství Opočno 1636, folio 6v – 9v.

³¹² PETRÁŇ J.: Zemědělská výroba v Čechách, str. 124 – 125.

před zimním ustájením vyřadit jako jatečné kusy. Jejich úbytek nahradil přírůstek jehňat, která se narodila v zimě a až do odstavení (obvykle na počátku května) nepotřebovala krmit. Další výhodou byla úspora pracovních sil. K chovu velkého stáda byl zapotřebí jediný odborník – ovčácký mistr, který dostal pomocníka teprve na stádo o více jak 300 kusech.

Značná rentabilita chovu bývala na druhé straně značně snižována vysokým úhynem. Proto hlavním úkolem ovčáckého mistra bylo náležité ošetřování a léčení ovcí. Ovčák se zejména musel vyhnout bahnitým pastvám, pro posílení zdravotního stavu ovcí přidával pravidelně sůl a různé koření na liz.³¹³

Ovčáci se těšili mezi čeledí do určité míry privilegovanému postavení. Většinou měli značné zkušenosti, na které mělo vliv, že se ovčácké povolání dědilo z otce na syna. Podle usnesení zemského sněmu z roku 1549 dostával ovčácký mistr tzv. „*sedmý díl na kmenu*“ – na každých šest panských ovcí se mu ve stádu chovala jedna ovce jeho a patřila mu sedmina užitku – mléka a vlny. Současně nesl ovčák sedminu ztrát, byl tedy podílníkem na zisku a ztrátách. Někdy dostával i naturální obilní dávky.³¹⁴

Přestože opočenské panství mělo pro chov ovcí výhodné podmínky, mezi které patřil i dostatek pastvišť, nevznikl zde chov ovcí soustředěný na jednom místě, jako na jiných panstvích té doby, nýbrž u jednotlivých dvorů. Upozorňuje na to i Taxa opočenského panství z roku 1636.³¹⁵ Chov ovcí je zde doložen již v urbáři z roku 1598.³¹⁶ V té době se u vranovského dvora chovalo stádo 300 ovcí. Další prameny, ze kterých se dozvídáme o počtu ovcí na opočenském panství, jsou popis z roku 1635 a taxa z roku 1636. Jejich údaje se však značně rozcházejí. Zatímco Popis z roku 1635 uvádí pouze 2 kopy 8 ovcí³¹⁷, taxa z roku 1636 uvádí dohromady 19 ½ kopy ovcí u osmi z deseti dvorů.³¹⁸ Jak byl organizován dozor nad chovem ovcí, nelze z dostupných pramenů rekonstruovat. V knize počtů za rok 1617 jsou doloženi tři ovčáci: dva ve dvoře opočenském (starší a mladší) a jeden ve dvoře vranovském.³¹⁹ V knize počtů za rok 1622 je zmiňován starší ovčák Tomáš³²⁰, který je jmenován i

³¹³ PETRÁŇ J.: Zemědělská výroba v Čechách, str. 126 – 128; ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 213 – 216.

³¹⁴ PETRÁŇ J.: Zemědělská výroba v Čechách, str. 129; ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce str. 216 – 217.

³¹⁵ SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa opočenského panství 1636, folio. „*Tu by se měl ovčín psáti, ale poněvadž ustanoveného ovčínu, jako jinde bejvá, není, nýbrž tak rozložitě při dvořích se skot ovčí choval a užitek vynášel.*“

³¹⁶ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 49 – 50.

³¹⁷ NA Praha, SM O 23/14, folio 42.

³¹⁸ SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa panství Opočno, folio 6v – 9v udává u dvora opočenského 2 kopy ovcí, pulického 3 kopy, vranovského 4 kopy, tošovského 1 kopy, jeníkovského 2 kopy, ledeckého 3 kopy, libníkovského 3 kopy a hamerského 1 ½ kopy. Celkem „*na hotově 77 ovcí, beranů šest, mladých jehnic, beranů a skupat 44 činí 127.*“

³¹⁹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 110 v.

³²⁰ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 129.

v knize počtů za rok 1623/24 společně s mladším ovčákem Kozákem.³²¹ K roku 1623/24 máme také jediný údaj o výši služného: starší ovčák pobíral 1 kopy 15 grošů čtvrtletně, mladší ovčák 45 grošů.³²²

Stříž ovcí se konala obvykle dvakrát do roka: na jaře a na podzim, vlna se zapisovala do register podle váhy a počtu stříhaných ovcí. Pro prodej bylo důležité množství a kvalita nastříhané vlny. V 17. století se počítal jeden kámen (asi 10 ¼ kilogramu) vlny z 30 starých nebo z 60 mladých ovcí.³²³ O výnosu stříže vlny na opočenském panství máme pouze velmi málo informací. V knize počtů 1622 je zapsáno vyplacení 1 kopy ovčáku vranovskému a 30 grošů ovčáku podopočenskému.³²⁴ V knize počtů za rok 1623/24 je uvedeno vyplacení 40 grošů „od stříže ovcí“ bez uvedení dalších podrobností.³²⁵ Vlnu patrně pro opočenský velkostatek zpracovával soukenický cech v Dobrušce. V knize počtů 1617 jsou zaznamenány dva výdaje „za zkrumplování vlny“.³²⁶ V ostatních dochovaných knihách počtů takový údaj chybí.

4.3. Nezemědělská výroba

4.3.1. Lesnictví a myslivost

Lesnímu hospodářství v dnešním slova smyslu byla v průběhu 16. – 17. století věnována velmi malá pozornost. Hospodářsky měly lesy větší význam pouze tam, kde se v nich těžilo dřevo pro potřebu dolů. Většinou byly lesy využívány především k myslivosti, tedy především jako útulek lovné zvěře, v okrajových partiích k pastvě dobytka. Zároveň sloužily jako zdroj dřeva pro potřeby rezidence majitele panství a pro vrchnostenské podniky, zejména pro pivovary, dále cihelny, železárny a další zařízení.³²⁷ V oblastech s velkou spotřebou dřeva se již v 16. století těžba soustředila plošně na paseky. Ve stanovených vzdálenostech byly na pasekách ponechávány tzv. výstavky – semenáče, které měly vést k přirozené obnově lesů. Aby nebyly poškozeny při pastvě dobytka, bývaly chráněny příkopy nebo oplocením.³²⁸ O umělém zalesňování nejsou v dochovaných pramenech zmínky a je tedy pravděpodobné, že k němu na opočenském panství nedocházelo.

Součástí opočenského panství byly rozsáhlé lesy, které z horských partií Orlických hor sestupovaly až do nížinné části v okolí Třebechovic pod Orebem. Přehled o rozloze lesů na opočenském panství podává urbář z roku 1598.³²⁹ Rozlohu lesů měří na „tenata zaječtí“ a „leče“³³⁰ a

³²¹ SOA Zámrsrk, VS Opočno, Kniha počtů 1623/24, folio 91v.

³²² Tamtéž.

³²³ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 225 – 226.

³²⁴ SOA Zámrsrk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 111.

³²⁵ SOA Zámrsrk, VS Opočno, Kniha počtů 1623/24, folio 91v.

³²⁶ SOA Zámrsrk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 26. Jednalo se o zpracování 13 kamenů vlny v prvním a 40 kamenů v druhém případě. Za zpracování jednoho kamene vlny bylo placeno 7 ½ groše.

³²⁷ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 262 – 263.

³²⁸ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 263; PETRÁŇ J.: Dějiny hmotné kultury II/1, str. 388 – 389.

³²⁹ SOA Zámrsrk, VS Opočno, Urbář 1598

³³⁰ Leč byla lesní míra převzatá z myslivecké praxe. Označovala plochu, která se při honu honila najednou. Aby se zabránilo útěku zvěře, byla celá leč před honem ohraničena („obtažena“) tenety (nebo tenaty), což byly

zaznamenává i místní názvy některých lesů³³¹. Další popis lesů na Opočensku obsahuje Taxa panství opočenského z roku 1636.³³² Z ní se dozvídáme, že na opočenském panství bylo v lesích „rozličné dříví jedlové, smrkové, borové, dubové k stavění a rozličným potřebám, též lesu bílého vzrostlého na smejčení 237 lečí, pokládají za každou leč v mírnosti po 130 kopách činí za ně 30.810 kop míšeňských.“

Jaký byl výnos z těžby dřeva na opočenském panství, lze odhadovat pouze přibližně. Údaje o příjmech z těžby dřeva máme dochovány ve všech třech knihách počtů: v roce 1617³³³ byl příjem ke sv. Jiří 187 kop 37 grošů, ke sv. Havlu 252 kop 53 ½ groše; v roce 1622 128 kop 41 ½ groše a 147 kop 48 grošů³³⁴ a v roce 1623/24 265 kop 32 ½ groše a 286 kop ½ groše.³³⁵ K těžbě a zpracování dřeva se používaly především sekery, doložené v inventářích dvorů.³³⁶ Od 2/2 16. století se ve vybavení velkostatku objevují pily. Jejich zavádění bylo motivováno zvýšením produktivity práce dřevorubců³³⁷ a objevují se i v inventáři trčkovských dvorů.³³⁸ Zvýšenou těžbu dřeva na opočenském panství dokládají již oba urbáře z let 1582 a 1598, ve kterých jsou často uvedeny platy z „klučenin“, tedy polností, které byly získány klučením – vymýcením – lesního porostu.³³⁹ Cenným a doposud nezpracovaným pramenem k rozprodeji pasek je zlomek pasekářských register z roku 1625.³⁴⁰

K přepravě dřeva se používalo plavení po potocích, doložené již k roku 1597, a to zejména v jarních měsících, kdy po tání měly potoky dostatek vody.³⁴¹ K přepravě vytěženého dřeva patrně sloužily i vozy, v inventáři holohlavského dvora na smiřickém panství jsou totiž uvedeny tři „vozy

konopné sítě. V urbáři jsou označována jako „tenata zaječť“. Jako plošná jednotka byla leč poměrně proměnlivá, závisela na tvaru lesní trati a počtu tenat (zde je uváděn počet 24). Tenata bývala až 70 metrů dlouhá. Odhaduje se, že podle dnešní míry mohla mít leč 9 – 18 hektarů. Viz HORÁK K.: Lesní hospodářství, Orlické hory a Podorlicko 2/1969, str. 40

³³¹ Lesy se na opočenském panství nacházely hlavně v okolí následujících lokalit: Nepasice (les Volík, při nejmenším za čtyři leče); Krňovice (les Synovský a Kapounský, přinejmenším 6 lečí); Třebechovice (les Mitrov, 7 lečí); Klášter (více jak 38 lečí); Přepychy (přinejmenším 4 leče); Bolehošť (21 lečí); Ostašovice (20 lečí); Houdkovice (1 leč); Trnov (3 leče); Semechnice (les Chlum, přes 20 lečí); v okolí vsí Dobré, Hlinné Osečnice, Mnichovy, Lomy a Deštné (nejméně 20 lečí); v okolí Kounova, Rozkoše, Nedvězího, Dobřan, Plasnic, Šedivin a Rovného (přinejmenším 6 lečí); Hrádek (les Krahujec, přinejmenším 9 lečí); Olešnice (40 lečí); Sněžné (3 leče); Myškov (les Ochoz, přinejmenším 3 leče); Mělčany (les Chlum a Žabno, přes 35 lečí); Běstviny (les Halín a Stareš, 11 lečí); Val (les Rasošky, 24 tenata). Viz SOA Zámorsk, VS Opočno, urbář 1598.

³³² SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského roku 1636, folio 12.

³³³ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 9v – 10.

³³⁴ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 18 – 18v.

³³⁵ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1623/24, folio 8v – 9.

³³⁶ Jsou doloženy jak ve dvorech panství opočenského, tak i na panství smiřickém. Z těchto inventářů je také zřejmé, že seker bylo více typů, používaných k různým účelům: „sekeru kladní“, „sekeru široká“; viz NA Praha, SM O 23/14, folio 20v, 22, 23, 26, 43.

³³⁷ PETRÁŇ J.: Dějiny hmotné kultury II/1, str. 388 – 389.

³³⁸ NA Praha, SM O 23/14, folio 20v, 22, 22v, 23v, 27, 43v.

³³⁹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1582 a Urbář 1598.

³⁴⁰ Tamtéž, Kniha o pronájmech horských pasek poddaným 1625 - 1638

³⁴¹ Při prodeji statku Skalka Kryštofem Jaroslavem Trčkou z Lípy Vilému Ostrovskému ze Skalky roku 1597 byla uvedena podmínka „...jakož od mnohonácte let od Skalky z té řeky struhami voda se na Opočen žene, i také dříví se plavívá, toho aby držitelé dotčených gruntův, dědicův jejich, nižádným vymyšleným způsobem v ničemž nikdy dědicům a držitelům panství opočenského hájeno, zbráněno a v tom překáženo nebylo ...“; HORÁK K.: Lesní hospodářství, Orlické hory a Podorlicko 2/1969, str. 42.

lesní“.³⁴² Vozy však mohly být používány pouze v nížinných a středních polohách opočenského panství. Část dřeva se zpracovávala na pilách, které jsou doloženy již v urbáři z roku 1582.³⁴³ Další zmínky o pile jsou v knihách počtů. Je v nich zmiňována pila „*pod Žákovcem*“, kde současně stál mlýn. Na pilách se kmeny řezaly na prkna pomocí jednoduchého zařízení zpravidla s jedním, nejvýše dvěma pilovými listy, vertikálně napnutými v rámu, který se pohyboval mezi dvěma sloupky. Protože k pohonu pily sloužil klikový převod napojený na vodní kolo, byly pily zpravidla součástí areálů mlýnů a to ještě v druhé polovině 19. století.³⁴⁴ Za nařezání jedné kopy prken získal provozovatel pily 5 grošů.³⁴⁵

Dalším způsobem zpracování dřeva, bylo pálení dřevěného uhlí v milřích. Trčkové zaměstnávaly v Deštném panského uhlíře Faltu, který dostával 2 ½ denáru za koš vypáleného uhlí. V roce 1617 vypálil více jak 2.000 košů dřevěného uhlí, v roce 1622 1.175 košů a v roce 1623 1.760 košů. Roku 1622 bylo za dodání 130 sáhů milřového dřeva z panských lesů zapláceno 5 kop 25 grošů.³⁴⁶ Dřevěné uhlí bylo určeno především pro kovářny a pro zámeckou kuchyni, do které bylo dodáváno i metrové dřevo.³⁴⁷ Dřevo se také páliło pro potřeby sklárny v Deštném.³⁴⁸ Ze dřeva byly vyráběny také šindele, jejich výroba však v tomto období kolísala, patrně v souvislosti s válečnými událostmi.³⁴⁹

Pokud to bylo pro správu velkostatku výhodné, nakupovala dříví na okolních panstvích, nejčastěji „*na císařském*“, tedy na pardubickém panství, které v té době bylo komorním statkem a s opočenským panstvím sousedilo. V roce 1622 bylo z pardubického velkostatku koupeno dubové dřevo, které bylo po očištění plaveno do Konic.³⁵⁰ Téhož roku byly vyplaceny čtyři kopy za „*dříví na císařství koupené k potřebě pivovaru*“ a 7 kop 30 grošů za čtyři velké duby „*k potřebě Jeho Milosti Páně*“ vybraných v lesích pana Talacky.³⁵¹

Jestliže tedy lesnictví nestálo ve sledovaném období v centru pozornosti správy velkostatku, zcela jinak tomu bylo s jiným odvětvím souvisejícím s lesem – myslivostí. Lov se stal v období renesance součástí reprezentace šlechty a z honů se stala významná společenská událost. Právo myslivosti bylo již ve středověku nedílnou součástí práv majitele pozemku. V 16. století byly

³⁴² NA Praha, SM O 23/14, folio 20v.

³⁴³ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1582; na folio 154 je zmiňována pila vystavěná na Jeřábniči ve vsi Mnichovy, na folio 554 je zmiňován plat „*Martina rychtářů z kola vodního u pily*“ v Sedloňově a na folio 601 je zmiňována pila ve vsi Spáleníště. Platilo se z nich 5 grošů úroku.

³⁴⁴ Na smičkém panství jsou k roku 1635 doloženy pily při mlýnech ve Smičicích, Plesu, Jeřicích a Žďáru. Viz NA Praha, SM O 23/14, folio 31v, 32v, 33v a 34v. V popisu opočenského panství z téhož roku není uvedena žádná pila.

³⁴⁵ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617 (folio 117v), 1622 (folio 139) a 1623/24 (folio 97).

³⁴⁶ SOA Zámorsk, VS Opočno, Knihy počtů 1617 (folio 23), 1622 (folio 47) a 1623/24 (folio 7v)

³⁴⁷ SOA Zámorsk, VS Opočno, Knihy počtů 1622 (folio 74v) a 1623/24 (folio 74v)

³⁴⁸ Viz oddíl sklářství

³⁴⁹ HORÁK K.: Lesní hospodářství, Orlické hory a Podorlicko, str. 25

³⁵⁰ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 74, hajní z Bělče dostali 1 kopy 24 grošů pařezného. Samotná plavba dřeva do Konic přišla na 5 kop.

³⁵¹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 79.

prostřednictvím sněmovních usnesení zakázány některé formy lovu používané především pytláky. Jednalo se o kladení tenat, lapání do ok a do jam. Poddaní směli lovit pouze ptactvo (tzv. čížba), za předpokladu, že měli souhlas vrchnosti. Pro aristokraty byl lov nejen potěšením, ale i tělesným cvičením a v případě lovu kance či medvěda i zkouškou srdnatosti. Býval provozován v přítomnosti pánových přátel a návštěv. Organizaci lovu byla věnována velká pozornost, postupovalo se podle předem stanovených pravidel, velké nároky byly kladeny na součinnost služebního personálu. Profesionální panský personál měl k dispozici odbornou literaturu, která dávala přesné návody k organizaci lovu, stavbě ohrad, vymezení stanovišť pro lovce a urozené diváky i pro předávání pokynů nadháněčům z řad poddaných. Velmi oblíbený byl kolektivní lov na jelena nebo srnce – štvanice. Připravoval ho lovčí, který musel najít stanoviště jelena, najít stádo a vysledovat cesty po kterých se pohybuje. Podél nich pak postavil ohrady – „varty“ – z dlouhých pruhů plátna nebo sítí, které měly zvěři zabránit v úniku. Vlastní štvanice byla zahajována zvukem loveckého rohu a následujícím vypuštěním smečky loveckých psů, která měla oddělit vytipovaný kus od zbytku stáda. Teprve pak nastoupili lovci s oštěpy a tesáky (od 16. století i s palnými zbraněmi) aby zvíře skolili. Štvanice byla velmi nákladná záležitost, neboť vyžadovala nejen rozsáhlé materiální zabezpečení, ale i dostatek personálu. Vedle nákladných štvanic existovala celá řada způsobů lovů v menším společenství a velmi oblíbené bylo ještě v 17. století sokolnicení. O tom, že lov byl i součástí šlechtické reprezentace svědčí množství loveckých trofejí v aristokratických rezidencích.³⁵²

Pro zvěř byly budovány obory. První zmínka o opočenské oboře je v urbáři z roku 1598.³⁵³ Nalézala se v údolí pod zámekem podél toku Zlatého potoka. Nebyla to však ještě obora v dnešním slova smyslu, jednalo se spíše o součást hospodářského zázemí opočenské rezidence. V urbáři z roku 1598 je popsána jako „*obora veliká, tesy ohrazená a šindelem pobitá, v kteréž nemálo lesu dubového a luk jest. A té obory jest přinejmenším ohrazené za dva lány rolí. V kteréž se zvěří, volův i jiného koňského přes léto i přes zimu nemálo přechovati může. A ta obora za nemalou zvoli se pokládá býti.*“

Z urbáře se dále dozvídáme, že oborou procházela silnice, na které se vybíralo mýto. Na obou koncích byly ploty s chalupou pro vrátné.³⁵⁴

Další popis opočenské obory máme z roku 1636.³⁵⁵ Dozvídáme se z něho, že obora měřila „*ve své okrouhlosti na tři čtvrti a půl čtvrti míle dýlky a na šířku tři čtvrti míle*“ a že „*v sobě zavírá 48 lánů a 172 provazců*“. V oboře byly ohrady „*pro zvěř vysokou jeleny a daněly*“ a ve zvláštní ohradě „*i jiného dobytka koňského i hovězího na sta kusů přepásati se může*“. Dalším dokladem o spíše hospodářském charakteru opočenské obory v době Trčků z Lípy svědčí i zmínka o počtu vozů sena,

³⁵² PETRÁŇ J.: Dějiny hmotné kultury II/2, str. 749 - 750 .

³⁵³ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 11.

³⁵⁴ Tamtéž, folio 11v, „*skrže touž oboru jest silnice a každé strany v plotích jest chalupa, v kterýchž vrátní se chovají. A který forman jede anebo kdokoliv voly žene, platí s koně a volu po 1 denáru a schází se toho do roka při nejmenším přes 8 kop grošů.*“

³⁵⁵ SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 2 – 2v.

které se sklídilo v zámecké oboře.³⁵⁶ V neklidné době třicetileté války pak obora sloužila i k ukrytí dobytka před vojskem, což ovšem snižovalo její výnos.³⁵⁷

O počtu vysoké zvěře chované v oboře máme zmínku v popisu panství opočenského z roku 1635. Tehdy se v oboře nalézalo „*danělv kusův 140, velké zvěří 90*“.³⁵⁸

O další oboře je zmínka v Urbáři z roku 1598. U obce Mokré je zápis datovaný do roku 1633, podle kterého roku 1630 „*od této vsi bylo mnoho luk a polí do nové obory pojato včetně obecního pastviště*“.

Součástí obory byla myslivna – „*jakrhaus*“ – u dvora pod zámekem. Byla to kamenná budova a obsahovala pět komor pro jestřáby v podkroví, světnici pro myslivce a dva „*dosti obdělňý i širokým roubením obehnané pro chrty a ohaře placý. V jednom dvě, v druhém tři komory pro zavření chrty*“.³⁵⁹ Další kotce pro chrty byly na zámku pod mostem, jak to dosvědčuje zápis z Knihy počtů z roku 1617.³⁶⁰

Za městem se nacházela ptáčnice – „*sokolhaus*“. Opět to byla kamenná budova se světničkou a komorou pro ptáčníka. V ptáčnici se chovali hlavně koroptve a bažanti. Pro ně byly zřízeny komory „*sítí struněnou a vazbovou dole i nahoře dobře opatřenou, aby se ptáci nepotloukli*“.³⁶¹ Kromě ptáčnice je zmiňováno pět bažantnic „*kdež se bažantům zasejpati dává*“.³⁶²

O personálu, který pečoval o lesy, máme několik zmínek v různých pramenech. V urbáři z roku 1581 je zmíněn Jan polesnej z Opočna, syn Jíry zahradníka z Bolehoště.³⁶³ Podrobnější informace máme ze tří dochovaných knih počtů. V čele lesního personálu stál roku 1617 „*jagrmeistr*“ Jan Hylebrand Licek z Ryzmberka. Dále je v účtech uveden Jiřík Němec, myslivce, dále jakýsi Koktáček a Gerhard Pomora.³⁶⁴ Pan Licek pobíral čtvrtletně 12 kop 30 grošů služného, Jiřík Němec 1 kopy 30 grošů, Koktáček 50 grošů. Dále je zmíněno vyplacení 2 kop Pavlovi Rybáři, myslivci z Krňovic a to „*na ústní poručení Jeho Milosti Páně*.“ Svého myslivce měl i „*mladý pán*“, nejspíš syn Jana Rudolfa Adam Erdman.³⁶⁵ Kromě myslivce je ještě zmiňován další personál, který měl Adama

³⁵⁶ Tamtéž, „*V té oboře rolí a luk, na kterých loňského roku dle hodnověrné zprávy přes tisíc vozů sena a otavy polovice, i víc bylo*.“ V roce 1636 se sklídilo pouze 800 vozů po 45 groších míšeňských. K hospodářským účelům sloužila obora až do počátku 19. století, kdy byla proměněna v anglický park.

³⁵⁷ Tamtéž.

³⁵⁸ NA Praha, SM O 23/14, folio 47v.

³⁵⁹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa 1636, folio 6.

³⁶⁰ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 71v. Zedník Kocourek obdržel 35 grošů od „*zazdění [p] rampouchu pod mostem pro chrty*“.

³⁶¹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa 1636, folio 6.

³⁶² SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa 1636, folio 12v

³⁶³ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1581, folio 281.

³⁶⁴ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 65v.

³⁶⁵ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, na folio 36v je zmíněn „*mysliveček Jeho Milosti mladého pána*.“

Erdman k dispozici a to Petr „*holota mladého pána*“ a Mikuláš „*sokolář mladého pána*“.³⁶⁶ Z dalšího lesního personálu jsou uvedeni dva holomci (Uhříček a Žába), bažantník Jan Dvořák - syn bažantníka v Chropotíně – se služným 37 ½ groše a Anna Persyánka „*dřevo spravující*“ se služným 1 kopa 15 grošů. Roku 1622 jsou v účtech uvedeni kromě pana Licka Matěj Polesný se služným 1 kopa 30 grošů, myslivci Jíra Němec, Jan Koktáček, Pavel z Krňovic a starý Pomora, holomci Uhříček a Pavlíček a bažantník Matěj z Ledec se služným 37 ½ groše.³⁶⁷ Roku 1623 jsou navíc uvedeni myslivci Vodáček, Pomr mladší, Žába a Janek polesný.³⁶⁸ Na některé práce byli najímáni myslivci z okolních panství.³⁶⁹

Myslivci dostávali kromě platu peníze za střelenou zvěř. Přehled úlovků je dochován pouze v knize počtů za rok 1617, v ostatních dvou knihách jsou uvedeny sumy bez bližší specifikace. Mezi zvěří, za kterou dostali myslivci zapláceno, figurují bažanti, koroptve, kachny, zajáci, jeřáb, veverky, žluvy, holuby, divoká kočka, tchoř, kolčava, lišky, bukač, srny, divoké prase, kvíčaly, tetřevi, kuny, hrdličky, volavky, sluky či skřivani. Mezi ptactvem jsou uvedeni také jestřábi, kánata a orli. Z textu není zřejmé, zda se nejednalo o odchyt mláďat, určených pro sokolnický výcvik.³⁷⁰ V účetních materiálech také nalezneme výdaje za různý materiál, například výdaj za tři kameny sádla na mazání bot lovců.³⁷¹

Vzhledem k tomu, že se myslivci často pohybovali v neschůdném terénu, vytvářely si systém značek a místních názvů, které jim měli usnadnit orientaci v terénu. Cenným dokladem o této praxi je zápis v deskách zemských. V osmdesátých letech si majitel sousedního solnického panství Martin z Vlkanova činil neoprávněné nároky na lesy v okolí Deštného a vykácel zde několik stromů. Během řešení nastalých sporů byl roku 1585 na opočenské panství vyslán úředník desek zemských, který podal obšírnou správu o „*spatření gruntů*“. Při pochůzce kromě zhlédnutí hraničních znamení, vyslechl svědky z opočenského panství, vesměs panské myslivce, které ohodnotil jako „*lidi staré, věkem sešlé*“. Ti (kromě toho, že potvrdili, že z této oblasti dodávali zvěř na Opočno a že sem doprovázeli na lov opočenského pána) vypověděli, že si v lesích dělali různé „*lize*“, kříže a jiná znamení, aby „*pro velikost hor trefiti mohli*“.³⁷²

³⁶⁶ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 72 – 73.

³⁶⁷ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 77 a následující

³⁶⁸ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1623/24, folio 50 a následující

³⁶⁹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617. Na folio 72v je zmiňován „*myslivec polní z Pardubic na outratu lapající husy*“, byl ubytován v krčmě v Jasenné a krčmářka obdržela 42 grošů.

³⁷⁰ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617 (folio 66v – 71), 1622 (78 – 78v) a 1623/24 (folio 50 a následující).

³⁷¹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1623/24, folio 50 a následující.

³⁷² NA Praha, DZV 67 K 28. V tomto zápise se také setkáváme s některými druhy zvěře, které se v 16. století na Opočensku vyskytovali, mimo jiné s rysem, medvědem či tetřevem. Viz též HORÁK K.: Z historie myslivosti, Orlické hory a Podorličí 1/68.

4.3.2. Rybníkářství

Jedním z nejvýnosnějších odvětví ekonomiky šlechtického velkostatku, se v 16. století stalo rybníkářství. Jeho rozvoj byl podmíněn zvýšením technické vyspělosti v druhé polovině 15. století, který pokračoval i v průběhu století šestnáctého. Jedná se především o budování ucelených rybníčních soustav propojených systémem umělých kanálů a stok. Nejznámějšími rybníčními soustavami jsou rožmberská v okolí Třeboně a perňštejská na Pardubicku.

Co se týče chovu ryb (především kaprů) jeho zdokonalení spočívalo především v třídění ryb do tří skupin podle věku, které byly chovány v oddělených nádržích. Do menších plodových (v pramenech zvaných trdelních) rybníků se nasazovalo několik párů ryb. Kapry na tření vybírali už při podzimním výlovu. Zimu přečkali v sádkách, odkud se kapři převáželi do trdelních rybníků v květnu. Potěr býval po roce přesazen do výtažných rybníků s dostatkem potravy, po roce opět sloven a dán do kaprových rybníků, kde za dva – tři roky (neboli v pramenech „na dvě tepla“ či „horka“) dorostl v lovné kusy. Tento systém chovu ryb je doložen i na opočenském panství.³⁷³ Ryby při tom musely být vždy přesazeny z menšího rybníku do většího, při převozu se muselo dbát velké opatrnosti. Ryby se nakládaly do voznic (lejt) naplněných čistou vodou, do rybníků sázeny pomocí košů. Přitom se dbalo, aby do rybníku byly sázeny ve větší vzdálenosti od hráze pomocí nevodů.³⁷⁴ Způsob chovu byl výborně popsán v knize Jana Dubravia „O rybnících“, která byla dlouhá léta učebnicí v oboru rybníkářství.

V horských oblastech opočenského panství jsou doloženy pstruhové rybníky „na živé vodě“, kterých však bylo mnohem méně než kaprových rybníků, protože vyžadovaly zvláštní péči. Násada byla chytána na potocích.³⁷⁵

Vylovené rybníky se letnily, to znamená, že vypuštěný rybník byl vysušen, dno zoráno a změněno v pole nebo se alespoň nechalo zarůst travou. Letnění se dělalo podle potřeby, zpravidla po čtyřech až pěti letech, kde byla horší půda každé tři roky. Účelem bylo oživení dna, aby po napuštění rybníka ryby měly dostatek potravy.³⁷⁶ Vedlejším produktem rybníků byl rákos - který byl využíván buď k pletení různých předmětů, nebo jako stelivo – a puškvorec, využívaný k léčení a v cukrářství.³⁷⁷

Opočenská rybníční soustava vznikla během první poloviny 16. století. Zvlněný terén v okolí Třebechovic a Opočna byl pro zakládání rybníků ideální. Potoky v povodí Dědiny a Zlatého potoka pramenící v Orlických horách, měly po většinu roku dostatek vody.³⁷⁸ Na opočenskou soustavu pak navazovala soustava rybníků na panství smiřickém. O tom svědčí ustanovení v závěti Viléma Trčky

³⁷³ Viz SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598.

³⁷⁴ PETRÁŇ J.: Dějiny hmotné kultury II/1 str. 387 – 388. ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 240 - 241.

³⁷⁵ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 243.

³⁷⁶ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 245.

³⁷⁷ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 246.

³⁷⁸ Přehled rybníků na opočenském viz SOA Zámorsk, VS Opočno, urbář 1598.

z Lípy, který přikazuje „*aby držitel statku opočenského nehájil vody hnáti na rybníky panství smiřického, aby toho mohl užívati [majitel smiřického panství] beze vší překážky držitele panství opočenského.*“³⁷⁹

Řadu informací o opočenském rybníkářství obsahuje taxa z roku 1636. V oboře pod zámek se nalézala rybárna a sádky.³⁸⁰ Další sádky, zmiňované k roku 1598 v Bolehošti, taxa neuvádí.³⁸¹ Celkem bylo v roce 1636 na opočenském panství 18 rybníků „*na kapry*“ ve kterých bylo celkem 711 kop násady. Jedna kopa kaprů byla počítána po 12 kopách, což celkem vyneslo podle taxy 8. 532 kop míšeňských. Dále se na opočenském panství nacházelo 23 vejtažních rybníků s 507 kopami násady (kopa počítaná po čtyřech kopách, celkem 2.028 kop míšeňských) a 16 rybníků potěrných. Pstruhových rybníků bylo podle taxy devět a do nich se nasazovalo 23 kop plodu.³⁸²

Ryby se nezískávaly pouze z rybníků, ale také z řek a potoků. Hlavním tokem na opočenském byla řeka Dědina, která se u Třebechovic pod Orebem vlévá do Orlice. V obou řekách byl dostatek různých druhů ryb (jmenovitě jsou uvedeny štiky, kapři, cejni, boleni, okouni a mníci). Orlici měli v nájmu rybáři z Třebechovic, jejichž povinností vůči vrchnosti bylo „*po opadu velkých vod, ryby k ruce vrchnosti lapati.*“ Jeden lov vynesl i více jak 50 kop.³⁸³ V Orlici se čas od času objevili i lososi, které měli rybáři dodat na zámek.³⁸⁴ Druhá z řek – Dědina – pronajímaná nebyla, starali se o ni dva rybáři, kteří dodávali ryby na Opočno.³⁸⁵

O výnosech rybníků máme informace pouze ve dvou z dochovaných účetních knih: roku 1622 bylo přijato celkem 734 kop 24 groše,³⁸⁶ roku 1624 činil v prvním pololetí příjem 1.113 kop 12 grošů, na konci roku dalších 239 kop.³⁸⁷ V obou případech je do příjmu zahrnut výnos z podzimního výlovu předešlého roku. O tom kdo ryby z opočenského panství odebíral, máme ještě méně informací. V účtech za rok 1617 je zmínka o „*Jakubovi fišmistru, vyslaném s rybami do Litomyšle*“³⁸⁸, v účtech za rok 1623/24 pak se jako odběratelé ryb objevují hradečtí měšťané.³⁸⁹

³⁷⁹ NA Praha, DZV 16 N 13; informace o rybníční soustavě smiřického panství viz SOA Zámrsk, VS Smiřice, urbář 1588.

³⁸⁰ SOA Zámrsk, VS Opočno, Taxa opočenského panství 1636, folio 2v.

³⁸¹ SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 192 – 193.

³⁸² SOA Zámrsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 11.

³⁸³ SOA Zámrsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 11v. Plat z řeky je uveden již k roku 1581. Viz SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1581. Roku 1598 jeho výše činila 57 grošů ročně. Viz SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 124v.

³⁸⁴ SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1581, folio 336. „*Mlynář a jiní rybáři z té vsi [Nepasice] kdyby polapili lososa, nemají ho žádnému prodávati, nežli Jeho Milosti Pánu na zámek doněsti a ráčili jim pán co za něj dáti, to při vůli Jeho Milosti Pána zůstaň.*“

³⁸⁵ SOA Zámrsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 11v.

³⁸⁶ SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 24v.

³⁸⁷ SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1623/24, folio 10v.

³⁸⁸ SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 39.

³⁸⁹ SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1623/24, folio 10v. Podrobnější údaje o rozprodeji ryb máme až z půlročního účtu 1635, kdy již Opočno vlastnila císařská komora. Viz SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů půlroční 1635, folio 14 - 15.

Rybníky měl na starosti fišmistr s pomocným personálem. Musel dbát na jejich řádný stav, do rybníků určených k slovení musel nechat včas nahnat dostatek vody a současně musel vědět, jak dlouho se který rybník vypouští, aby byl rybník sloven ještě před příchodem mrazů. Fišmistr také musel zabezpečit rybníky proti velké vodě. Na panstvích s rozsáhlými rybníčními soustavami sestavoval plán, podle kterého se rybníky lovily a letnily. Musel se také starat o náčiní k rybolovu a to buď sám, nebo s pomocným personálem.³⁹⁰

Z opočenských účtů za rok 1617 známe jmenovitě staršího fišmistra Václava Zajíčka, mladšího fišmistra Jakuba a rybáře Jana. Václav Zajíček v polovině roku zemřel a na jeho místo nastoupil mladší fišmistr Jakub. Jméno nového mladšího fišmistra není v účtech uvedeno. Služné v téže roce činilo pro staršího fišmistra 1 kopu 41 groš, pro mladšího fišmistra 58 grošů (zvýšeno v průběhu roku na jednu kopy) a pro rybáře 1 kopy 37 grošů čtvrtletně.³⁹¹ Z dalšího personálu je ještě zmíněn Jakub rybníkář, který s najatými dělníky zajišťoval opravy rybníků, trebechovický rybář Matěj Picek a rybář Štěpán. Roku 1623/24 jsou mezi rybníkáři jmenovitě uvedeni Jan Stoklasa, Smotlocha a Jan Náchodský.³⁹² Složitější opravy pomáhali zajišťovat mlynáři.

4.3.3. Pivovarnictví

Počátek rozvoje pivovarnictví v rámci šlechtického velkostatku spadá do 16. století. Vrchnostenský pivovar se během 16. století stal součástí administrativních sídel většiny velkostatků. Pivovary umožňovaly zpracovat obilí, které se nepodařilo zpeněžit nejbližším okolí a výsledný produkt pak zpeněžit v rámci velkostatku. Odpad z výroby piva se pak vracel do hospodářství dvorů a sloužil ke krmení dobytka. Je tedy zřejmé, že pivovar těsně souvisel s hospodářstvím celého velkostatku.³⁹³

Šlechtické pivovarnictví nepřineslo – co se týče technologie vaření piva – nic podstatného. Za to v organizaci práce bylo mnohem dokonalejší, než pivovarnictví městské, které bylo rozděleno mezi několik cechů, žárlivě střežících své partikulární zájmy. Vrchnostenská výroba byla v podstatě soustředěna do jedné rozlehlé budovy. Jejím hlavním prostorem byla jednopatrová sladovna se sýpkou („sladovou půdou“) v poschodí, odkud se otvorem v podlaze sesypávalo obilí do humna v přízemí. Tady se máčelo v kádích a pak rozprostřelo na podlahu a zahřívalo průduchem z ohniště v sousedním hvozdu. Vyklíčené obilí se pak za stálého převracení sušilo a pražilo v hvozdu, až vznikl slad – polenta – který se vozil do sladového mlýna k semletí. Mletí sladu byla jediná část výroby, která se

³⁹⁰ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 244 - 246

³⁹¹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 118.

³⁹² SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1623/24, folio 98v – 99.

³⁹³ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 248.

odehrála mimo areál pivovaru. Semletý slad se odvezl do samotného pivovaru, obvykle nevelké haly v budově sladovny. Její součástí byly i sklepy k uskladnění piva.³⁹⁴

Soudí se, že opočenský pivovar vznikl během přestavby původního hradu na renesanční zámek v průběhu šedesátých let 16. století. V urbáři z roku 1581 však není zmiňován. Je tu naopak uvedeno, že ve městě Dobrušce „*jest pivovar Jeho Milosti Páně. Z toho pivovaru kdož v něm piva vaří, jsou povinni z každého varu po 1 kopě grošů platiti a darovati k ruce Jeho Milosti Páně.*“³⁹⁵

S jistotou můžeme říci, že opočenský pivovar existoval roku 1598, kdy je zmiňován druhém z opočenských urbářů a kde je zaznamenán i jeho popis.³⁹⁶ Dále se zde dozvídáme, že v předhradí byly dvě kašny „*k hnání vody do pivovaru a do města Opočna.*“ Další, poměrně stručný, popis pivovaru máme v taxe opočenského panství z roku 1636 – „*v předním zavření v zámku, sladovnou, hvozdem s pilou, od kamene cihlou krytý vystaven, v němž pánev veliká, kádě a se všemi k tomu potřebami.*“³⁹⁷ O vybavení pivovaru si můžeme udělat představu z popisu opočenského panství z roku 1635.³⁹⁸ Nejdůležitějším předmětem byla pivovarská pánev na 12 sudů. Dále k vybavení pivovaru patřilo 15 stěrácích a jedna spilací kádě, tři džbery, pět korýtek, jeden korec a jeden věrtel. V inventáři pivovaru jsou ještě zaznamenány dva nože na třísky, pět lýh, dvě námětky, sekera, dvě lopaty, čtyři košíky na nošení sladu. K máčení obilí sloužily dva štoky o obsahu 40 a 30 korců. Podobné vybavení nalezneme i v pivovaru ve Smiřicích.³⁹⁹

O produkci opočenského pivovaru máme první informace z roku 1598. V urbáři z tohoto roku je uvedeno, že „*každého týhodne časem přes čtyři, tři a přinejmenším dva varové po 18 kopách grošů, sladu se dělají a přichází várek do roka přinejmenším přes půldruhého sta varův. A z každého varu vystavuje se po 24 sudech, učiní 3 ½ kopy počítajíc na jednom každém sudu piva mimo všechn náklad a vychování vši čeledi po 20 groších, činí toho pivovaru 12 kop grošů.*“⁴⁰⁰ Další souhrnný údaj o produkci pivovaru v Opočně obsahuje taxa z roku 1636. Podle ní se v pivovare uskutečnilo „*97 varů, až pomínulého roku 74, jeden každý var po 34 sudech svařen. Přináší 33.546 kop 40 grošů.*“⁴⁰¹ Nejpodrobnější údaje o činnosti opočenského pivovaru obsahují dochované knihy počtů z let 1617, 1622 a 1623/24.⁴⁰² Z nich se dozvídáme, že v opočenském pivovaru se především vařilo pivo pšeničné nazývané bílé podle světlé barvy. Na jeden var bylo podle účtu z roku 1617 spotřebováno 24 korce

³⁹⁴ PETRÁŇ J.: Dějiny hmotné kultury II/1 str. 383 – 384.

³⁹⁵ SOA Zámrsrk, VS Opočno, Urbář 1581, folio 55

³⁹⁶ SOA Zámrsrk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 1 – 2, „*Při té věži jest pivovar a sladovna, humno a spilky dobře vystavěny a se vším dostatkem k tomu potřeb náležitých spravený a opatřený, při něm pekárna a na vrchu veliká podlaha k sypání pšenice a sladů.*“

³⁹⁷ SOA Zámrsrk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 5.

³⁹⁸ NA Praha, SM O 23/14, folio 40 – 40v.

³⁹⁹ NA Praha, SM O 23/14, folio 15v – 16. Také ve smiřickém pivovaru se nalézala „*pánev veliká*“, pět chladících kádí, jedna velká slévací a jedna stěrací kádě, tři malé kádě, 12 korčáků, čtyři spilací džbery, 60 sudů a dva kamenné štoky.

⁴⁰⁰ SOA Zámrsrk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 1 – 2.

⁴⁰¹ SOA Zámrsrk, VS Opočno, Taxa opočenského panství 1636, folio 5.

⁴⁰² SOA Zámrsrk, VS Opočno, Knihy počtů 1617 (folio 10v - 12), 1622 (folio 19 – 20v), 1623/24 (folio 13 – 15v)

sladu a sedm věrtelů chmele. Za sud piva se platila 1 kopa 30 grošů. Ale už roku 1622 stál sud piva bílého 2 kopy 30 grošů a ke konci téhož roku se cena zvedla na 3 kopy. V témže roce – patrně z důvodu nedostatku pšenice – se setkáváme s mícháním pšeničného a ječného sladu. O rok později se určitý čas pivo v opočenském pivovaru vařilo ze sladu žitného. Cena za sud kolísala od 2 kop 30 grošů až po 5 kop 8 grošů. Do chodu pivovaru také zasáhlo zhoršení kvality mince, jak o tom svědčí zápis v účetní knize z roku 1622.⁴⁰³

Toto bílé pivo, bylo určeno především pro vrchnost a na deputáty úředníkům. Část se ho také dávala mezi tzv. piva „společně“, která „neprodávají se, než do sklepa na čeládku zadní berou, něco na octy na pekárni, něco některým z čeládek vedle vyměření se dává“⁴⁰⁴. Čeládka ve dvorech a náděnici obvykle dostávaly tzv. pivo řídké nazývané také patoky. Zřídká se vařilo pivo ječné zvané Mudrland: roku 1617 jsou doloženy tři vary, roku 1622 pět varů a roku 1623 žádný. Do tohoto piva se přidával hřebíček, jak dokládá zápis z roku 1617.⁴⁰⁵

Z dostupných pramenů se nedá rekonstruovat síť spotřebitelů piva na opočenském panství. Odmyslíme - li si opočenskou rezidenci, kde spotřeba piva nad rámec běžného provozu stoupla v době pobytu rodiny nebo hostů na zámku, byly největším odbytištěm krčmy, kterých bylo na opočenském panství celkem 40.⁴⁰⁶ Ve válečných letech se do spotřeby piva promítla i přítomnost vojska na panství.⁴⁰⁷ Kromě toho dostávala čeládka pivo darem při příležitosti sňatku. Roku 1622 dostal ¼ sudu zámecký pekař, Vorlíček z Pulice, Jakub z Meziříčí, nádvorník Jan Vít z Vranova, kuchařka z Jeníkovíc Anna Filipová, , Anna Vařečková a Anna Hrochová z Tošova, ½ sud obdržel Žoček z Tošova a Jakub kovář⁴⁰⁸. Roku 1623 byl sud piva darován k svatbě preceptoru, sokolníku Havlíčkovi a tři sudy panu Karlu Vilitkovskému (jeho vztah k rodině Jana Rudolfa Trčky z Lípy není znám).⁴⁰⁹

Ačkoliv bylo na opočenském panství celkem deset dvorů, jejich produkce nestačila pokrýt celkovou spotřebu vrchnostenských podniků, a proto bylo nutné obilí pro výrobu piva doplňovat nákupy. Roku 1617 tak bylo nakoupeno 580 korců pšenice od sedláků (korec za 37 ½ groše) a 14 korců pšenice bylo zakoupeno od Viléma Vostrovského, pána na Skalce, kterému byl za to vystaven jeden sud piva. Téhož roku bylo zakoupeno 12 korců 3 věrtelů ječmen v celkové hodnotě 5 kop 18

⁴⁰³ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 19v, ve dvacátém týdnu „nebylo žádný várky pro roztržitost mince.“

⁴⁰⁴ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 12v – 13v.

⁴⁰⁵ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 115v „Esteře židovce za hřebíček do mudrlandu po dvakrát branej 45 grošů.“

⁴⁰⁶ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, Uvedeny jsou čtyři krčmy v Městci, dvě ve vsích Přepychy a Pohoř a po jedné v Králově Lhotě, Leducích, Pulicích, Rohenicích, Očelicích, Meziříčí, Slavětíně, Klásteru, Čance, Jeníkovících, Jílovicích, Mokrém, Bolehošti, Ostašovicích, Podbřezí, Houdkovicích, Trnově, Semechnicích, Dobrém, Osečnici, Hlinném, Deštném, Kounově, Dobřanech, Bačetíně, Ohnišově, Hrádku, Bohdašíně, Sněžném, Sedloňově, Domašíně a Křovicích.

⁴⁰⁷ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 72v – 73 uvádí pivo darované vojákům do Nahořan, Dobrušky, Třebechovic, Slavětína apod. Kniha počtů 1623/24, folio 47 – 48v pivo darované vojákům do Křovic a do Třebechovic.

⁴⁰⁸ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 72v – 73.

⁴⁰⁹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1623/24, folio 47 – 48v.

grošů 5 denárů.⁴¹⁰ Roku 1622 bylo nakoupeno pšenice za 320 kop 32 groše 1 ½ denáru, ječmene za 54 kopy 45 grošů a žita za 5 kop 7 grošů 3 denáry⁴¹¹ a roku 1623/24 nakoupila správa velkostatku pro pivovar 474 korců 3 věrtele pšenice za 269 kop 44 groše a ½ denáru a ječmene 17 korců 2 věrtele za 8 kop 45 grošů.

Údržbu pivovaru zajišťovali buď vrchnostenští zaměstnanci, nebo řemeslníci z okolí. Největší část provozních nákladů připadá na bečvárnou a výrobu nových sudů, se kterou vypomáhali i bednáři z Dobrušky.⁴¹² Na vysmolování sudů byla zakupována smůla a pryskyřice.⁴¹³ Dřevo pro pivovar dodávaly panské lesy, dělníkům bylo placeno 2 ½ groše za sáh dřeva.⁴¹⁴ Příležitostně bylo dřevo zakupováno „na císařském“ – na komorním statku Pardubice.⁴¹⁵

Za chod pivovaru a výrobu piva zodpovídal sládek, který měl také dohled nad pivovarským personálem. Roku 1617 je doložen sládek Adam, jehož služné bylo 2 kopy za čtvrt roku. Personál pivovaru tvořili podstarší (roku 1622 je uveden jmenovitě podstarší Pavel Petruželka), se služným 1 kopa 30 grošů, mládek se služným 37 ½ groše, dva pomahači se služným 52 ½ groše, dvě sudomejky a Jiřík Bednář se služným 2 kopy (roku 1622 je v účtech jmenován Mikuláš bednář).⁴¹⁶

Pro potřebu pivovaru byla zřízena chmelnice, zmiňovaná k roku 1598. Nalézala se poblíž opočenského dvora.⁴¹⁷ Roku 1617 se z chmelnice sklídilo 161 korců chmele v celkové hodnotě 40 kop 15 grošů⁴¹⁸, roku 1622 303 korců⁴¹⁹ a roku 1623/24 150 korců.⁴²⁰ K roku 1636 jsou na opočenském panství zmiňovány již chmelnice dvě: jedna v oboře, druhá při dvoře v Pulici, ze kterých se sklídilo i více jak 200 strychů chmele.⁴²¹ Z roku 1617 máme také zprávu o zvětšování chmelnice, které přišlo na 1 kopy 8 grošů. O chmelnici pečoval chmelař, jehož služné činilo 58 grošů za čtvrt roku. Na většinu prací na chmelnici byli najímáni dělníci.

4.3.4. Vinopalna

Způsobem výroby se pivovarům blížily vinopalny, jejich ekonomickému postavení se však nemohly vyrovnat. Na velkých panstvích byly většinou součástí pivovaru, ze kterého dostávaly

⁴¹⁰ SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 113 a následující.

⁴¹¹ SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 132v a následující.

⁴¹² SOA Zámrsk, VS Opočno, Knihy počtů 1617 (folio 113 a následující), 1622 (folio 132v a následující) a 1623/24 (folio 93v).

⁴¹³ Nákup je doložen k roku 1622. SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 132v a následující.

⁴¹⁴ SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617 (folio 113 a následující).

⁴¹⁵ SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622 (folio 132 a následující), nakoupeno bylo dřevo za 63 kop 50 grošů.

⁴¹⁶ SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617 (folio 113 a následující), 1622 (folio 132v a následující) a 1623/24 (folio 94v).

⁴¹⁷ SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 13v.

⁴¹⁸ SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 116v.

⁴¹⁹ SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 138.

⁴²⁰ SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1623/24, folio 96.

⁴²¹ SOA Zámrsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 5.

kvasnice a kal. Samy pak svůj odpad odváděly do dvorů ke krmení dobytka. Popis opočenské vinopalny je uveden v taxě panství z roku 1636.⁴²² Vinopalna (v taxě uvedena jako „*vinopal*“) se nalézala v údolí pod zámekem, byla to budova „*od kamene vystavěná, při němž světnička s komorou a dvoreček, na tom jest kotlů zadělaných velkých na pálení se všemi potřebami šest a zvláštní kotel pro zahřívání vody jeden.*“ Taxa je také jediný pramen, ze kterého se dozvídáme produkci vinopalny – týdně se vypálily čtyři korce sladu a z každého korce se získalo 40 žejdlíků páleného. Do roka se vypálilo 208 korců sladu, ze kterých se získalo 8.320 žejdlíků páleného. Pálené se prodávalo po 10 krejcarech a celkem vynášelo 1.386 kop.

Vinopalna ovšem existovala již dříve, jak dokládají opočenské knihy počtů. Z nich se dozvídáme, že ve vinopalně byly zaměstnány dvě vinopalky se služným po 22 ½ groše čtvrtletně již roku 1617 a lze předpokládat, že vinopal vznikl ještě dříve. K tomuto platu pak ještě vinopalky dostávaly 1 ½ groše na maso týdně.⁴²³

Kvasnice, které nespotebovala vinopalna „*sládcí sobě peněží a z toho sobě, neb se jim žádného omastku ani masa, kromě čtyřikrát v roce na slavnosti nedává, maso a jinou stravu kupují.*“⁴²⁴

Pálené (kořalka) se v této době nejvíce vyrábělo z obilí, méně už z ovoce a dalších plodin. Z obilí se připravil slad, který se semlel ve mlýně. Šrot se smíchal s vodou a vzniklá kaše se zahřála. Po přidání pivních kvasnic se nádoby přikryly. Když se na povrchu objevila sladká voda vonící po vínu, vše se opět promíchalo a po částech se přelávalo do kotle. Ten byl předtím vymazán slatinou, aby se obsah nepřipaloval. Na kotel se postavil klobouk, spoj se utěsnil a pod kotlem se roztopil oheň. Pára unikající z kotle se ochlazovala a zachycovala do připravených nádob. Nakonec se pálené ještě jednou nalilo do kotle, přidal se bochník chleba a celý proces se opakoval.⁴²⁵

Odpad vzniklý při pálení buď odebíraly dvory, nebo se zkrmoval přímo ve vinopalně. V taxě z roku 1636 je totiž jako součást vinopalny uveden „*krmník pro krmení osmi vepřů a slepic a kapounů.*“⁴²⁶

Také do provozu vinopalny negativně zasáhly válečné události, jak dokládá poznámka v Taxě: „*Kvůli nedostatku obilí se nepálilo.*“ Nedá se z ní bohužel určit, jak dlouho tento stav trval.

4.3.5. Mlýny

Podobně jako u panských dvorů i u mlýnů můžeme vysledovat značný nárůst jejich počtu na počátku 17. století. Zatímco v urbáři z roku 1581⁴²⁷ jsou uvedeny pouze poddanské mlýny (jejich

⁴²² SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 5v.

⁴²³ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617 (folio 74v), 1622 (folio 80) a 1623/24 (folio 52v).

⁴²⁴ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 14v.

⁴²⁵ ČERNÝ V.: Hospodářské instrukce, str. 254 – 256.

⁴²⁶ SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa 1636, folio 5v.

⁴²⁷ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1581.

existence se někdy pozná pouze podle poznámky „*mlynář*“ u jména osedlého), v mladším opočenském urbáři⁴²⁸ jsou již uvedeny dva panské mlýny (podopočenský a podchlumský) a v účtech za rok 1622 je vyjmenováno celkem jedenáct panských mlýnů.⁴²⁹ Také taxa opočenského panství uvádí na opočenském panství 11 mlýnů⁴³⁰, zatímco popis opočenského panství z roku 1635 jich vyjmenovává pouze devět: šestajovský, podžákovský, podfrymburský, mitrovský, třebechovský, meziříčský, zvolský, opočenský a podchlumský.⁴³¹

Bohužel ani jeden z uvedených pramenů neposkytuje údaje o počtu mlýnských kol u jednotlivých mlýnů a tudíž si nemůžeme udělat představu o jejich velikosti. Pouze taxa z roku 1636 uvádí u mlýnů „*kol v počtu moučných 30, stoup 26.*“⁴³² Nedá se také určit, zda se jednalo o mlýny na svrchní (tzv. korečnick) nebo spodní vodu (tzv. hřebenář). Snad jen z urbáře z roku 1598 můžeme vyvozovat, že oba panské mlýny pracovaly na svrchní vodu.⁴³³

Mlýny byly zpočátku vedeny v režii velkostatku, mlynář byl placeným čeledínem a od velkostatku dostával mzdu – „*chléb*“, proto se také těmto mlýnům říká náchlební. Mlynář odváděl veškerý svůj zisk vrchnosti. Také oba mlýny zmiňované v opočenském urbáři k roku 1598 byly náchlební. Mlynář musel „*kromě toho co se k domácí potřebě semele*“ každý týden odevzdat „*vejmelné*“, které dávalo u opočenského mlýna přinejmenším 6 korců (za rok 312 korců po 15 groších vyneslo celkem 78 kop grošů), u mlýna podchlumského 4 korce týdně (za rok 208 korců po 15 groších vyneslo celkem 52 kop).⁴³⁴

V 17. století typ náchlebního mlýna ustupuje mlýnu nájemnímu. Mlynář měl nájem buď v dědičné, nebo časově omezené držbě. Nájem mu dával větší právo k mlýnu a tudíž i zvětšoval jeho zájem na provozu mlýna. V případě dědičného nájmu, nesl mlynář veškeré náklady, za což získal celý zisk ze mlýna. Zaplatil určitou zákupní sumu a zavazoval se k určitým ročním platům a povinnostem vůči vrchnosti. Mohl také mlýn odkázat nebo prodat podle podmínek platných pro poddanské grunty. V případě dočasného nájmu vrchnost postoupila mlynáři určitou část zisku, s požadavkem, aby se podílel stejným dílem na nákladech – tzv. nájem na třetí nebo čtvrtý groš. Podrobnosti ve smlouvách se přitom lišily případ od případu. Z náznaků v dochovaných pramenech se zdá být pravděpodobné, že na opočenském panství se uplatňoval druhý – tedy časově omezený – typ nájmu. Potvrzují to jednak

⁴²⁸ SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 12 – 12v a 240v.

⁴²⁹ SOA Zámrsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 22v – 24. Jednalo se o mlýny Opočenský, Podchlumský, Šestajovský, Zvolský, Bartákovský, Podžákovský, Bolehošťský, Meziříčský, Přepyšský, Mitrovský a Podfrymburský. Šestajovský a Zvolský jsou roku 1623 uváděny jako součást novoměstského panství, viz SOA Zámrsk, Kniha počtů 1623/24, folio 9 a následující.

⁴³⁰ SOA Zámrsk, VS Opočno, Taxa opočenského panství 1636, folio 11.

⁴³¹ NA Praha, SM O 23/14, folio 45v – 46.

⁴³² SOA Zámrsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 11.

⁴³³ SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 12 – 12v: mlýn opočenský „*od kamene vystavěný o šesti korečnicích, moučnicích a jedno kolo, které táhne 12 stup.*“ Folio 240v: mlýn podchlumský „*od kamene dobře vystavěnýo čtyřech korečnicích a šesti stupách.*“

⁴³⁴ SOA Zámrsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 12 – 12v a 240v.

zmínky opočenských knihách počtů⁴³⁵, jednak dochované nájemní smlouvy ze sousedního smiřického panství⁴³⁶. Jedná se o tzv. řezané cedule. Nájemní smlouva byla napsána na kus papíru ve dvojím identickém provedení a pak vprostřed klikatě rozstřižena. Při vypořádávání smlouvy, musely oba díly do sebe zapadnout.⁴³⁷ Mobilní vybavení domácnosti i hospodářství bylo majetkem mlynáře.⁴³⁸

O množství obilí semletého v jednotlivých mlýnech, nemáme pro opočenské panství žádné údaje. Pouze Taxa panství z roku 1636 uvádí za všechny mlýny následující údaje: „Z těch všech [mlýnů] mlynáři ročně platí nájmu vejmelného 1.325 strychů, mezi těmi 60 strychů pěkného žita a za každý strych vejmelného 5 strychů mouky a půl strychu otrub se dává, počítajíc to všechno spolu každý strych po jednom zlatém rýnském činí 1.135 kop 42 groše 6 denárů. Pšeníc platí 27 strychů po 1 kopě 20 groších, činí 36 kop.“⁴³⁹

Další povinností, kterou musel mlynář vykonávat, bylo krmení vepřů. Pokud tuto povinnost nevykonal, musel zaplatit pokutu, která byla na opočenském panství ve výši 2 kopy za kus vepřového roku 1617⁴⁴⁰, roku 1636 to již bylo 7 kop.⁴⁴¹ Vykrmená prasata byla prodávána jednak jednotlivcům, jednak řezníkům z okolních měst a roku 1617 je dokonce doložen prodej osmi vepřů z opočenského mlýna do Kladska.⁴⁴² Cena prodávaných vepřů nebyla jednotná na celém panství a kolísala podle blíže nezjištěných kritérií.

Díky zvláštnímu postavení mlynářů v rámci chodu velkostatku se dochovala jména některých z nich. Roku 1617 je jako nájemce mlýna Zvolského jmenován mlynář Tomáš, Bartákovského Klofát a přepyšského Matuška. Roku 1622 je v opočenském mlýně doložen mlynář Havel, podchlumském Petr Hrotek, šestajovském mlynář Jalový, zvolském Martin Cepl, Bartákovském Jiřík mlynář, Mitrovském Jan Nepasický a podfrymburským Kryštof mlynář.⁴⁴³

O údržbu areálu mlýna se musel mlynář starat sám. Jednalo se nejen o samotnou budovu mlýna, ale stavy a splavy. Za nové součásti zařízení dostal zapláceno. Z opočenských knih počtů se například dozvídáme, že za vykroužení mlýnského kamene se platilo 30 grošů, stejná suma se počítala za nové mlýnské kolo, zatímco za pořízení nového kola palečného se platilo 40 grošů a za hřídel 24

⁴³⁵ SOA Zámorsk, VS Opočno, Knihy počtů 1622 (folio 22v – 24) a 1623/24 (folio 9 a následující).

⁴³⁶ NA Praha, ČDK IV M 3, karton 753. Mlynáři se museli zavázat k včasnému odvodu vejmelného, k údržbě stávajícího vybavení mlýna na vlastní náklady (nové vybavení pořizovala správa velkostatku) a museli se zavázat k poctivému hospodaření. Za mlynáře se museli zaručit rychtáři a sousedé z okolních vsí.

⁴³⁷ RAMEŠ V.: Slovník pro historiky a návštěvníky archivů, str. 40.

⁴³⁸ PETRÁŇ J.: Dějiny hmotné kultury II/1, str. 380 – 382.

⁴³⁹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského za rok 1636, folio 11.

⁴⁴⁰ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 14 a následující.

⁴⁴¹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio. Taxa uvádí, že se ve mlýnech krmila celkem 33 prasata.

⁴⁴² SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617 (folio 14 a následující), 1622 (folio 22v – 24) a 1623/24 (folio 9 a následující)

⁴⁴³ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617 (folio 14 a následující) a 1622 (folio 22v – 24).

grošů.⁴⁴⁴ Mlynář tak musel být současně zručný řemeslník a jeho zkušeností bývalo využíváno i při opravách rybníků.

4.3.6. Sklářství

Specifickým hospodářským provozem opočenského panství byla sklárna v Deštném. Kdy přesně vznikla, nelze s jistotou určit, neboť pro celé 16. století máme pro tuto oblast minimum písemných pramenů. V popisu panství Frymburk z roku 1537 je sice zmínka o popelářích, „*kteříž na těch všech horách na obou dílech letos popel pálí a platí s toho 12 grošů českých*“, zápis však nezmiňuje účel, za jakým k této činnosti dochází.⁴⁴⁵ Bezpečně víme, že sklárna fungovala roku 1602, neboť v tomto roce obdržel Jiří Keller od Jana Rudolfa Trčky z Lípy hamfešt, kterým mu byla potvrzena koupě sklárny uskutečněná ještě za Kryštofa Jaroslava Trčky z Lípy roku 1595.⁴⁴⁶

Keller tehdy vlastnil „*sklennou huť s rolimi, lukami, lesem, potokem, se dvěma dvory sedlskými a jedním mlejnem, tak, jakž jest to od starodávna vobmezováno a vykazováno*.“ Směl na podzim chytat ptáky, řemeslníci potřební k provozu huti nebyli vázáni robotou vůči opočenské vrchnosti. Po domluvě s panskými hajnými směl v lesích ze „*shnilého a neužitečného dříví dáti popele páliť*“, jednalo se především o lesy, které byly pro vrchnostenské lesníky těžko dostupné. Za to platil dvakrát ročně 16 kop míšeňských a z každého popeláře, který pro něj bude páliť popel, musel zaplatit ročně 6 kop. Opočenskému pánovi měl každý rok udělat 180 pivních sklenic „*z pěkného skla na jakej mustr jemu se poručí*“, dále 180 sklenic na víno a 60 malovaných „*erbovních buď flaší aneb co se mu poručí udělati*.“ Kromě toho měl vrchnosti dodávat různé sklářské výrobky podle potřeby a to levněji než ostatním zákazníkům.⁴⁴⁷ Pivo směl odebírat pouze z panského pivovaru. Nesměl páliť kvalitní dřevo, dělat škodu v lesích a nesměl se dopustit lesního pychu. Žádná škoda také nesměla vzniknout pastvou dobytka.⁴⁴⁸

Jiří Keller byl nepochybně německé národnosti, ovšem pracovala pro něj celá řemeslníků původem z Čech. Kdy a odkud na opočenské panství přišel, neznáme. Deštnská sklárna za jeho vedení produkovala kvalitní sklo, se kterým se roku 1607 Jan Rudolf Trčka z Lípy mohl pochlubit Petru Vokovi z Rožmberka.⁴⁴⁹

Dalším skelmistrem v deštnské sklárně, kterého máme doloženého v archivních pramenech, byl Donát Preussler. 1. 9. 1616 obdržel privilegium, které upravovalo jeho vztah s opočenským

⁴⁴⁴ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617 (folio), 1622 (folio 130 – 132) a 1623/24 (folio 92 a následující).

⁴⁴⁵ NA Praha, DZV 42 L 15 – 21, dílčí cedule panství Frymburk.

⁴⁴⁶ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, text hamfeštu je zapsán na folio 271v - 272v.

⁴⁴⁷ SOA Zámorsk, VS Opočno, Knihy počtů 1617 (folio 35), 1622 (folio 51) a 1623/24 (folio 34). Kromě různých typů nádob, se jednalo především o tabulové sklo, kterým byla zásobována i další trčkovské sídla (v útech z roku 1623/24 jsou zmiňovány „*tři truhly skla prohlídacého, které se má na Konice poslati*“.

⁴⁴⁸ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 272 – 272v.

⁴⁴⁹ ŠŮLA J.: Stručné dějiny a topografie skláren v Orlických horách v období feudalismu, Sborník prací východočeských archivů 1984, str. 104-108 .

pánem. K huti tehdy patřila pila, skelmistr směl pro svou potřebu zaměstnávat kováře a ševce, směl pálit a prodávat kořalku. Dvakrát do roka platil vrchnosti 10 kop míšeňských, z každého popeláře jednou ročně 3 kopy grošů českých. Na zámek odváděl 360 kusů sklenic na pivo a víno a 60 malovaných sklenic. Zároveň měl pokrývat opočenské vrchnosti veškerou spotřebu skla.⁴⁵⁰

Dodávky skla z huti v Deštném přebíral opočenský „*dystylátor*“.⁴⁵¹ Také do provozu huti zasáhly události třicetileté války; roku 1622 se „*z popeláře žádného neplatí, že se popel udělat pro vojenské překážky nemohl.*“⁴⁵² Kde sklárna v Deštném stála, není bezpečně známé.

4.3.7. Železářství

Do oblasti opočenského panství zasahují ložiska lateritových bauxitů a to především do oblasti obcí hlinné, Dobré a Kounov, odkud se táhnou až k Novému Hrádku. V okolí Olešnice, se těžil krevel. Ložiska železných rud nebyla příliš rozlehlá a byla těžena především v povrchových partiích nebo v partiích z povrchu nejsnáze dostupných.

Zpracování železných rud a výroba železa se v polovině 14. století přesunula na vodní toky. Vodní kola, používaná k pohánění stoup na drcení rud, měchy pecí i samotného kladiva, zvaného hamr, měla v průměru 2,5 – 3 metry. Samotné kladivo bylo poháněno palci (kterých mohlo být od dvou až do dvanácti) vsazenými do kotouče, který byl naklínovaný na dřevěném hnacím hřídeli, který byl prodlouženým hřídelem vodního kola. Hamr byl řešen buď jako stlačovaný, nebo nadhazovaný. Intenzitu rázu bylo možno změnit pouze změnou množství vody pouštěné na vodní kolo.

Provozovatelem hamru se po husitských válkách stává hamerák, který se těšil poměrně velkým společenským svobodám – byl přímým zaměstnavatelem dělníků, dostával privilegium na těžbu rud a jejich zpracování. Za vytěženou rudu platil majiteli pozemku, zpravidla odváděl určité množství železa a za poddané, kteří pro něho pracovali, platil úroky. Ve druhé polovině 16. století postupně šlechta přechází k provozování hamrů ve vlastní režii.⁴⁵³

Na opočenském panství je doložena existence dvou hamrů: V Novém Hrádku a v Olešnici. Hamr v Novém Hrádku je doložen již v dílčích cedulích frymburského panství z roku 1637. Při dělení frymburského panství na dva díly se Jan a Zdeněk Trčkové z Lípy dohodli, že hamr a železné rudy budou užívat společně.⁴⁵⁴ Původní hamr, zvaný Stará šmelcovna stával v dolech u Nového Hrádku na řece Olešence. Zda byl hamr na přelomu 16. a 17. století v provozu není známo, protože ani v jednom z opočenských urbářů není v tomto období hamr v Novém Hrádku zmiňován. Stejně tak o něm není

⁴⁵⁰ ŠŮLA J.: Stručné dějiny, Sborník východočeských archivů 1984, str.105 – 108. SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 35.

⁴⁵¹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617 (folio 35) a 1622 (folio 51).

⁴⁵² SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 14v.

⁴⁵³ KAPLAN J.: Historie dolování a výroby železa v Orlických horách, str. 5 a 10.

⁴⁵⁴ NA Praha, DZV 42 L 16 – „*Item hamru a rud železných a jiných všelijakých kovů což by se jich koli na týchž gruntech nymburských naléztí mohlo, toho společně užívějme.*“

žádná zmínka v dochovaných knihách počtů.⁴⁵⁵ Teprve k roku 1646 máme další písemnou zmínku o hamru v Novém Hrádku. Do urbáře z roku 1598 byla vepsána zpráva „o vyzdvižení pece na šmalcování železa pod zámkem Frymburkem.“⁴⁵⁶

Druhý z hamrů - v Olešnici - rovněž není zmiňován ani v jednom z urbářů opočenského panství z doby Trčků z Lípy. Jeho existenci máme ale doloženu díky dlouholetému sporu Trčků z Lípy s příslušníky slezského rodu Regerů. Roku 1569 obdržel Hendrych starší z Regeru od Viléma Trčky z Lípy hamfešt na olešnický hamr. Regerové patrně využili probíhajícího sporu o trčkovské dědictví a na pronajatém hamru hospodařili po svém. Když se Jaroslav Trčka z Lípy ujal opočenského panství, nechtěl se s danou situací smířit a roku 1585 si na bratry Regery stěžoval. Obvinil je z několikaletého zadržování platů a úroků a z porušování povinností, které byly uvedeny v hamfeštu. V nastalé při se obě strany sporu obviňovaly z neplnění závazků a povinností a vzájemně na sebe podaly stížnost u komorního soudu. Mezitím Jaroslav Trčka z Lípy zemřel a při obnovil roku 1597 jeho syn Kryštof Jaroslav. Rudolf II. nařídil v květnu 1599, aby krajští hejtmani při vyřešili ve prospěch Kryštofa Jaroslava Trčky z Lípy. Z různých důvodů (vypuknutí moru, úmrtí jednoho z komisařů) k tomu však nedošlo a tak roku 1601 Rudolf II. nařídil, aby se celá záležitost konečně vyřešila a on už se jí nemusel zabývat.⁴⁵⁷

Po té, co olešnický hamr získali zpět Trčkové z Lípy, byl před rokem 1617 změněn ve dvůr, respektive bylo v něj nejspíš přeměněno hospodářské zázemí, využívané Regery. Vlastní hamr patrně do určité míry fungoval i nadále. V knihách počtů opočenského panství, je totiž zaznamenán příjem z „kovárny volešnické“ a je tedy zřejmé, že určitá forma zpracování železa na opočenském panství pokračovala i v období třicetileté války.⁴⁵⁸ Hamr přitom nejspíš provozoval nájemce.

4.3.8. Plátenictví

Plátenictví v oblasti Orlických hor a tedy i na opočenském panství se začalo rozvíjet v 16. století. Od počátku bylo spojeno především s městským prostředím – roku 1546 potvrdil tehdejší majitel panství Jan Trčka z Lípy třebechovickým tkalcům cechovní řád, který obdrželi od tkalcovského cechu v Hradci Králové. Rozvoj pěstování lnu je úzce spojen s postupujícím osidlováním Orlických hor a se stoupající spotřebou dřeva pro některé vrchnostenské provozy, především pivovar a sklárnu. V souvislosti s jejich činností dochází k masivnímu odlesňování, vzniklé holiny byly využívány mimo jiné k pěstování lnu.⁴⁵⁹

⁴⁵⁵ SOA Zámrsrk, VS Opočno, Urbář 1581, urbář 1598, Knihy počtů 1617, 1622, 1623/24.

⁴⁵⁶ SOA Zámrsrk, VS Opočno, Urbář 1581, folio 331

⁴⁵⁷ Materiály ke sporu jsou uloženy v NA Praha, SM O 23/4 a SM R 140/1.

⁴⁵⁸ SOA Zámrsrk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 2v; 1622, folio 9; 1623/24, folio 3. Ve všech třech případech se jedná o příjem 22 ½ groše svatojiřského úroku.

⁴⁵⁹ ŠŮLA J.: Pěstování a zpracování lnu a konopí v Orlických horách., str. 7 – 15.

Písemné zprávy o pěstování lnu máme k dispozici až z přelomu 16. – 17. století, kdy se ve větší míře začíná pěstovat len a konopí u panských dvorů. Již první opočenský urbář dokládá mezi robotními povinnostmi poddaných výše položených vsí práce spojené s pěstováním a sklizní lnu konopí.⁴⁶⁰ Tuto robotu potvrzuje urbář z roku 1598. V obou urbářích je robot převezena na plat, v urbáři z roku 1598 je výše platby stanovena na 1 groš za záhon.⁴⁶¹

Len se sel především u dvorů v podhorských oblastech opočenského panství – Dlouzského a Hamerského. U obou dvorů máme v taxe z roku 1636 uvedeno množství vysetého lněného semene; v dlouzském dvoře se jednalo obvykle o 50 strychů (v roce 1636 pouze o čtrnáct) a v hamerském dvoře o šest strychů tři věrtele.⁴⁶² Další údaje o množství lnu sklizeného v jednotlivých dvorech máme v knihách počtů. V dlouzském dvoře bylo roku 1617 vyplaceno 25 grošů za vymláčení 12 ½ korce lněného semene, v roce 1622 1 kopa 12 grošů za vymláčení 36 korců a v roce 1623 47 grošů za vymláčení 22 korců 1 věrtele.⁴⁶³ V hamerském dvoře bylo roku 1622 vyplaceno 27 kop 5 ½ groše za vymláčení 13 korců 3 ½ věrtele a roku 1623 44 ½ groše za vymláčení 22 korců 1 věrtele lněného semene.⁴⁶⁴ Pokud se lnu urodilo málo, byl dokupován od obchodníků.⁴⁶⁵

Plátno bylo se vsí pravděpodobností využíváno pro potřeby velkostatku, v dochovaných pramenech není zmiňováno, že by velkostatek len nebo plátno prodával. Za to jsou v účtech zaznamenána různá vydání v souvislosti s bílením plátna. Roku 1617 bylo zakoupeno několik nádob na bílení plátna a oprav kádí nebo žlabů sloužících k témuž účelu.⁴⁶⁶ V knize počtů z roku 1622 jsou zmiňovány výplaty personálu kuchyně a pivovaru za popel pro bílení plátna.⁴⁶⁷ Bílení prádla obstarávaly ženy z okolí Opočna, na které dohlížela hofmistryně. Za den bílení obdržely tři groše.⁴⁶⁸

4.3.9. Ostatní hospodářské provozy

V rámci panství fungovala řada drobných provozů, které vyráběly v první řadě pro potřebu velkostatku. Jejich produkce sloužila především „*k potřebě domácí*“, případné přebytky z jejich výroby byly rozprodávány poddaným.

⁴⁶⁰ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1581, robot je doložena u vsí Podbřezí, Lhota, Bolehošťská Lhota, Ledce, Polánky, Vranov, Dlouhé, Sněžné, Bystré, Janov, Tis, Bohdašín, Vanůvka, Slavoňov.

⁴⁶¹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598.

⁴⁶² SOA Zámorsk, VS Opočno, Taxa panství opočenského 1636, folio 9 a 9v.

⁴⁶³ SOA Zámorsk, VS Opočno, Knihy počtů 1617 (folio 105v - 107), 1622 (folio 121 – 123) a 1623/24 (folio 121).

⁴⁶⁴ SOA Zámorsk, VS Opočno, Knihy počtů 1622 (folio 123v) a 1623/24 (folio 123v). Pro rok 1617 údaj v knize počtů chybí.

⁴⁶⁵ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622 (folio 53); „*pacholku podopočenském jezdic pro len do Přelouče dáno na cestu 30 grošů.*“

⁴⁶⁶ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617 (folio 82v, 95 a 108).

⁴⁶⁷ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622 (folio 47v).

⁴⁶⁸ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622 (folio 50).

Takovým provozem byla cihelna. Nacházela se nad rybníkem Broumarem a je doložena již v urbáři z roku 1598.⁴⁶⁹ O výrobu cihel se staral Jan cihlář, zmiňovaný ve všech dochovaných knihách počtů.⁴⁷⁰ Dřevo pro cihelnu bylo dodáváno z panských lesů. O produkci cihelny máme pouze dva údaje. V knize počtů z roku 1617 je zmínka o tom, že z roku 1616 „zůstalo 70.150 cihel, z nich prodáno porůznu 18.450.“ Zbytek cihel byl využit hlavně „k panské potřebě.“ Nové cihly nebyly v roce 1617 vypáleny „pro nesvezení dřev.“⁴⁷¹ Roku 1622 byla vypálena pec cihel, ale pro průtahy vojska nebylo možné cihly odvoztit a vypálené cihly byly převedeny do účtů následujícího roku.⁴⁷² V účtech za rok 1623/24 se dozvídáme že „z té pece, kteráž v létu 1623 v restu zouplna zůstávala a zač vyměřeno 35.000 cihel a dlažiček po 10 groších činí 35 kop 45 grošů.“⁴⁷³

Dalším provozem byla vápenice. O její existenci máme doklady z opočenských knih počtů. Vápno se páli v horách, hlavně v okolí Olešnice. Roku 1617 máme doloženo vypálení tří pecí vápna po 440 korcích, náklad na pálení vápna činil 33 kop. Za vypálení jednoho korce vápna se platilo 1 ½ denáru. Vápno pálili Jakub Vondra a Škarohlíd z Olešnice.⁴⁷⁴ Roku 1623/24 vápno páli - kromě Jakuba Vondry – Václav Kupka. Vypáleny byly tři pece vápna za 48 kop, náklad na jednu pec stoupl na 16 kop. Podrobnější údaje o množství vypáleného vápna ani o platu za jeden korec nejsou v účtech uvedeny.⁴⁷⁵

Vápno se prodávalo buď přímo na místě, nebo na zámku v Opočně. Roku 1617 stál korec vápna 7 ½ groše.⁴⁷⁶ Vápenice nezasobovala pouze opočenské panství, jak dokazuje zmínka o tom, že bylo vzato „k potřebě Jeho Milosti Páně podle rejstříčku přísežného na Smiřice 126 korců vápna.“⁴⁷⁷

Nedaleko podchlumského mlýna stávala vrchnostenská prachárna, zmiňovaná již v urbáři z roku 1598 jako „prachárně dobře zpravená a se všemi potřebami k děláni prachův zpravená a opatřená, kteráž prachaři pronajímá se do roka na 30 grošů.“ O tom, kolik prachu se v prachárně vyrobilo, máme pouze dvě stručné zmínky v knihách počtů. Roku 1622 se v ní vyrobilo 160 liber „prachu mušketovýho“ po dvou groších čtyřech denárech za libru, roku 1623/24 29 liber prachu. Téhož roku je zmiňován jako nájemce prachárny podchlumský mlynář Hrotek.⁴⁷⁸

Posledním hospodářským provozem, o kterém jsou stručné zmínky v pramenech, je olejna. Je zmiňována ve všech knihách počtů.⁴⁷⁹ V olejně se lisoval olej například z máku, lněných či konopných semen. Semena se rozdrtila ve stoupě, pokropila vodou a pražila na pánvi za neustálého míchání,

⁴⁶⁹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 14v.

⁴⁷⁰ SOA Zámorsk, VS Opočno, Knihy počtů 1617 (folio 121), 1622 (folio 144) a 1623/24 (folio 100).

⁴⁷¹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 16.

⁴⁷² SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 52.

⁴⁷³ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1623/24, folio 11.

⁴⁷⁴ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 121.

⁴⁷⁵ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1623/24 folio 101.

⁴⁷⁶ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617 folio 17 – 17v.

⁴⁷⁷ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617 folio 17 – 17v.

⁴⁷⁸ SOA Zámorsk, VS Opočno, Knihy počtů 1622 (folio 139v) a 1623/24 (folio 99v).

⁴⁷⁹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617 (folio 11), 1622 (folio 27) a 1623/24 (folio 11).

dokud nezískala pískovou sytkost. Pak se zabalila do plátna a lisováním se získal olej, používaný k maštění pokrmů v době půstu či výrobě léků. Výlisek – tzv. pokrutiny – byl používán k léčení užitkových zvířat ve dvorech.⁴⁸⁰ V knize počtů za rok 1623/24 je zmínka o tom, že dva dělníci vyráběli olej 49 dní a každý dostával mzdu groš denně.⁴⁸¹

4.4. Vlastní provoz velkostatku

Z hlediska vlastního provozu hospodářských podniků vykazuje opočenské panství charakteristické znaky režijního podnikání, které známe například z panství posledních Smiřických ze Smiřic⁴⁸². V první řadě se jedná o převedení robot na platy a jejich nahrazení námezdnou prací. Převedení roboty na plat na opočenském panství dokládají oba urbáře již na konci 16. století.⁴⁸³ Podrobnější informace máme k dispozici v mladším z nich. Roboty byla převedena na plat a poddaní měli na výběr, zda ji odpracují nebo zda zaplatí stanovenou sumu. Jediná roboty, která nebyla převedena na plat, bylo opravování silnic v horských oblastech. Tu měli vykonávat obyvatelé Olešnice a Sněžného.⁴⁸⁴ Z tohoto urbáře je také zřejmé, že robotní povinnosti byly soustředěny do nížinné - úrodnější - části opočenského panství, zatímco v podhorských oblastech v případě některých vsí nejsou roboty zaznamenány vůbec. Ale i nížinné části opočenského panství v případě menších vsí urbář žádné robotní povinnosti neuvádí.⁴⁸⁵ Nejčastější roboty uváděné v urbáři jsou fůrní, ženná a vorná. Robotní zatížení bylo různé i v rámci jednotlivých vsí, v některých případech robotu vykonávalo pouze několik osedlých.⁴⁸⁶ Počet dnů roboty kolísá od jednoho dne až po 19.⁴⁸⁷ Platy za robotu činili čtyři groše za den v případě roboty vorné a vozní, dva groše v případě roboty ženné. Za pletí záhonů byl plat jeden groš a jeden denár za dva záhony.

Z hlediska provozu hospodářských dvorů byla roboty prakticky zanedbatelná, neboť většinu prací prováděla buď čeleď anebo na ně byli najímáni námezdní dělníci. Jednalo se zejména o sezonní zemědělské práce. Přehled o nich můžeme získat z opočenských knih počtů. Na informace nejbohatší

⁴⁸⁰ Lidová kultura, II., str. 680 – 681, heslo olejna.

⁴⁸¹ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1623/24 (folio 69v). Kromě panské olejny je v účtech za rok 1617 zmiňován příjem šest kop z „olejen lidských“. Viz SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1622, folio 27.

⁴⁸² Hospodařením Smiřických se zabýval ČECHURA J.: Dominium Smiřických – protokapitalistický podnikatelský velkostatek předbřlohorských Čech, ČČH 90/1992, str. 507 – 534; týž: Hospodaření posledních Smiřických, ČČM 162/1993 str. 74 – 85.

⁴⁸³ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1581 a 1598.

⁴⁸⁴ SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 367 a 373v.

⁴⁸⁵ Jedná se o vsi Slavětín, Hlohov, Nepasice, Krňovice, Štěnkovice, Jeníkovice, Klášter, Dobříkovec, Zádolí, Újezdec, Vyhnanice, Ostašovice, Chábory, Maštives, Netřeba, Mnichovy, Lomy, Deštné, Rozkoš, Nedvězí, Dobřany, Plasnice, Rovný, Rzi, Bohdašín, Sedloňov, Spáleníště, Běstvin, Březiny, Vršovka a Provoz.

⁴⁸⁶ Například ve vsi Rohenice vykonával robotu z devíti osedlých pouze jeden, stejně tak ve vsi Přepychy, v Bolehošti z 24 osedlých vykonávali robotu pouze čtyři, v Kounově pouze dva osedlí z 19,

⁴⁸⁷ Jedná se o vsi Bačetín a Ohnišov. Zde se roboty pohybovala v rozmezí od tří až po 15 dní ženné roboty v prvním případě a od tří až po 19 dní ženné roboty v případě druhém. Viz SOA Zámorsk, VS Opočno, Urbář 1598, folio 303 – 305v a 319 - 325. Velké roboty vykonávali také osedlí ve Slavoňově a to v rozmezí od čtyř do 14 dnů (folio 353 – 355) a ve vsi Val v rozmezí od šesti do 15 dnů (folio 415 – 419v).

je kniha počtů z roku 1617. Dozvídáme se z ní například, že na senoseči bylo ve Vranově 78 sekáčů, kteří dostali za půl dne plat jeden groš, v Pulicích rovných sto sekáčů se mzdou jeden groš dva denáry a v oboře kosilo trávu 27 sekáčů, kteří dostali za půl dne po jednom groši. V zahradě u pulického dvora pracovalo v jednom týdnu 63 „plevaček“, které dostaly po jednom groši dvou denárech „že se jim jísti ani chleba nedalo.“ Na sklizni pšenice a ovsa v pulickém dvoře pracovalo roku 1617 celkem 48 osob „na větším díle za 3 ½ dne a někteří toliko za 2 ½ dne měli dáno na den po 3 groších.“⁴⁸⁸ Nejvíce námezdních pracovníků bylo zapotřebí v době mlácení obilí, jejich počty však nejsou bohužel v účtech uvedeny, je v nich pouze zaznamenáno kolik dostali mlatci za vymlácení jednotlivých druhů plodin.

Námezdní dělníci byli zaměstnáváni také v lesích (zejména při těžbě dřeva) a v oblasti rybníkářství v době výlovů a při údržbě rybníků.

Jak byla námezdní práce organizována, není z dochovaných pramenů zcela jasné; zdá se, že námezdní dělníci byli najímáni prostřednictvím rychtářů nebo výsadních krčem. Systém námezdní práce byl výhodný zejména pro chudší venkovské vrstvy, pro které se patrně stal nutnou součástí obživy. V blízkosti větších měst lze uvažovat i o určitém podílu jejich obyvatel na sezonních pracích. Nelze vyloučit ani účast majetnějších venkovských vrstev a to zejména v případě, že vrchnosti dlužily určitou sumu peněz a dluh si tak v podstatě mohly odpracovat. Naznačují to některé údaje v účetních knihách.⁴⁸⁹

⁴⁸⁸ SOA Zámorsk, VS Opočno, Kniha počtů 1617, folio 85 – 85v.

⁴⁸⁹ Například v knize počtů za rok 1617 nalezneme soupis plateb jednotlivým vesnicím „vedle cedul a rejstříčku do jedné každé vesnice spravených a sečtených s podpisem pana úředníka dáno vykázáním na krčmářích a lidech jistých dluhův.“

5. ZÁVĚR

Z dosavadních výzkumů je zřejmé, že trčkovské statky vykazují všechny znaky rozvinutého režijního velkostatku, se kterými se setkáváme například u Smiřických – vytvoření stabilního územního jádra pozemkové držby, dále rozšiřovaného dalšími nákupy, převedení robotních povinností na plat, využívání námezdních dělníků na sezónní práce, zakládání vlastních hospodářských jednotek (pivovar, vinopalna, panské dvory, mlýny). V neposlední řadě je to také snaha o vybudování centrálně řízeného vrchnostenského hospodářství včetně jeho správy, jak napovídá zřízení funkce regenta. Podobně jako u Smiřických výnos z vlastního velkostatku doplňovala čilá úvěrová politika. Mezi věřiteli Trčků z Lípy nalezneme nejenom členy předních aristokratických rodů či rytířstva, ale dokonce i samotný panovnický dvůr.

Z dochovaných pramenů je zřejmé, že na počátku sledovaného období opočenský velkostatek fungoval v rámci předbělohorských zvyklostí. V jeho ekonomice převládala zemědělská výroba, především pak obilnářství, ostatní odvětví již nehrála tak významnou roli a sloužila především k uspokojení potřeb vrchnosti, dvora a vrchnostenských zaměstnanců. Pouze výjimečně se setkáváme s prodejem produktů mimo hranice panství. Z nezemědělských oborů jasně převládalo pivovarnictví a rybníkářství, které jak se zdá mělo v rámci opočenského panství letitou tradici. Po roce 1618 se však velkostatek musel vyrovnat s válečnými událostmi během stavovského povstání, které přerostly ve vleklou třicetiletou válku. Lze předpokládat, že ke zhoršení ekonomické situace velkostatku přispěla nejenom přítomnost vojska (která narušila především zemědělskou výrobu, rybníkářství či pivovarnictví, ale zasáhla i lesnictví jako zdroj palivového dřeva pro některé vrchnostenské podniky), ale i krach měny tzv. velká kaláda roku 1623 a v neposlední řadě i zvyšující se fiskální tlak císařského dvora. Zhoršující se ekonomická situace patrně vedla k většímu uplatnění úvěru v ekonomice velkostatku. Během konfiskace panství se ukázalo, že trčkovský majetek byl značně zadlužen. Není doposud spolehlivě prokázáno, zda na tomto zadlužení neměla podíl vojenská kariéra Adama Erdmana Trčky z Lípy či zda zadlužení nebylo vyvoláno uměle v době po chebské exekuci, kdy se Jan Rudolf Trčka z Lípy snažil zachránit rodinný majetek před konfiskací.

Přes ekonomické potíže se Trčkové snažili udržet životní standard odpovídající jejich společenskému postavení a i po vypuknutí války vydržovali relativně početný dvůr. Kromě personálu, který patřil ke standardu i v případě jiných aristokratických dvorů, nalezneme mezi zaměstnanci Trčků z Lípy například osobního právníka, kuchaře či lékaře, destilátora či preceptora, který se staral o výchovu mladšího ze synů Jana Rudolfa Viléma. Trčkové i v neklidné době třicetileté války svému mladšímu synovi dopřáli kavalírskou cestu, k roku 1633 je doložen jeho pobyt ve Francii. Jeho starší bratr Adam již začíná formovat okruh svého dvorského personálu a jeho dvůr se osamostatňuje po jeho sňatku roku 1627. Pokračují úpravy opočenské rezidence, kde byla vybudována krytá jízdárna a míčovna. Opočenský zámek byl vybaven veškerým komfortem, který umožnil pobyt rodiny

v kteroukoliv roční dobu. Přesto se Opočno nestalo trvalou rezidencí Trčků z Lípy, kteří často pobývali i na svých dalších sídlech v Konicích, Ledči či Světlé nad Sázavou.

Předkládaná práce si v žádném případě nemůže činit nároky na úplnost. Existuje celá řada otázek, které čekají na badatelské zpracování a které nemohly být vzhledem k časově náročnému výzkumu zodpovězeny v jejím rámci. Jedná se například o úvěrovou politiku Trčků z Lípy, jejich náboženské postoje, budování klientského systému či vztah k poddanským městům, který by si jistě zasloužil nové zhodnocení. Zcela nezpracovaná je problematika vzestupu Trčků z Lípy v 16. století, jejich začlenění do stavovské společnosti, příbuzenské vztahy či naopak konfiskační proces v letech 1634 – 1636 a osudy dcer Jana Rudolfa. Trčkové z Lípy by si jistě zasloužily větší pozornost historiků než doposud. Už proto, že se patrně jedná o poslední velmože v předbělohorském slova smyslu.

6. POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

6.1. Prameny

6.1.1. Prameny vydané

ARCHIV ČESKÝ, čili staré písemné památky české a moravské, sebrané z archivů domácích a cizích I – XXXVI, různí editoři, Praha 1844 – 1941.

EMLER Josef: Pozůstatky desk zemských království českého roku 1541 pohořalých, I – II, Praha 1870 – 1872.

DAČICKÝ Z HESLOVA Mikuláš: Paměti, ed. Jiří Mikulec, Akropolis, Praha 1996.

6.1.2. Prameny nevydané

Národní archiv Praha

Desky zemské větší

Stará manipulace

- Sign. C 215 T 13 (Trčkové z Lípy)
- Sign. O 23 (Opočno)
- Sign. T 4 (Trčkové z Lípy)
- Sign. R 140 (Regerové)
- Sign. S 205 (Smiřice)

Česká dvorská kancelář

- Sign. IV M 3

Česká dvorská komora

- Sign. IV 295

Archiv Národního muzea

Fond H

- H 35 (Trčkové z Lípy)

Fond F

- F 142a (Opočno – město)

- F 142b (Opočno-panská spisovna)
- F 143 (pozůstalost Rojek)

Státní oblastní archiv Zámorsk

Velkostatek Opočno

Knihy

- Sign. Hornig 26 1 1 (urbář 1581)
- Sign. Hornig 26 2 2 (urbář 1598)
- Bez signatury (taxa panství opočenského 1636)
- Sign. Hornig 8 1 1 (Kniha počtů 1617)
- Sign. Hornig 8 2 2 (Kniha počtů 1622)
- Sign. Hornig 8 3 3 (Kniha počtů 1623/24)
- Sign. Hornig 8[9] 4 4a (Půlroční účet 1635)
- Sign. Hornig 28 1 4 (Kniha o pronájmech horských pasek 1625 – 1638)

6.2. Literatura

BÍLEK Tomáš V.: Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618 I – II, Praha 1882 – 1883.

BŮŽEK Václav: Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách, Ústav československých a světových dějin ČSAV, Praha 1989.

ČÁŇOVÁ Eliška: Zanikání drobných statků na Hradecku; in: Acta musei reginaehradecensis 2/1959.

ČECHURA Jaroslav: Dominium Smiřických – protokapitalistický podnikatelský velkostatek předbělohorských Čech, Český časopis historický 90/1992.

ČECHURA Jaroslav: Hospodaření posledních Smiřických, Časopis českého muzea 162/1993.

ČECHURA Jaroslav: České země v letech 1526 – 1583/1, První Habsburkové na českém trůnu, Libri, Praha 2008.

ČERNÝ Václav: Hospodářské instrukce, Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v 15. – 16. století, Praha 1930.

DOSTÁL Josef: Poslední boj; Sborník archivu Ministerstva vnitra Republiky Československé 9/1936.

DOSTÁL Josef: Sestra Adama Erdmana Trčky; Český časopis historický 43/1937.

DOSTÁL Josef: Vilém Trčka v Paříži, Český časopis historický 42/1936.

- DOSTÁL Josef: Z historie trčkovských konfiskací; Český časopis historický 50/1947-1949.
- DVOŘÁKOVÁ Lenka: Trčkové z Lípy na přelomu 15. a 16. století; in: Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu, Acta Universitatis Carolinae, Praha 1976.
- FRANCEK Josef: Zločin a sex, Rybka Publishers, Praha 2000.
- HAAS Antonín: Soupis privilegií měst a městeček ve Východočeském kraji od roku 1526; Sborník prací východočeských archivů 2, Zámrsk 1972
- HORÁK Karel: Lesní hospodářství na panství opočenském do 18. století; in Orlické hory a Podorlicko 2/1969
- HORÁK Karel: Z historie myslivosti na panství opočenském; in: Orlické hory a Podorlicko 1/1968.
- HRDLIČKA Josef: Hodovní stůl a dvorská společnost, Monographia historica I., Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice 2000.
- CHARVÁTOVÁ Kateřina: Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142 – 1420, II. díl, kláštery založené ve 13. – 14. století, Karolinum, Praha 2002.
- JANÁČEK Josef: Rudolf II. a jeho doba, Svoboda, Praha 1987.
- JANÁČEK Josef: Valdštejn a jeho doba, Svoboda, Praha 1978.
- JANÁČEK Josef: Ženy české renesance, Brána, Praha 1996.
- JANÁK Jan – HLEDÍKOVÁ Zdeňka – DOBEŠ Jan: Dějiny správy v českých zemích od počátků po současnost, Nakladatelství Lidových novin, Praha 2005.
- KAPLAN Jindřich: Historie dolování a výroby železa v Orlických horách, Okresní muzeum orlických hor a okresní archiv, Rychnov nad Kněžnou 1988.
- KOLDINSKÁ Marie: Každodennost renesančního aristokrata; Paseka, Praha – Litomyšl 2001.
- KOLDINSKÁ Marie – MAŤA Petr: Deník rudolfínského dvořana, Adam mladší z Valdštejna 1602 – 1633, Argo, Praha 1997.
- Kolektiv: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl VI., Východní Čechy, Svoboda, Praha 1989.
- Kolektiv: Lidová kultura, národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1 – 2, Mladá fronta, Praha 2007.
- KRÁL Pavel: Mezi životem a smrtí, Testamenty české šlechty v letech 1550 – 1650; Monographia historica II. Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice 2002.

- KRÁL Pavel: Český Krumlov za habsburské komorní správy, Opera Historica 5, České Budějovice 1996.
- KUČA Karel: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV.; Libri, Praha 2004.
- LEDVINKA Václav: Úvěr a zadlužení šlechtického velkostatku v předbělohorských Čechách; Praha 1985.
- LEDVINKA Václav: Rozmach feudálního velkostatku, Folia historica Bohemica 11/1987.
- MACEK Josef: Jagellonský věk v českých zemích I. – IV., Academia, Praha 1992 - 1999.
- MAUR Eduard: Český komorní velkostatek v 17. století; Acta Universitatis Carolinae, Praha 1985
- MIKULKA Jaromír: Dějiny Hradce Králové II/1, Hradec Králové 1994.
- MORAVEC Milan: Zástavy Zikmunda Lucemburského v českých zemích z let 1420 – 1437; in: Folia historica Bohemica 9/1985.
- MUSIL František – SVOBODA Ladislav: Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou, Ústí nad Orlicí 1995.
- PÁNEK Jaroslav: Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551 – 1552, Bohumír Němec – Veduta, České Budějovice 2003.
- PASTYŘÍKOVÁ Kateřina: Kuchyně Trčků z Lípy na zámku Opočno v roce 1635, Východočeské listy historické, Hradec Králové 2003/04.
- PETRÁŇ Josef: Dějiny hmotné kultury II/1 – 2, Karolinum, Praha 1997.
- PETRÁŇ Josef: Zemědělská výroba v Čechách v druhé polovině 16. a počátkem 17. století, Acta universitatis Carolinae, Praha 1963.
- PTÁČEK Josef – ŠŮLA Jaroslav: Andreáš Neuman z Ryglic a Löwensteina, hejtman opočenského panství; in: Sborník prací východočeských archivů 8/2000.
- RAMEŠ Václav: Slovník pro historiky a návštěvníky archivů, Libri, Praha 2005.
- SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království českého, díl II. – Hradecko, Argo, Praha 1994; díl V. – Podkrkonoší, Argo, Praha 1995.
- ŠAMÁNKOVÁ Eva: Architektura české renesance, Praha 1961.
- ŠŮLA Jaroslav: Dva kšafy Jana Rudolfa Trčky z Lípy, Stopami dějin Náchodska 5.

ŠŮLA Jaroslav: Mikuláš Jeremiáš Třebechovský, správce opočenského panství v letech 1628 – 1630 a humanistický básník, *Východočeské listy historické* 17-18/2001.

ŠŮLA Jaroslav: Pěstování a zpracování lnu a konopí v Orlických horách a Podorlicku, Deštné 1986.

ŠŮLA Jaroslav: První dvě privilegia města Opočna; in: *Sborník prací východočeských archivů* 9, Zámrsk 2004.

ŠŮLA Jaroslav: Stručné dějiny a topografie skláren v Orlických horách v období feudalismu; in: *Sborník prací východočeských archivů*, Zámrsk 1984.

VOREL Petr: Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna; in: *Pernštejnové v českých dějinách*, Pardubice 1995.

ŽEMLIČKA Josef: Čechy v době knížecí, *Nakladatelství lidových novin*, Praha 1997.

ŽEMLIČKA Josef: Počátky Čech královských, *Nakladatelství Lidových novin*, Praha 2002.

.

**INVENTÁŘ PANSTVÍ OPOČENSKÉHO A SMÍŘICKÉHO,
VŠELIJAKÝCH MOBILÍ, DOBYTKA, OBIÍ A JINÝCH
HOSPODÁŘSKÝCH NÁBYTKŮV, JAKO TAKÉ UJETÍ TĚCH
PANSTVÍ ROZLIČNÝCH DŮCHODŮV 1635**

EDICE

EDIČNÍ POZNÁMKA

Editovaný dokument je uložen v Národním archivu Praha, ve fondu Stará manipulace, karton 1576 pod signaturou SM O 23/14. Jedná se o písemnost o formátu zhruba A4. Inventář byl po sepsání svázan režnou nití do podoby sešitu. K samotnému inventáři je přiložen dopis Linharta Korky Cholomského z Korkyně české komoře z 19. 4. 1635, který nebyl do edice zahrnut, vzhledem k tomu, že se editovaného dokumentu dotýká pouze okrajově. Vlastní inventář je na folio 5 – 48, přičemž folia 5v – 6v, 18 – 18v, 19v, 27v, 29 – 30v, 35v, 36v, 44v a 48 jsou bez textu. Text je psán německou novogotickou kurzivou, poměrně dobře čitelnou. Za vypracování inventáře zodpovídal Linhart Korkyně Cholomský z Korkyně, který je autorem popisu zámku ve Smiřicích, panských dvorů, stavu dobytka a zásob smiřického panství (folio 7 – 28v). Inventář mlýnů na smiřickém panství sepsal Matěj Klupp, hejtman panství Smiřice (folio 31 – 35). Popis zámku Opočno (folio 37 – 41v), dvorů (folio 43 – 43v) a mlýnů (folio 45 – 46) na opočenském panství vytvořil Heinrich Kindler, který je také autorem „*Poznamenání všelijakých svrškův na zámku opočenském*“ (folio 46v – 47v). Inventář dobytka a zásob na opočenském panství pořídil Jan Rašín z Ryzmburka (folio 42 – 42v a 44). S výjimkou Linharta Korkyně všichni členové komise opatřili svou část inventáře podpisem.

Při editování textu jsem vycházel ze zásad běžně používaných při edičním zpřístupňování raně novověkých pramenů⁴⁹⁰. Modernizace textu se týkala především pravopisu (v/u; w/v; c/k), interpunkce, délky samohlásek a zjednodušeného psaní zdvojených souhlásek (au/ou; uo/ů,ú; ss/s,š; cz/c,č; rz/ř; ie/ě; ff/f). Text byl transkribován tak, aby přílišná modernizace neovlivnila jazykový styl originálního dokumentu. Zkratky a vynechaná písmena jsou rozvedeny v hranatých závorkách, v případě nečitelného písma nebo nejasného čtení byl použit otazník. Text podtržený v originále byl podtržen i v edici. Některé pojmy byly vysvětleny v poznámkovém aparátu. Při edici jsem dodržoval členění původního textu do jednoho nebo dvou sloupců.

⁴⁹⁰ KAŠPAR J.: Úvod do novověké latinské paleografie se zvláštním zřetelem k českým zemím, Praha 1975, str. 149 – 153.

**Inventář panství Opočenského a Smiřického, všelijakých mobilií, dobytka, obilí a jiných
hospodářských nábytkův, jako také ujetí těch panství rozličných důchodův 1635**

Folio 5v – 6v

prázdné

Folio 7

Inventář zámku smiřického 26. January A[nn]o 1635

Když se šnekem vedle kuchyně chodí, v tom šneku jsou vokna z prohlídacími kotouči okovaná 2

Při tom šneku jsou dveře s panty obíjenými bez zámku 1

Nad kuchyní vedle toho šneku na levé ruce jest pokoj, při něm jsou dveře roztloučený s zámkem zapaditým 1

Kamna pěkná zelená 1

Vokno s prohlídacími koutouči okovaný 1

V něm jest pšenice kontribuční

Kde se topí jsou dvířka ze se prsle(?) zavírá s malými panty 1

Na pavlači jest lavice 1

Rámce pro krumplování kolter 3

Sesle ode dřeva nepotažený 2

Druhý pokoj nad kuchyní, při něm jsou dveře s zámkem pocínovaným s černými panty 1

Vokna okovaná s prohlídacími kotouči 2

Kamna zelená 1

Tabulka 1

Stoliček 9

Při témž pokoji jest komora, stupně kameny, dveře prostý, bílý s zámkem a panty pocínovanými 1

V komoře jest prkenná podlaha

Folio 7v

Vokno okovaný s prohlídacími kotouči 1

Stoleček 1

Tabulka dlouhá 1

Stolička maličká 1

V zeleném pokoji jsou dveře zelené s zámkem a panty pocínovanými 1

Kamna pěkná zelená 1, na nichž jest pana Trčky erb

Vokna okovaná s prohlídacími kotouči 4

Stoly 3

Tabulky 2

Židliček 6

Lože prostý s prken zbitý 1

Šraky, na kterýmž šaty větší 2

Lože s sloupky 1

Při téměř pokoji jest komora, při nich dveře s zámkem a panty pocínovanými 1

V komoře truhla veliká roztlučeného kus víka s železnými panty okovaná 1

Almara prostá bílá 1

Šraky na kterýchž se šaty větší 2

Seslí neobtažené 2

Vokna veliká okovaná s prohlídacími kotouči 3

Prkna k loži potřebující 4

Skříňka bílá prostá na zdi 1

Sloupky k loži malované černý 3

Vedle toho zeleného pokoje jest Taffelstubb⁴⁹¹, při ní dveře lakovaný roztlučený s zámekm pocínovaným a prostými panty 1

kamna zelená 1

Folio 8

Vokna veliká okovaná s prohlídacími kotouči 3

Stůl prostý bílý 1

Tabulky 3

Židliček 10

Šrak na který se šaty věší 1

Sesle dřevěná nepotažená 1

Trnože 2

Při témž pokoji jsou dveře prostý jdouce do druhého pokoje s zámekm černým krytým a panty prostými 1

V tom pokoji vedle té Taffelstube jsou kamna zelená 1

Vokna okovaná s prohlídacími kotouči 2

Zůstává v něm obilí

Jest strop vyřezávaný malovaný

Dveře lakovaný s panty pocínovanými 1

Stoly 3

Bez trnoží 2

Lavice z jedné strany od kamen 1

Druhé dveře prosté jdouce do komory s zámekm a panty pocínovanými 1

Dveře jak se na pavlač chodí fasovaný roztlučený s zámekm černým krytem a panty pocínovanými 1

Vokna veliká okovaná s prohlídacími kotouči 2

⁴⁹¹ Označení pro místnost v reprezentační části zámku užívané jako jídelna

Trnože od stolu 1

Při tý komoře jest ještě jedna komora, prkny přetažená a dveře fasovaný s zámkem krytým 1

Římsy prostý bílý 1

Pavlačka chodící, při ní prostý dveře 1

V tý komoře kontribuční obilí

Folio 8v

Vedle té komory slove veliký pokoj do velkýho fraucimoru⁴⁹² jsou dveře fasovaný s zámkem krytým s panty pocínovanými 1

V témž fraucimoru jsou dveře dvoje při jedněch jak se na pavlač zámek krytý černý 1

Při druhých dveřích zámek pocínovaný 1

A při těch dvojí dveřích jsou panty pocínovaný

Kamna zelená 1

Při nich lavička 1

Vokna veliká okovaná s prohlídacími kotouči 4

Almara bílá prostá s prostými panty (v tom pokoji jest žita) 1

Zatím fraucimorem jest síň veliká zdí přehrazená, při té síni jest pokojíček maličký, při něm dveře fasovaný s prostým zámkem a panty pocínovanými 1

V tom pokojíčku jsou kamna zelená roztlučená 1

Vokno veliký s kotouči prohlídacími okovaný 1

Stůl 1

Lavice vůkol při zdi

Římsy 2

Stolička bez zábradla bílá 1

Černá truhla okovaná 1

⁴⁹² Místnost vyhrazená pro ženskou část šlechtické domácnosti

Police ve zdi 1

Pře[d] tím pokojíčkem na pavlači veliká truhla pro vaření 1

Na též síni jsou dveře veliké bílé, fasovaný roztlučný, s zámkem velikým krytým černým a panty pocínovanými 1

Almary prostý veliký 2

Folio 9

Vokna veliká okovaná s prohlídacími kotouči 2

Na též síni pšenice a žito

žok veliký vlny 1

Při té síni komora fraucimorská, dveře bílé fasovaný 1

Vokna veliká okovaná s prohlídacími kotouči 2

Lože roztlučné 1

Almárky ve zdi bez dvířek 2

žok vlny 1

Při též komoře pavláčka chodící, dveře prostý s panty prostými 1

Při těchto dolejších pokojích jest pavlač vůkol a vůkol kameny

Druhý schody k hořejším pokojům jdouce po pravé straně jsou dveře s zámkem krytým a panty prostými 1

Vokna veliká okovaná s prohlídacími kotouči 4

V témž šneku jsou dvířka fasovaná při peci, kde se topí s panty 1

Ty dveře na obě strany se odvírající do hořejších pokojův na pavlač jdouce lakovaná s panty prostými 1

Vedle šneku jest pokoj na levé ruce, dveře lakovaný, roztlučný s zámkem pocínovaný[m] 1

Vokna veliká okovaná s prohlídacími kotouči 2

Kamna zelená roztlučná 1

Při témž pokoji jest komora, jsou dvojí dveří s panty pocínovanými a při jedněch zámkem pocínovaným 2

Folio 9v

Pavlačka chodící dveří při něm roztlučení s panty pocínovanými 1

Vokno s prohlídacími kotouči okovaný 1

V té komoře jest žito

Druhý pokoj nad spižírni, dveře futrované, potlučený s zámkem a panty pocínovanými 1

Kamna zelená všechna roztlučena 1

Vokna veliká okovaná s prohlídacími kotouči 4

V témž pokoji jest něco pšenice

Při též světnici jest komora, do nichž jsou dveře 3

U dvojích dveří 2 zámků pocínovaných, u třetí[ch] zámku není žádnýho a v těch trojích dveřích jest pantů pocínovaných 6

Pavlačka chodící, při nich dveře všechna roztlučena s panty černými 1

Tabulka 1

Vokno skovaný s prohlídacími kotouči 1

v té komoře jest něco žita

Starého pána pokoji slove, dveře bílý prostý roztlučeny, při nich zámek s panty pocínovanými 1

Kamna železný barvy tisknutá 1

Vokna veliká okovaná s prohlídacími kotouči 4

stůl veliký 1

Tabulky 2

Almara o třech dvířkách s panty prostými 1

Židličky 3

Při týž světnici jest komora, při ní dveře futrovaný bílý prostý, zámek s panty pocínovanými 1

Šrejbtis⁴⁹³ veliký pěkný, však všecken potlučený 1

Folio 10

Tabulka bez trnoží 1

Truhlička prostá 1

Vokna okovaná s prohlídacími kotouči 4

Pavláčka chodící, dveře při něm futrovaný s panty pocínovanými 1

Vedle něho Tafelštuben, dveří fasovaný roztlučný, zámek s panty pocínovanými 1

Kamna zelená 1

Vokna veliká okovaná s prohlídacími kotouči 4

Židliček bez zapradla 5

Sesle dřevěná nepotažená 2

Z téhož pokoje do druhého jdoucí jsou dveře futrovaný celý, zámek s panty pocínovanými 1

V témž pokoji jsou dveře na pavlač futrovaný celý, při nich zámek s panty pocínovanými 1

Kamna zelená 1

Vokna veliká okovaná s prohlídacími kotouči 2

Židličky 2

Tabulka prostá bílá bez trnoží 1

Vedle toho pokoje jest komora a dveře 2

Jedny celý fasovaný, při nich zámek s panty pocínovanými a druhých dveře půlroztlučených [s] panty pocínovanými 2

Vokna veliká okovaná s prohlídacími kotouči 2

Folio 10v

⁴⁹³Psací stůl

Vedle té komory jest druhá komora s zámky a panty pocínovanými dveře 2

Jedny celý a druhý roztlučený

Vokno veliký okovaný s prohlídacími kotouči 1

Tabulka 1

Při tý komoře jest pokoj, dveře s zámky a panty pocínovanými 2

Jedny celý a druhý roztlučený

Kamna zelená roztlučená 1

Vokna okovaná veliká s prohlídacími kotouči 4

V tom pokoji jest pšenice

Vedle toho pokoje jest druhý pokoj, dveře s zámky a panty pocínovanými 2

Jedny celý a druhý roztlučený

Kamna zelená roztlučená 1

Vokno veliký okovaný s prohlídacími kotouči 1

Vedle toho pokoje jest komora, dveře s zámky a panty pocínovanými 2

Jedny celý a druhý roztlučený

Vokno okovaný s prohlídacími kotouči 1

v nichž jest pšenice

Vedle tý komory jest druhá komora, v nichž dveře fasovaný s zámky a panty pocínovanými 2

Jedny celý a druhý roztlučený

Vokno veliký okovaný s prohlídacími kotouči 1

Jest při tý komoře pokoj, při nim dveře futrovaný s zámkem a panty pocínovanými 1

Kamna zelená roztlučená 1

Vokna veliká okovaná s prohlídacími kotouči 4

V tom pokoji jest pšenice

Folio 11

Při hořejších pokojích jest pavlače vůkol od vůkol dřevěný s dřevěnými kříželycemi, na tý pavlači při topení prsků (?) jest 5 dvířek, při nich panty pocínovaný.

Z té pavlače na podkroví jest šnek při něm dveře na obě strany se odvírající futrovaný roztlučný 1

Při nich panty prostý 4

Hák zápora místo zámku 1

Petlice dlouhá jak se vysutý zámek zavírá 1

Na podkroví jest drátěná mříže 1

Příčky pěkný malovaný s řezbami vysazený 2

Truhly roztlučný

Sudů roztlučný[ch] bez víčka 7

Židlička 1

Stůl vokrouhlý 1

Stoly bez trnoží 2

Lože celé 1

Vokna s prostými kotouči potlučený 2

Dole v place jest pokoj dvořanský, při něm dveře s zámkem a panty prostými 1

Kamna zelená 1

Vokna velkých s prostými kotouči 3

Při těch vokních jsou mříže železný

Stoly prostý 2

Tabule 1

Lože 3

Kamna zelený 1

Židlička 1

Almárky ve zdech bez zámků 3

Lavice okolo stolu a u kamen 1

Folio 11v

Při též světnici jest komora, v nichž jsou almary 2

Tabulka maličká bílá 1

Vokno prostý roztlučený 1

Při těch almarách jsou panty prostý černý

Při též komoře jsou dveře roztlučený 1

Při nich petlice veliká železná 1

Při pekárni jest kašna kamenná 1

Do pekárni jsou dveře kudy se chodí bez zámků 1

V pekárni jsou dveře prostý bez zámků 1

Kamna prostá velmi chatrná 1

Vokno veliký s prostými kotouči 1

Díže veliká 1

Malá 1

Vál, na kterým chleba válí 1

Násejпка 1

Sejto struněný velmi chatrný 1

Prken, na který chléb sází 5

Před pecí měděný kotel k vohřívání vody 1

Vokno malý prostý v síni 1

V komoře kde chléb jest vokno neveliký prostřední 1

Truhla veliká moučná 1

Při tý komoře jsou dveře s zámkem a panty prostými 1

Konev dřevěná 1

Při tý pekárně jest komorka kde hoffmistrně svůj byt má

.. sklípek maličký kde holota svý věci má

V kuchyni jsou veliká vokna prostá, velmi zle potlučená 2

Při ní jsou dveře s prostými panty 1

Almara veliká pro nádobí 1

Tabulka 1

Folio 12

Štok 1

Světnička pro kuchaře kde žito dělají

dveře prostý s panty prostými 1

Vokno s prostými kotouči 1

Kamna prostá 1

Stůl prostý 1

Lavice 1

Stolicí prostý 2

Při tý kuchyni jest spižárna, v níž vokno veliký prostý 1

Malý 2

Almara 1

Štok, na čem maso seká 1

Tabule 1

Šrok na čem maso věší 1

V též kuchyni od nádobí kuchyňského nachází se toto

Kotlů mēděných 8

Rožeň 1

Rošt 1

Sekáčky železný 2

Zufan 1

Moždíře veliké 1

Malý, ve kterém se koření tluče 1

Dršláky mēděné 2

kterýž to velmi chatrný jsou

V témž zámku jest ambyt, v němž jsou vokna vytlučená 4

Dveře futrovaný s zámkem a panty pocínovanými 1

Nachází se v něm malý stoly 2

Štok 1

Truhlic starých potlučených 6

Folio 12v

Futra sukнем černým uvnitř potaženým 1

Kolovraty 3

Lůžko starý 1

Stůl hranatý 1

Nachází se při témž zámku sklepy v kterýchž omastek a ovotce se shromažďuje

Při nich jsou dveře železný s zámky a panty 3

Vokna v nichž železný mříže 3

Vokenice též železný 1

Alamara veliká pro cínový nádobí 1

Pantů při tý pocínovaných 6

Truhly veliký 3

Moždíř veliký 1

malý 1

Hrnec veliký železný s nohami 1

Truhlička železná neveliká 1

Šroub od vah jak se váží dřevěný 1

Sud bez víka 1

Tun prázdných pro másla 7

Předně vedle purkrabího register se nachází

Stůl 1

Truhly s pokrovem 2

Truhla pro plátna 1

Při těch sklepích ještě jiný sklep, kde se víno skládalo

V něm jest vokno prostý 1

Vokenice a mříže železná 1

Při témž sklepě jsou dveře z prken zbitá 1

Jest ještě jiný sklep, jsou dveře z prken zbitá 1

Jest ještě jiný sklep, kudy se chodí k šneku, v tom sklepě nachází se peří v sudech 22

Tabulka 1

Více vlny z matrací vysypané.

Folio 13

Prken 6

Vokno maličký prostý, v němž jest zasekáno kus s.... 1

Dveře plechem pobitý s zámkem a panty prostými 1

naproti tomu sklepu jest železná vokenice na pantych zavěšená 1

Jdouce z zámků na valy, jest sklep hluboký pro ovocce, dveře dřevěný mřížový s zámkem krytým a panty 1

Při tom sklepe jest mandl, jak se šaty mandlují 1

Stůl dubový starý 1

Lednice, kde se led sváží 1

Nížeji nad tím sklepem jest komora pro sejry v nichž jsou štandlíky⁴⁹⁴, jak se mléko sbírá 3

Koryto veliký jak se sejry solívají 1

Nad sýrnici jest komora

V níž se nachází prostředky mosazný od svícňů 2

Hrnc mēděný starý 1

Pánvice mēděná 1

Kotlík pro uhlí 1

Při těch dveřích jsou zámky vysuté 2

panty 4

V ratejni před světnicí čelední jest almara stará roztlučená 1

v níž se nachází vokna roztlučená s prohlídacími kotouči 4

Kamna prostá 1

Hrnc v kamnách železný 1

štok 1

Lavice 1

Folio 13v

⁴⁹⁴Patrně míněny žejdlíky

Stolice 2

Almary roztlučení 2

Omastnice 2

Dojačky 4

Konve 2

Štandlíky 2

Tvořidla, jak se sejry dělají.

Sud vinný, jak vinopalka sobě stírku dělá 1

Troby pradzy (?) 1

Při světlici, dveře s panty prostými 1

V síni jest vana měděná 1

Kotly měděný na kterýchž se voda zhřívá 2

Mísa měděná 1

Hrnce měděný, děravý a zlý 3

Při vinopaly nachází se

Kotlů 5

Klobouky 3

Kád' 1

Konve 2

Trub jak se kotly zavěšují 6

Při týž vinopaly nachází se komora

v němž lože prostý 1

Stoleček maličký 1

Almara černá potlučená 1

Džbány pro točení břeček 3

Při témž zámku nachází se světnice holomčí v níž jsou 4 vokna veliká vytlučená

Kamna prostá 1

Tabule 1

Štok jak truhlář dělá 1

Almárky ve zdech 2

při jedný zámek s panty

Lavice

Folio 14

Nad tou světnicí holomčí jest jiná světnice do kterýchžto šnekem po dřevěných schodích se chodí. V tý světnici jsou kamna zelená 1

Tabule 1

Lože prostý 2

Vokna s prostými kotouči 4

Při tý světnici jest komora, nachází se v ní vlasy (?) sklenný pro vody

Vokna prostá 2

Při tý světnici v síni jest komorka pro uzdaře 1

Zvonec jak na čeládku k stolu zvonívají 1

Při témž zámku nachází se na valých pod baštou sklep pro pivo hluboký, při něm dveře dřevěný 1

Zámek vysutý 1

Vedle něho starý mandl jak se šaty mandlují 1

Nížeji komora, kterou štěpař užívá 1

Nad sklepem jest bašta, do který se po dřevěných schodích chodí, jsou dveře dřevěné prosté s zámkem západitým krytým s panty prostými 1

Na též síni jest vokno veliký s prostými kotouči.

Po pravé straně jest malá světnička, v níž jest vokno prostý s prostými kotouči 1

Stoleček 1

Lůžko 1

Kamna zelená 1

Lavička 1

Dveře bílý s prostými panty 1

Vedle tý světničky komora, v ní se nachází almary zelený potlučený s panty pocínovanými] 2

stoleček 1

Vokna prostřední prostý 2

Folio 14v

Dveře zelený s pocínovanými panty bez zámku 1

Na levé ruce jdouc od schodů do síně naproti jest druhá světnice, zelený dveře s zámkem a panty pocínovanými 1

v níž jest komín vlaský⁴⁹⁵ 1

Lože s prken zbitý 1

Vokna veliká s prostými kotouči 2

Stůl prostý bílý 1

Při tý světnici jest komora, dveře zelený roztlučný 1

Vokna s prostými kotouči 2

Při těch vokních jsou mříže železný

Pavlačka chodící

V chlívích kravských nachází se krav dojných 8

tele roční 1

⁴⁹⁵krb

Džbery jak mláto nosí 2

Škopky 2

V kůlni nachází se

prken javorových 10

fošen tlustých 10

vůz lesní 1

vůz sladovej 1

vůz v skzebřinách (?) 1

pila veliká k řezání dříví 1

pila menší 1

nebozezy k vrtání trub 2

nebozezy trubný 2

beran mosazný, jak se kůly bijí 1

berany železný 2

provaz veliký s kladkou, jak se k beranu potřebuje 1

Folio 15

řetěz k beranu veliký 1

košů pro sekaninu 6

svorníky 2

poříz 1

řetězy 2

zámek vysutý 1

kopáč 1

klamru (?) 1

sekyra široká 1

rosatce (?) 2

lopata 1

vidly hnojny 1

kladky mosazné 2

Za kůlní jest marštal, kde dělní koni stávají pro 8 koní

Za marštalí jest volárna, marštal pro 30 volů, však kdyby se krav při zámku nechovalo.

Za volární světnice kočovská

v ní nachází se stůl 1

lavice vůkol prostý 1

kamna prostá 1

vokno s kotouči prostými 1

Za tou světnicí kočovskou jest marštal, ze státi může 5 cůků po 6 koních

Za tou marštalí jest marštal jízdna pro 6 koní, kde hejtman svý koně mívá

Za tou marštalí jest síň, v tý síni při marštali velký nachází se veliká truhla pro obrok 1

stolice řezací 4

Za tou síni jest marštal jízdna veliká, může státi 24 koní

Folio 15v

Při týž marštali jest světnička

nachází se v tý světničce stůl prostý 1

kamna prostý 1

vokna s prostými kotouči 2

lavice vůkol prostý 1

dveře s panty prostými 1

V bečvární

jest almara 1

stolice 2

kolo s provazem, jak se sudy zatahují 1

vokno s prostými kotouči 1

V pivovaře

pánev veliká 1

kádí chladnicích 5

štok 1

kád' slévací velká 1

kád' stěrací 1

malý kádíčky 3

korčáků 12

džbery spilací 4

spilky při pivovaře 2

kamna prostá 2

vokna malá při nich 2

sudů 60

V sladovni

nachází se štoky kamenný 2

hvozd se všemi potřebami 1

Nad sladovní

jsou dvě půdy, kdež se pšenice, ječmeny k děláni sladu sejpají a slady zůstávají

Folio 16

Korec⁴⁹⁶ jak se obilí měří 1

věrtel⁴⁹⁷ 1

pytlů plátěnných 24

lopatky 4

V kovárni nachází se

nákovadlyny 3

rohatina 1

hřebovna 1

perlík 1

mlat hrubej 1

mlátek malý 1

stranovník 1

wergkhammer 1

plozebna, kol ní hřebíky 1

štempl, jak se podkova narazí 1

průboj 1

halbfysl, jak se sekery dělají 1

raroz (?) 1

kleště 4

měch 1

Nad kovární

ve světnici sládka nachází se

stůl prostý 1

⁴⁹⁶Dutá míra o obsahu 93 litrů

⁴⁹⁷Dutá míra o obsahu 23, 25 litrů = ¼ korce

lavice 2

kamna prostá 1

vokna zlá s prostými kotouči 2

dveře s prostými panty 1

ve světnici purkrabího

nachází se kamna zelená 1

lavice 1

vokna prostřední 2

Folio 16v

s prohlídacími kotouči 1

s prostými kotouči 1

dveře při ní zámek pocínovaný, s panty černými 1

Za tou světničkou jest komora

v ní se nachází vokno s prostými kotouči 1

pavláčka chodící a dveře, při ní panty prostý 1

Při kanceláři

nachází se při ní dveře starý roztlučný s prostými panty 1

v tý síni jest přehraženo prkny, kde pálený bývalo, jest vokno prostý vytlučený 1

Při světnici dveře nový bílý futrovaný 1

zámek s panty prostým

v světnici kamna zelená 1

vokna veliká s prostými kotouči 4

almary veliký potlučený 2

almárka ve zdi 1

almárka žlutá 1

almárky potlučené 2

truhla železná 1

tabule červená 1

tabule dubová 1

stoly prostý 3

židliček 8

V světnici při kanceláři jest komora dveří futrovaný roztlučeny, zámeček s panty prostými 1

v ní almara veliká, v který registra jsou

Folio 17

do kterýchž se statkové na panství smiřickém zapisují a z nich spravedlnost lidská vyhledávají 1

Vedle tý almary jest druhá almara bez dvířek 1

tabule veliká 1

lavice 1

lože 1

stoleček 1

zvonec malý 1

vokna prostá roztlučená 2

pavláčka chodící, při ní dveře s prostými panty 1

Nad kanceláři hodiny na půl orloje se všemi potřebami 1

zvonec při kanceláři, když hoří, na něj se šturmuje 1

Pod kanceláři nachází se světnice v který uzdař (?) dělá, dveře přední, jak se do síně jde dřevěné, prostá, bílá bez zámku s panty prostými 1

V ní se nachází štok, na kterém krájívá 1

vokno s prostými kotouči 1

při něm železný mříže

kamna potlučená 1

Vedle ní psinec a potom světnice u vrat

při ní dveře prostý bez zámku 1

vokno prostý roztlučený 1

stůl malý 1

police dřevěná 1

kamna prostá 1

okolo ní lavice

hrnec měděný v kamnech 1

Folio 17v

Vedly vrat komora, kde vrátný svůj byt má, dveře bez zámku a prostými panty 1

Vedle té komoře ještě druhý 2 komorky, kde myslivec své věci má, jsou dvířka při nich prostá bez zámku 1

Před těmi komůrkami jsou haltýře dva, kde ryby pro potřebu k outratě se dávají

Folia 18 a 18v

prázdna

Folio 19

Inventář svrškův dvorských a hospodářských, též mlejnuv a obilí na témž panství smiřickém

Folio 19v

prázdné

Folio 20

Inventář svrškův co se nyní při dvořích od věci hospodářských nachází

Dvůr Holohlavský

za šafářkou zůstávají

stůl kamenný 1

hrnec v kamních 1

hrnců měděných 23

hrnce pro vaření měděné 3

džber k nošení vody 1

škopek dvojuchý 1

konve 2

dojačky 4

kotel železný 1

necky k praní másla 2

stvořidla 2

sýrnice 1

šandliky pro slévání mléka 4

kádě pro vody 2

mástonice⁴⁹⁸ točitý 2

stojatý 2

vochlí 20

kolovratů 10

⁴⁹⁸Patrně míněna máselnice

Folio 20v

za šafářem zůstává

vozy lesní 3

korba pro mláto 1

pluhů 8

radlic pluhových 7

krojidel 6

houžví k pluhům 8

háků 8

radlic hákových 6

řezaček 19

sekery kladní 5

ručních 2

nebozezy 5

voršaufů (?) 11

zámků západitých 3

lopaty 1

motyky 2

váhy k vozům 2

vidlí hnůj kydati 2

vidlí seno podávati 2

bran s železnými hřebíky 7 pár

řetězů k vozům 5

dláta 2

kružadlo zelí kroužení 1

pořízy 3

drhlenů 7

pila dříví řezati 1

ruční pila 1

Folio 21

kosa trávu sícti 1

řičic⁴⁹⁹ všech 11

žejbrovnic⁵⁰⁰ 1

věrtel 1

pytlů 8

sanic 4

Dvůr Zderazskej

za šafářkou

hrnec v kamních železnej 1

zámky u komor západitý 2

almara 1

konve 4

dojačky 4

kotel železný 1

necky pro praní másel 2

štanlíky pro mlíko 2

⁴⁹⁹Řičice – síto používané k čištění obilnin

⁵⁰⁰Patrně stojanová řičice – zrno se pohybuje vlastní vahou po síti tvořícím dno šikmo postaveného koryta

kolovratů bez vřeten 12

vařák měděný 1

Folio 21v

cezáků měděných 8

mis dřevěných 1

mástrnice točitý 1

stojatý 2

štanlíky pro mlíko 2

džbery pro vody nošení 2

za šafářem téhož dvoru

vozů 10

svorníků k nim 5

váhy k vozům 4

pluhu 7

radlice pluhový 4

krojidla 4

hákový radlice 4

bran s železnými hřebíky 14 pár

v nich se mnoho hřebíků nedostává

houžve 4

Folio 22

řezaček bez kosířů 6

s kosíři 4
vidlí hnůj nakládati 5
podavky 3
líšni k vozům 20
lopaty železný zlý 4
voršaufů 5
žejbrovnic 1
pytlů 11
věrtel 1
zámků stodol komor visutých 11
kladní sekery 3
široká sekera 1
klín 1
motyky 2
nosatce 2
poříz 1
pily dříví řezati 2
ruční pilka 1
šnejdar 1
řetězy 4
řičící všech

Folio 22v

Dvůr Neznážský

za šafářem zůstává

pluhy 3
radlice plužní 5
brány 8 pár
radlice hákový 4
krojidla 4
váhy k vozům 3
nápravy k vozům 2
kol 8
vidlí hnůj kydati 6
vidlí podávací 2
řezaček bez kosířů 6
žejbrovník 2
vřtel 1
kotel železný 1
hrnec v kamních 1
pila dříví řezati 1
klín železný 1
nosatec 1
sekera kladní 1
nebozízky hrubé 3
mastnice 2
šandlíků pro mléko 5
džbery 3
konve 3
zámek západitý 1

řetězy 3

Folio 23

Dvůr plesský

za šafářem zůstává

chomoutů 2

lyšní k vozům 4

žebřiny k vozům 1

pluhy 2

radlice na pluhy 4

krojidla 4

hrnce 2

svorníky 2

hákový radlice 2

bran 7

vidlí hnůj kydati 1

sekera kladní 1

ruční 1

řetěz 1

řičice 3

voršaufy 2

věrtel 1

žejbrovnic 1

lopata 1

vidlí podávací 2

nebozezy 2

hrnec v kamních 1

vařáky železný 2

váhy k vozům 2

váhy pluhový 4

více z jinejch dvorů

Folio 23v

váhy 6

kotel 1

mastnice 1

šandlíky 2

džber 1

konve 3

kádě pro vodu 3

Dvůr Rozběřský

za šafářem zůstává

pluhy 2

radlice pluhový 2

krojidla 2

houžve 2

bran s železnými hřebíky 3 pár

řezačky bez kosířův 2

pila dříví řezati 1

zámků visutých 2

kopáč 1

hrnec v kamnách železný 1

kotel železný 1

Folio 24

džbery pro vodu 2

šandyky 2

mastnice stojatá 1

díže k pečení chlebě 1

kád' desítková 1

sud pro zelí 1

Dvůr Lipskej

za šafářem zůstává

lyšní k vozům 4

radlice pluhový 3

krojidla 3

pluhy 3

radlice hákový 3

houžve k pluhům 3

bran párů 5

vidlí podávací 1

voršauf 1

řičice 5

Folio 24v

zámky visutý 3

západitý zámek 1

hrnec v kamních 1

kopáč 1

řezačky bez kosířů 4

kotel železný 1

díže k pečení chleba 1

džber pro vodu nošení 1

sudy pro zelí 3

mastnice stojatá 2

Dvůr Sadovský

za šafářem zůstává

pluhy 2

radlice plužní 2

krojidla 2

vidlí hnůj kydati 1

vidlí seno podávati 1

houžve 2

řezačky bez kosířův 2

Folio 25

bran páry 3

šandlíky 2

sud pro zelí 1

džbery 2

škopky dvou uchý 2

konve 2

kotel železný 1

mědenec na kamních 1

kopáč 1

díže pro chléb pečení 1

věrtel 1

zejbrovna 1

zámky západitý 2

Dvůr hořeňovský

za šafářem zůstává

pluhy 2

radlice 2

radlice hákové 2

řezačky bez kosířův 4

houžve 2

brány 2 páry

kysnů <?> 4

Folio 25v

vidlí hnůj kydací 3

podávací 2

kopáč 1

kotel měděný 1

hrnec v kamních železnej 1

kolovraty 2

mastnice 2

šandlíky 2

džbery 2

konve 2

díže chléb péci 1

zejbrovně 1

sud pro zelí 1

sekera kladní 1

Folio 26

Dvůr Rodovský

za šafářem zůstává

vozu ½

žebřiny s kroužky 1

radlice hákové 2

bran pár 1

sekera kladní 1

vidlí hnůj kydací 1

kopáč 1

pila hrubá 1

voršauf 1

věrtel 1

zámků visutých 1

řezačka 1

mastnice 1

džber 1

syrnice 1

hrnec v kamních 1

kotel železný 1

kádě 1

Folio 26v

Dvůr Žiželovský

za šafářem zůstává

pluhy 3

radlice 3

krojidla 3

hákový radlice 2

houžve 3

váhy 1

hrnec v kamních železný 1

kotel měděný 1

šandlíky 2

džber 1

řezačka 1

žejbrovnice 1

věrtel 1

řičice 4

saně 1

žebřiny s kroužky 1

zámky visutý 2

brány, v nichž velmi málo hřebíků jest 4 páry

vidlí hnůj kydati 2

podavky 2

Folio 27

Dvůr Svinarský

za šafářem zůstává

vozy 2

svorníky 2

kysní 3

pluhy 3

radlice 4

krojidla 3

háky 3

houžve 3

svorníčky 2

přetykače 2 <?>

brány 4

pily 2

nebozezy plotní 1

poříz 1

dláto 1
vidlí hnojný 2
kopáč 1
provazy vozní 2
hrnec měděný 1
cezáků měděných 2
necky k praní másla 1
mastnice 1
šandlíky 3
džber 1
škopek 1
vidlí senný 2

Folio 27v prázdné

Folio 28

Inventarium

co se obilí nachází v důchodích panství smiřického, jak na zrní, tak i v slámách do N[umero] 19 to jest až do 31. Martii A[nn]o 1635

Pšenice suté	615 korců 1 věrtel 2 ½ čtvrtce ⁵⁰¹
v slámě	124 kop 45 mandelů
Žita suté	3.482 korců 2 věrtel 1 čtvrtec
v slámě	87 kop mandelů
Žita jarého	23 korců 3 ½ věrtel

⁵⁰¹Dutá míra o obsahu 5,8 litru = ¼ věrtel

v slámě	22 mandelů
Obilí ve[j]melného	1.063 korců
mouky rezné	35 korců 2 čtvrtce
Ječmene suté	1.113 korců 3 větele
v slámě	43 kop 33 mandelů
krup ječných	3 větele 1 čtvrtec
ovsa	193 korců 1 věrtel 1 čtvrtec
v slámě	12 kop 45 mandelů
hrachu	291 korců 2 větele 1 čtvrtec
<?> v mandelích	23 mandelů
lněného semene	44 kop 1 věrtel
prosa	1 věrtel
semence	79 kop 2 větele
řepy	44 kop 3 větele
vostrubův	118 kop 1 ½ věrtelu

Folio 28v

Inventarium

co se dobytka jak koňského, tak i hovězího do 24. Martii na témž panství smiřickém nachází

předně:

pohlaví koňského	soli 3 korce 1 věrtel 2čtvrtece
hříbat o[d]stavených 16	cihel 93.450 cihel
koní dělný[ch] 2	másla ½ tuny 22 liber (?)
dobytka hovězího 3 kopy 28 kusů	sejrů 18
totiž	koží

volů hospodářských 8	skopových 62
krav 1 kopa 14 kusů	hovězích 105
volů tažných 4	telecích 11
jalovic 2letých 6	za pohodným 54
jalového kožního 49	
telat o[d]stavených 59	
telat u krav 8	
pohlaví svinského 56	
skotu ovčího 4 kopy 11 kusů	
plátna	
tenkého 3 kopy 30 loket	
konopného 8 kop 24 loket	
tlustého <u>5 kop 51 loket</u>	
17 kop 45 loket	

Folia 29 – 30v prázdná

Folio 31

Správa o mlejních na panství smiřickém, co při kterém mlejně se nachází a zůstává od potřeb mlejnských to všecko jest zejména při každém mlejně pořádně poznamenáno jak náleží léta 1635

Ve mlejně Smiřickém

mlejny hřebenáři⁵⁰² nachází se s potřebami těmito

kladnicemi, panvicemi a nárazy kol 6

vřeten 6

zděří na [h]řídélích 23

čepů v [h]řídélích 12

pypřic⁵⁰³ 6

nákladnic 24

pytlíků 10

stupy 4

řičice struněný 2

žejbrovnic⁵⁰⁴ 2

lejťřík 1

žejbřík 1

uhrabečnice(?) 1

násypky 4

věrtel 1

půlvěrtel 1

čtvrtce 1

pomrlice⁵⁰⁵ 1

špic 1

voškrdu⁵⁰⁶ 6

⁵⁰² Mlýnské kolo s jedním věncem, na kterém jsou upevněny lopatky, pracuje na spodní vodu.

⁵⁰³ Z textu není jednoznačně možné určit, zda je myšlena kypřice – součást mlýnského stroje sloužící ke spojení běhounu s pohonným hřídelem umožňující přenos točivého pohybu na mlýnský kámen – nebo papřice – dřevěná nebo železná příčka umožňující regulaci rozestupu mezi dvěma mlýnskými kameny

⁵⁰⁴ Žejbrovnice – drátěné síto sloužící k oddělování mouky a krupice od otrub

⁵⁰⁵ Pemrlice – palice ke zpracování plochy mlýnského kamene voškrdem

⁵⁰⁶ Voškrd – nářadí na úpravu mlýnského kamene

palice železná 1

sochor železný 1

Folio 31v

při pile též se nachází

na velkém [h]řídeli zděří 4

čep 5

klika 1

na vorlíku zděří 2

hřeben 1

klíč 1

motyčky 2

sochor železný 1

pilník 1

pila zapínací se dvěma třmeny jedna v dole

a druhá nahoře, kterými se táhne třmeny

Ve mlejně černožském

mlejny hřebenáři nachází se s potřebami těmito

kladnicemi, pánvicemi a nárazy kol 6

zděří na [h]řídélích 13

vřeten 6

pánvic 6

pypřic 6

nákladnic 24

Folio 32

stupy 4

pytlíkův 6

hrnec měděný v kamnách 1

násypky 4

čepů 12

voškrdů 6

sochor železný 1

věrtel 1

čtvrťce 1

Ve mlejně malým za Holohlavy

Mlejny korečnickí⁵⁰⁷ nachází se s potřebami těmito

kladnicemi, panvicemi a nárazy kola 2

čepů 5

zděří 7

nákladnic 8

pánvice 2

pypřice 2

pytlíky 2

při volejní

náraz mosazný 1

forma mosazná 1

pánev 1

⁵⁰⁷ Mlýn korečnický – mlýn na svrchní vodu s lopatkami z korečků, na které voda působí svou hmotností

pánev, jak se na ní smaží 1

talíře 2

Folio 32v

ve mlejně plesským

mlejny hřebenáři nachází se s potřebami těmito

kladnicemi, panvicemi a nárazy kola 3

čepův na [h]řídélích 6

zděří na [h]řídélích 12

voškrd 1

pánvice 3

vřetena 3

pypřice 3

nákladnic 12

stupy 3

ve mlejně malým

mlejn hřebenář nachází se s potřebami

těmito kladnicemi, panvicemi a nárazy kola 1

čepy 3

zděří 2

při pile

zděří 13

čepy 4

hák 1

třmen 1

Folio 33

ve mlejně Lužanským

mlejny korečníci nachází se s potřebami

těmito kladnicemi, pánvicemi a nárazy kola 2

zděří na [h]řídlech 4

čepy 4

nákladnice 2

vřetena 2

pánvice 2

pypřice 2

pytlíky 2

stůpy 2

věrtel 1

čtverce 1

řičice 3

voškrdy 2

Folio 33v

ve mlejně Jeřickým

mlejny korečníci nachází se s potřebami

těmito kladnicemi, panvicemi a nárazy kola 3

čepů 6

zděří na [h]řídlech 6

vřetena 2

pánvice 2

pypřice 2

stúpy 3

sochor železný 1

věrtel 1

při pile

pila s třmeny 1

klika 1

čep 1

zděří na [h]řídlech 8

při volejni

čepy 2

zděří na [h]řídlech 2

náraz železný 1

Folio 34

ve mlejně Sadovském

mlýny korečníci nachází se s potřebami

těmito kladnicemi, pánvicemi a nárazy kola 4

čepů 10

zděří na [h]řídlech 10

pypřice 4

pánvice 4

vřetena 4

kladnice 4

stůpy 3

ve mlejně podhradním

mlejny korečníci nachází se s potřebami

těmito kladnicemi, pánvicemi a nárazy kola 3

čepů na hřídelích 6

zděří na hřídelích 6

vřetena 3

pánvice 3

pypřice 3

stůpa 1

Folio 34v

ve mlejně žďárským

mlejny korečníci nachází se s potřebami

těmito kladnicemi, pánvicemi a nárazy kola 2

čepů na [h]řidelích 4

zděří na [h]řidelích 6

vřetena 2

pánvice 2

pypřice 2

voškrdy 2

při pile

čepy 3

klíč 1

na pastorku zděří 5

na velkém řídeli 3

třmeny 2

plech 1

hřeben 1

v čelníku⁵⁰⁸ zděří 2

motyčky 2

hašple 2

hák železný 1

Folio 35

při volejni

čepy 2

zděří 2

presovnice 1

talíře 2

Matěj Klupp, hejtman panství smiřického m[anu] p[ropria]⁵⁰⁹

Folio 35v – prázdné

Folio 36

Inventář zámku opočenského Léta 1635 26. Januari

⁵⁰⁸ Čelník – stavítko, součást mlýnského zařízení, při plnění pytlů se zastrčilo do přívodové dřevěné trubky, kterou procházelo melivo

⁵⁰⁹ Z latiny – vlastní rukou

Folio 36v – prázdné

Folio 37

Zámek Opočen

Předně v temž zámku Opočně

Tafelstuben 1

v níž strop táflováný a fládrem vykládaný a půda z vápna hladká litá jest dýlka 30 kroků a šířky 15. V níž kamna 1 hladká zelená z kachlů nelitých, za nima jarmara zazděná, v které Tafeldeker⁵¹⁰ své věci mívá. Více druhá almara též zazděná. Item obraz na velkém plátně J[e]ho M[ilosti] C[ísaře] Ferdinanda prvního na koni sedící. Proti témuž obraz toho času císaře tureckého též na koni sedící. Item kůň bílý na velikém plátně vymalovaného, který slavné a vzácné paměti císař Rudolf neb[ožtíku] panu Janovi Rudolfovi Trčkovi darovati ráčil. Na týmž koni deset obrazů malovaných císařův římských.

Více v té světnici komín vlašský 1

voken prohlídacích 8

prostých 3

stůl rozkládací vokrouhlý vokovaný a dřívím vykládaný 1

stoliček nebo seslí 37

šenkys⁵¹¹ 1

Dveře dvoje do jedněch se jde z pavlače a druhé do světnice druhé. Oboje s klikami, s zámky krytými a fládry vykládaný.

Item kůň vráný na velikém plátně vymalovaný.

Folio 37v

Druhá světnice za týmž k voboře patřící

V níž jest šenkys dílem pěkným truhlářským a fládrem vykládaný.

⁵¹⁰ Patrně stolník – sloužící, který měl na starosti úpravu tabule

⁵¹¹ Patrně kredenc (příborník)

V ní jest tabule malovaná let věku člověka od mladosti do starosti.

Kamna veliká pěkná dílem mramorovým.

Strop pěkněj s puhkami (?) a fládrem vykládanej

Voken prohlídacích velikých 8

Dveře dvoje fládrem vykládaný, při nichž toliko jeden zámek a druhý odňatý.

Dýlky 20, šířky 15 kročejův

Za tou světnicí jest komora dýlky 12 a šířky 16 kročejův

V ní jest s prostého skla okno 1

Dveře, z niž se chodí na pavlači fládrovaný 1, zámek jest při nich krytý

Ve všech těch pokojích nachází se sumovně

loží lipových 18

lože vořechový 3

prostejch loží 5

Třetí světnice podle taffelstuben

V ní jest šenkys pěkným dílem truhlářským a fládrem vykládaný

Kamna v nich zelená hladká velikých kachlů

Voken prohlídacích 8

Podle té světnice komory dvě

Dveře dvoje, zámky dva, jeden s klikou a druhý krytý bez kliky

V jedný dvě vokna prostá

v druhý dvě prohlídací

Folio 38v

Z týchž komor jde se na prostřední pokoje do čtvrtý světnice, v kteréž jsou okna prohlídací 2

Kamna zelená velikých kachlův

Za tou světnicí jest komora jedna

Při tý komoře jest sklípek malý, při něm dveře železný

Vokno jedno skla prostého

V druhý komoře jest vokno nevelký, v témž vokně mříže železná

Z tý komory jsou schody po kterýchž se jde nahoru do jednoho pokoje slove zlatý. V tom pokoji jest veliké okno starým dílem prohledacího skla.

Za tím pokojem jest komora, vokno veliké na ten způsob jako v pokoji, skla v něm prohlídací.

Pod tím pokojem je malá síňka.

Z té síně jsou dveře a schody, kde se jde do pokoje Lazaur

Pokoj Lazaur

V témž pokoji jsou dvě okna veliká, skla prohlídacího a kamna nová zelená z velkých kachlův před týmž pokojem síně. Proti té síni jsou tři pokoje, jeden, skrze nějž se jde po pavlačích do kostela, v němž jsou dvě vokna prohlídací a kamna celá. Druhá světnička podly, která jest větší, v níž vokna dvě malá a jedno velký, v níž skla prohlídací. Za kterýmžto voknem každým mříže železná. Za tím pokojem komory dvě.

Při jedné komoře jedno vokno veliký, z skla prostého a mříže u něho. Podle téhož pokoje jedna světnice, slove tafelstuben.

Folio 38v

v níž kamna zelená nová. A vokno jedno prohlídací dvojnásobný. Více při tý tafelstubeni vokno veliký z prohlídacího skla za ním mříže železná veliká a kamna zelená.

Při té světnici komora neveliká, v ní komín vlašskej, vokno veliký z prohlídacího skla, za ním mříže železná veliká.

Podle tý světnice druhá malá světnička, v níž vokno neveliký prohlídací a za ním mříže železná.

Za tou světnicí malý vejstupek v němž 3 okna prohlídací.

Za touž světnicí jiná malá vokna prohlídací

veliká 2

menší 1

Na pavlačích jest týž malý vejstupek, v něm jsou vokna sprostá 5

Na hořejších pokojích jest síně nad tafelstuben, voken v ni prostého skla 10

Při též síni nebo plácku jest světnice, v ní jsou vokna z prostého skla

Kamna celá

Item při též světnici komora, v ní jsou vokna z prostého skla 8

Za tou komorou jest jiná komora ve všem předešlé podobná.

Více jest za tou komorou světnice, v níž jsou okna z prostého skla 8

Kamna též celá 1

Folio 39

Více podle tý síně z druhý strany jest též světnice, v ní jsou vokna 6

Kamna celá 1

Za tou světnicí komora, v ní vokna 4

Item v témž zámku jsou světnice pro čeládku, do nich se z plácku jde, dvě.

Jedna veliká a druhá menší při kterýchž jsou také komory dvě.

Vokna z prostého a se mřížemi. Mezi těma světnicemi jest sklep, v němž purkrabové od všelijakého hospodářství do něho shromažďují.

Item kde se po šneku na pavlač chodí, jest na témž šneku sklípek malý, v němž okna s mřížemi dvě.

Podle toho malého sklípku jest jiný, větší sklep, v němž se máslo chová.

Pod ním druhý neveliký.

Podle toho zase jiný prostranný, v němž okno z prostého skla za mříží železnou 1

Podle toho též sklep prostranný, v kterém dvě okna jsou jedno větší a druhý menší z prostého skla a se mříží, kdež kuchmistr spižírnu mívá.

Podle té spižírny jest kaplička a před ní maličká síňka.

Podle té kapli jest sklep pod zemí zhlouby 30 stupňů. V něm se víno okolo desíti sudů složiti může.

Podle toho sklepu jest jiný malý o 4 stupních hlouběji a v samé skále vytesaný v něm se sotva 4 sudy vína složiti může.

Folio 39v

Druhý sklep pod schody kde se nahoru na pavlač chodí zhlouby v témž sklepě okolo 15 sudů vína složiti může. Při témž sklepě jest lednice veliká, však v ní led trvati nechce.

Více při témž zámku jest sklep pod zemí zhlouby 40 stupňů. V kterémžto může okolo 40 výceji sudů vína složiti

Kuchyně klenutá a dlaždičkami dlážděná

v ní vohniště 1

štoky v té kuchyni 1

tabule, na níž se jídlo staví 1

voken z prostého skla 4

píčka pro dorty 1

almara na zdi 1

Nádobí se nachází

sekery k sekání masa 2

rozsocháč

kotlův hrubých s kruhy 8

malých 5

pánvičky železný se nachází 3

drštlák větší 1

menší 1

žufany⁵¹² celý 2

děravý 1

sekáčkův pár 1

koziny hrubý 3

menší 2

štafy železný 2

pod nimi kozy 2

k obracení pečitého kozy 2

Folio 40

sekera kladní 1

moždíř velký 1

menší 1

rošt 1

podhrabáč 1

lopata železná 1

stružadlo 1

hrnec měděný hrubý v kterémž se čeledi maso vaří 1

mosazný, v kterém se voda pro mytí nádob hřeje 1

tomu nápodobní staří děraví 2

žrez⁵¹³ k mytí nádob 1

k přemývání masa žrez 1

vokenička železná u pece 1

Za touž kuchyní jest světnice dlaždičkami vydlážděná,

⁵¹² naběračky

⁵¹³ dřez

v ní vokno prostého skla 1

Tabule, na níž se těsto válí 1

Za touž světnicí sklep klenutý vysoký,

v něm tabuly veliká 1

v témž sklepe okno skla prostýho z mřížemi 1

Pod týmž sklepem jest světnice, kdež hospodyně s děvečkami zůstává 1

a podle ní pradlo pro praní šatů.

V pivovaře se nachází

pánev pivovarská na 12 sudů 1

kád' stěrací 1

kád' spilací 1

kádí stěracích 14

džbery 3

korytek 5

korec 1

věrtel 1

Folio 40v

V témž pivovaře dveře dvoje, při nichž jsou zámky visuté i západité

nože na třísky 2

lýhy 5

námětky 2

sekera 1

lopaty 2

košíky k nošení sladu 4

Na pivovaře

špičky pro chmel 2

a pro sypání pšenice a slad místa s potřebu

V [h]vozďe jest světnička 1

štoky k močení pšenice jsou 2

do jednoho se dává 40 kor[ců]

do druhého 30 kor[ců]

Na témž hvozďe jsou vokna s prostými kotouči 3

a komora pro potřeby sladovnické 1

Vedle též sladovně pivovarské a nad klenutím kudy se do zámku jede, jest světnička kancelářská, v níž jsou dvě vokna prohlídací

almary dvě pro registra

almárky 3

vedle té světničky jsou skleповé 2

pro potřeby rozličné

nahoře z komůrky světnička udělaná a vedle kanceláře táhnou se obilnice nad marštalem k kovárni.

Folio 41

Marštale

Jedna jest slove velká, v níž státi může koní 24

druhá v tý státi může koní 10

třetí v tý státi může koní 5

čtvrtá v tý státi může koní 12

Kovářny

jsou vedle týchž marštalí kovárny 2

s potřebami všemi

Nad pivovarem jest pekárna, v též jest světnice o jednom voknu prostém

komůrka k chování mouky a chleba 1

truhla pro mouku 1

almara 1

Vedle pivovaru jest obzvláštní věž, do které se dolů lidé pro dluhy a jiné vejstupky sázejí

nad ní jest komora suchá 1

v níž okno prohlédací 1

komín vlašský 1

Nad tím jsou světnice světničky dvě, v jedné hejtman bydlí přední, při níž žádné komory není

v druhé, které se pro hosty a jídlo užívá

Lednice v zámku k ledu shromáždění jest 1

Hodiny na půl orloje nad krovu zámku.

Folio 41v

Tumplac v zámku k bráně a kostelu se schylující jest v nově nákladně vystavený, jest v něm voken bez skel 13, v kterémž nyní žlabové pro dobytek zdělané jsou.

Při bráně jest světnička pro vrátnýho 1

komůrka 1

Lusthaus⁵¹⁴ za městem

do kteréhož se z zámku k kostelu a od kostela po pavlačích krytejch jde.

V tom jsou světnice dvě

Laboratorium pro destilování vod 1

⁵¹⁴letohrádek

Při témž lusthausu, jest zahrada kořenná, štípím rozličným vysazená a zdí vohrazená
Pallhaus⁵¹⁵

mezi lusthausem a branou městskou v nově vystavený avšak ještě nedohotovený jest

Henrich Kindler

Folio 42

Inventář co se do 24. Martii 1635 na panství

opočenském dobytka všelijakého jak koňského, hovězího

tak i ovčího a svinského též jiné věci nachází

Předně dobytka koňského	Skotu ovčího 2 kopy 8 kusů
koní stádní 2	svinského 91 kus
koně tažní 4	při vinopalni dobytka
valach posílačka 1	svinského 1 kus
klisní tažných 15	másla nachází se 141 liber
hřebice k 2 létu 8	sejrův 33 sejry
k druhému lítu hřebyň 7	soli 2 bečky
3 líty 4	železa nachází se 2 centy 93 ½ libry
roční 2	vocele 29 liber
hřebice roční 1	kosířův 2 kusy
44 kusy	hřebíků šindelních 540 kop 24 <?>
dobytka hovězího	příze <?> štuk
krav dojných 208	konopí 70 klanbu (?)

⁵¹⁵míčovna

bejčeků 4 letých 2 plátna
3 letých 4 lného 3 kopy 3 lokte
2 letých 5
jalův 4 letých 4
3 letých 13
2 letých 34
ročních 38
činí 373 kusů
Telat při kravách
nachází se 50 kusů

Folio 42v

Plátna jemného 6 kop 24 loktů
koudelného 5 kop 54 loktů
prostranků 2
halstrichů 1 kopa 36
vápna 266 korců
táhla k pluhům 2
popruhův 24 loket
sukna na vejtrky 1 loket
halstry 2 páry
koží rybářských 4
pořádných 172
pohodlných 357

Folio 43

Léta 1635 9. Aprilis	hnojný 4
Inventář všelijakých svrškův	řezačky s kosířem 2
ve dvořích J. M. C. ⁵¹⁶ Na panství	ve dvoře jeníkovském
opočenském, kteří od dni svrchu	náprava 1
psaného zůstávají	pluhy 2
<u>Totíž</u>	radlice 1
ve dvoře Vranovském	krojidla 1
vozy 3	hřebíků branných 30
pluhy 6	vidlí senný 2
radlic 7	hnojný 2
bran 14	ve dvoře Libníkovským
šlí 16	nápravy okovaný zadní 2
sekera kladní 1	brány 6
vidlí senný 3	vidlí senný 2
hnojný 1	hnojný 2
řezačky s košíři 3	ve dvoře Tošovském
ve dvoře Pulickém	vůz se všemi potřebami 1
vozy 3	pluh 1
pluhy 4	radlice 2
radlic 8	krojidla 2
krojidel 8	brány 2

⁵¹⁶Jeho Milosti Císařské – v době sestavování inventáře vlastnila Opočno císařská komora

bran 21	vidlí senný 3
chomouty na voly 20	hnojný 2
a na klisny s pohřbetníky 8	řezačky s kosíří 3
sekery kladní 4	ve dvoře pod zámekem
ruční 1	vůz okovaný 1
vidlí senný 6	kola okovaná 3
hnojný 4	vůz pro mláto 1
řezačka s kosíří 3	nápravy okovaný 2
ve dvoře ledeckém	pluh s železy 1
kola od voz[ů] okovaná 3	bran 8
pluhy 2	nábedří s držením 4
radlice 3	chomouty s pohřbetníky 4
krojidla 3	vidlí senný 2
šly 2	hnojný 3
bran 10	
sekery 3	
vidlí senný 4	

Folio 43v

řezačky s kosíří 6

sekery kladní 4

ruční 1

pila 1

pily v rámci 2

nebožýzy plotní 2

menší pro posady 2

poříz 1

lopaty okovaný 3

motyka 1

hrnec v kamních 1

kotel 1

Henrich Kindler

Folio 44

Extrakt

co se obilí nachází v důchodích panství opočenského

jak na zrní, tak i v slámách do N[umera] 14 tj.

až do 31. Martii A[nno] 1635

pšenice zrna 321 korců 3 větele 3 ½ čtvrtce

pšenice v slámě 34 kop 10 mandelů

žita zrna 936 korců 1 ½ větele

žita v slámě 53 kop 26 mandelů

vejmelného⁵¹⁷ za mlynářů za rok 1634 340 korců 1 ½ větele

hrachu zrna 268 korců 2 větele 3 ½ čtvrtce

ječmene zrna 443 korců

ječmene v slámě 8 korců 46 mandelů

ovsa zrna

⁵¹⁷Vejmelné – odměna mlynářů za semleté obilí, její výše závisela jednak na množství semleté mouky, jednak na krajových a dobových zvyklostech

ovsa v slámě 31 kop 6 ½ mandelů

mouky za pekařem 15 korců 1 věrtel 3 čtvrtce

prosa na dluzích 4 korce 1 ½ čtvrtce

jáhel za mlynářem 1 věrtel

pohanky na hotově 8 korců 2 věrtele

semene lněného 20 korců 1 věrtel

semene konopného 93 korce

ospu 7 korců 2 věrtele ½ čtvrtce

votrubů 230 korců 1 věrtel 1 čtvrtec

J[an] R[ašín] z Ryzmburka

Folio 44v – prázdné

Folio 45

Inventář

svrškův a rozličných potřeb, které se ve mlejních

na panství opočenském nacházejí vystažen (?)

A[nno] 1635 10. Aprilis

Ve mlejně šestajovském

zděří na hřidelích 3

čepy nový 2

voškrdy 2

vřetena 2

pánvice 2

zděří na kladnicích 9

věrtel 1

čtvrťce 1

pytlíky 2

stůl 1

hrnec v kamních 1

zámek západitý 1

ve mlejně pod Žákovcem

zděří na hřídélích 3

čep 1

voškrd 1

vřeteno 1

pánvice 1

věrtel 1

pytlík 1

ve mlejně pod Frymburkem

zděří na hřídélích 4

čep 1

voškrd 1

vřeteno 1

zděří na kladnicích 2

věrtel 1

čtvrťce 1

pytlík 1

Folio 45v

ve mlejně mitrovském

voškrdy 2

špice 1

hřeb 1

pemerlice 1

obruč na kámen 1

vřetena 3

zděří na hřídélích 10

nákladnic 12

pytlíky 3

ve mlejně třebechovském

zděří 4

čepy 2

voškrd 1

vřetena 2

nákladnice 4

pytlíky 2

ve mlejně mez[í]říčským

čepy 2

nákladnice 4

vřetena 2

zděří na hřídélích 6

jiné potřeby vojáci pobrali

ve mlejně zvolským

zděří 4

čepy 2

voškrd 1

vřetena 2

pánvice 2

věrtel 1

sochor železný 1

ve mlejně opočenském

zděří na hřidelích 18

vřeten 6

Folio 46

pepřic 6

pánvic 6

velké zděří k kamenu 3

kleště 1

pytlíků 5

špice 1

sochor železný 1

velké zděří na kámen 2

hrnec železnej 1

věrtel 1

ve mlejně pod Chlumkem

voškrdy 4

pemerlice 1

špice 2

sochor železný 1

palice 1

vřetena 4

vobruč na kámen 1

Henrich Kindler

Folio 46v

Poznamenání všelijakých svrškův

na zámku Opočenském

stolův a tabulí všelijakých 31

seslí aksamitových černých 11

sesle aksamitové zelené 3

sesle karmazínové červené 2

sesle modrá malá 1

sesle aksamitová strakatá 1

sesle polní aksamitový hnědý 2

sesle kožená 1

stoliček malých dřevěných 53

koberců na stoly rozličných 3

kože na stůl jedna 1

kusův rozličných od čalounův 5

tapecerejův rozličných kusův 18

cejnového nádobí mis tuctů 5

talířů tucty 3

šálův 11

šandlíčky 4

různé hrnečky 9

misky malých 5

konev cejnová malá 1

konvice velký pro víno a pivo 3

šandlíčky 4

šandlíček malý pro vodu 1

svícňů cejnových 21

svícny velký mosazný 2

svícíneků malých do zdi 7

kotel k vaření ryb 1

kotel na pálení vody s kloboukem 1

vohřívadlo dlouhé kryté 1

Folio 47

forma plechová k vyndtlychu dělání 1

hrnec železný 1

kotel pro šaty vaření veliký 1

madrací všelijakých 16

to p[aní] vdova⁵¹⁸ její býti praví

⁵¹⁸ Patrně se jedná o Maximilánu Trčkovou z Lípy rozenou z Harrachu, vdovu po Adamu Erdmanovi Trčkovi z Lípy, zavražděnému během chebské exekuce 25. 02. 1634

barchanových peřin 8 -“-
cvilinkových peřin 8 -“-
z modré tupltykyty peřiny 2 to p[aní] vdova její býti praví
peřin všelijakých kusův 89 -“-
polštářův 14
malých peřinek po[d] hlavu 20
šrejbyše velký celý s zámky 5
šrejbyše malý 3
truhly velký nový s zámky 4
jinších starších truhel 18
železná truhla 1
v kaple oltář velký 1
krucifix 1
maličký oltáře 2
obraz spasitele našeho Ježíše Krista 1
bible německý luderyánský 2
postyla 1
knihy z bibly vzaté na 3 díle rozdělené
kolíbký na hrubé 2
mlejn pro koření 1
necky hrubý 1
vana 1
mandl k mandlování šatův 1
truhlice pro koření 1
obrazův všelijakých velkých i malých

peří všelijakého sudův 17

v jedný truhle šrejbyšek černý z dřeva ebenholz⁵¹⁹ 1 to paní vdova její býti praví

v třech truhlách .ajoliva(?) všelijaká

- “-

Folio 47v

v kovárni měch 1

nákovadlo 1

rohatina 1

perlík 1

mlat 1

neichhammer 1

plaz 1

štamšle 1

průbojník 1

kleště 2

kolní 1

V jagrhausu⁵²⁰ k[o]tel velký k zapařování psům 1

V vinopal[n]i kotlů s klobouky a jinými potřebami 6

jalový nedobrý 1

V oboře danělův kusův 140

velké zvěří 90

V zámku jelen 1

Bažantův mnoholyby jich tak bylo se správa dáti nemůže.

⁵¹⁹ Ebenové dřevo

⁵²⁰ Myslivna

Hendrich Kindler